

**N. U. BIKBAYEVA, E. YANGABAYEVA,
K. M. GIRFANOVA**

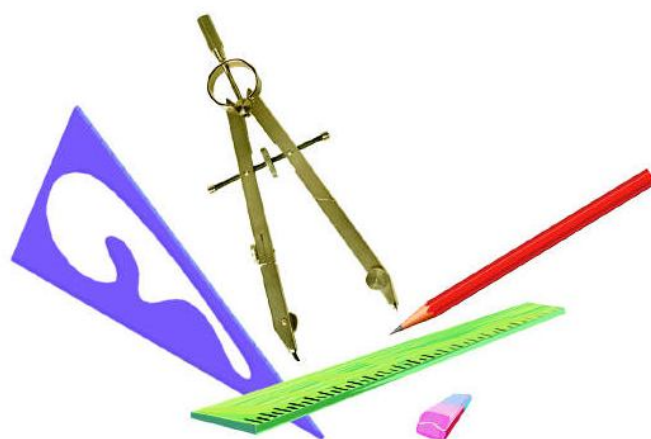
MATEMATIKA

**Umumiy oʻrta taʼlim maktablarining
4- sinfi uchun darslik**

2-nashri

*Oʻzbekiston Respublikasi
Xalq taʼlimi vazirligi tasdiqlagan*

4

„OʻQITUVCHI“ NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI
TOSHKENT — 2013

UO'K:372.851(075)51.(075)

KBK 21.1ya71

B-56

Taqrizchilar:

- Nilufar Xamedova** — Nizomiy nomidagi TDPU dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi;
- Nazira Ahmedova** — Respublika Ta'lim markazi boshlang'ich ta'lim bo'limi boshlig'i;
- Umida To'layeva** — Toshkent viloyati Parkent tumanidagi 5- maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Shartli belgilar

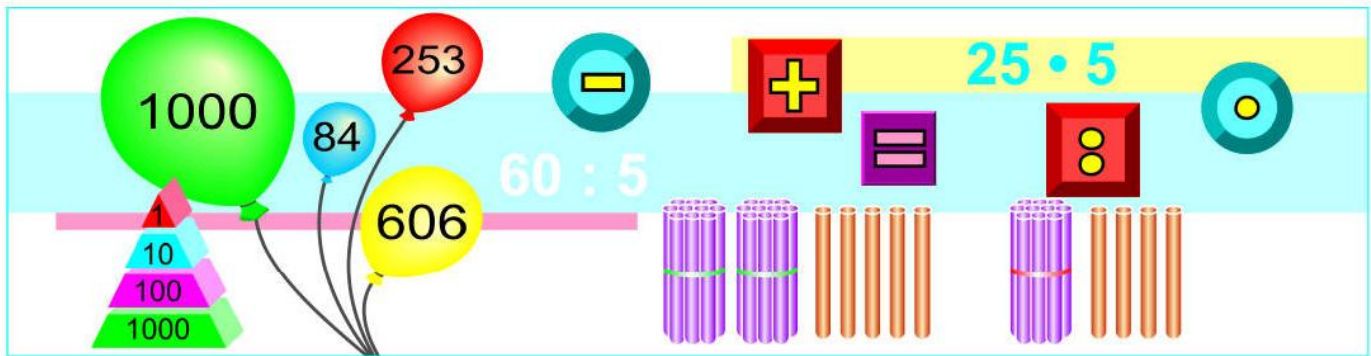
- 1, 2, ... — og'zaki bajarish uchun mashqlar
- 1, 2, ... — yozma bajarish uchun mashqlar
- — nazariy material
- — ifoda to'g'ri bo'lishi uchun qo'yilishi kerak bo'lgan belgilar
- — ifoda to'g'ri bo'lishi uchun qo'yilishi kerak bo'lgan qavslar
- — mantiqiy topshiriqlar, qiziqarli masalalar
- — uyda bajarish uchun mashqlar
- — bir dars materialini ikkinchi dars materialidan ajratuvchi belgi

Ushbu darslikdagi pul muomalasiga doir mashqlarda narxlar shartli qabul qilingan.

**Respublika maqsadli kitob jamg'armasi mablag'lari
hisobidan ijara uchun chop etildi.**

ISBN 978-9943-02-615-5

© „O'qituvchi“ NMIU, 2013

MINGLIK

3-sinfda oʻtilgan materiallarni takrorlash va umumlashtirish

1. Har bir qatordagi choʻplar nechta?

										— 100
										— 10
										— 1

2. Sonlarni oʻqing: 756, 980, 302, 444, 271, 900, 1 000. Bu sonlarning har birida nechta birlik, nechta oʻnlik va nechta yuzlik bor?

Bu sonlardan qaysi biri eng kichik? Eng katta?

Bu sonlarning yozilishida har bir raqam nimani anglatadi?

3. 5 ta yuzlik, 1 ta oʻnlik, 7 ta birlik; 10 ta yuzlik; 9 ta yuzlik, 4 ta birlik; 7 ta yuzlik, 9 ta oʻnlik; 10 ta oʻnlikdan iborat sonlarni yozing.

4. 1 ta yuzlikda nechta birlik bor? 1 ta yuzlikda nechta oʻnlik bor? 1 ta minglikda nechta oʻnlik bor? 1 ta minglikda nechta yuzlik bor?

5. $269 + 1$ | $770 - 1$ | $399 + 1$ | $600 - 1$ | $500 - 1$
 $540 - 1$ | $489 + 1$ | $800 - 1$ | $899 + 1$ | $500 + 1$

6. Tikuvchilik firmasida 7 ta ko'ylak tikish uchun 21 m mato sarflandi. 9 ta shunday ko'ylak tikish uchun necha metr mato kerak bo'ladi?

7.

Jadvalni to'ldiring:

Qo'shiluvchi	24	37	
Qo'shiluvchi	36		20
Yig'indi		97	100

Kamayuvchi	78		90
Ayriluvchi	63	40	
Ayirma		48	20

8. Dam olish maskanida 48 tup chinor, undan 2 marta ko'p archa, archadan 12 tup ko'p tol ekildi. Necha tup tol ekilgan?

9. Ifodalarning qiymatini hisoblang:

$$\begin{array}{l|l} 2 \cdot 100 + 8 \cdot 10 + 6 & 1 \cdot 100 + 8 \\ 4 \cdot 100 + 9 \cdot 10 & 8 \cdot 100 + 3 \end{array}$$

10. Hisoblashlarni qulay usul bilan bajaring:

$$\begin{array}{l|l|l} 208 + 435 + 92 & 324 - 154 - 24 & 716 + 24 + 176 \\ 4 \cdot 8 \cdot 25 & 35 \cdot 5 \cdot 2 & 2 \cdot 71 \cdot 5 \end{array}$$

11. Ifodalarning qiymatini toping:

$$\begin{array}{l|l|l} 80 : 16 \cdot 17 & 120 : 6 \cdot 4 & 16 \cdot 6 : 2 \\ 48 : 2 \cdot 3 & 800 : 4 \cdot 5 & 25 \cdot 4 : 5 \end{array}$$

12. Sabzavot omboriga bir kunda 600 banka tuzlangan bodring, undan 2 marta kam tuzlangan pomidor keltirildi. Quyidagi ifodalar nimani anglatadi:

$$600 : 2 \qquad 600 + 600 : 2 \qquad 600 - 600 : 2$$

13. 50 dm ... 10 m   3 km ... 300 m
603 sm ... 63 dm   10 km ... 1000 m
40 sm ... 4 m   2 km 900 m ... 3 km

14. Shahar bozoriga 3 ta yuk mashinasida tarvuz jo'natildi. Bir mashinada 150 ta, ikkinchi mashinada birinchidagidan 50 ta ko'p, uchinchi mashinada esa birinchi va ikkinchi mashinalarda birgalikda qancha bo'lsa, shuncha tarvuz bor. Uchinchi mashinada qancha tarvuz jo'natilgan?

15. Jadvalni to'ldiring:

Ko'paytuvchi	6	9	
Ko'paytuvchi	8		7
Ko'paytma		45	21

Bo'linuvchi	42		63
Bo'luvchi	6	7	
Bo'linma		8	9

16. $460 - 180$ | $940 - 390$ | $270 + 270$ | $110 - 20$
 $730 - 270$ | $260 + 350$ | $190 + 40$ | $150 - 90$

17. 1) O'yinchoqlar do'konida 849 ta archa o'yinchog'i sotildi. Bu necha yuzlik, o'nlik va alohida birliklardan iborat?

2) Do'konda 6 ta yuzlik va 8 ta o'nlik archa o'yinchoqlari sotildi. Nechta o'yinchoq sotilgan?

18. Sonlarni ustun shaklida yozib, ifodalarning qiymatini toping:

$$\begin{array}{ccc} 325 + 473 & 268 + 222 & 286 + 309 \\ 986 - 452 & 890 - 455 & 775 - 328 \end{array}$$

19. Do'konda xaltachalarga solingan 280 kg pecheniy keltirildi. Har bir xaltachada 2 kg dan pecheniy solingan. Hafta oxirida 40 kg pecheniy qoldi. Necha xaltacha pecheniy sotilgan?

20. Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar bo'yicha masala tuzing va uni yeching:

1 ta yashikning massasi	Yashiklar soni	Hamma yashiklar massasi
Bir xil	7 ta 9 ta	42 kg ?

21. a harfining tengsizliklar to'g'ri bo'ladigan qiymatlarini tanlang:

$$200 - a > 198 \quad | \quad a \cdot 9 < 54 \quad | \quad a : 8 < 9$$

22. $15 \cdot 4 + 4 \cdot 23$ | $84 : 3 - 36 : 3$

$11 \cdot 9 - 32 : 4$ | $46 : 2 + 51 : 3$

23. Do'konga 100 ta kitob keltirildi. Kun bo'yi ularning beshdan bir qismi sotildi. Shu kuni nechta kitob sotilgan?

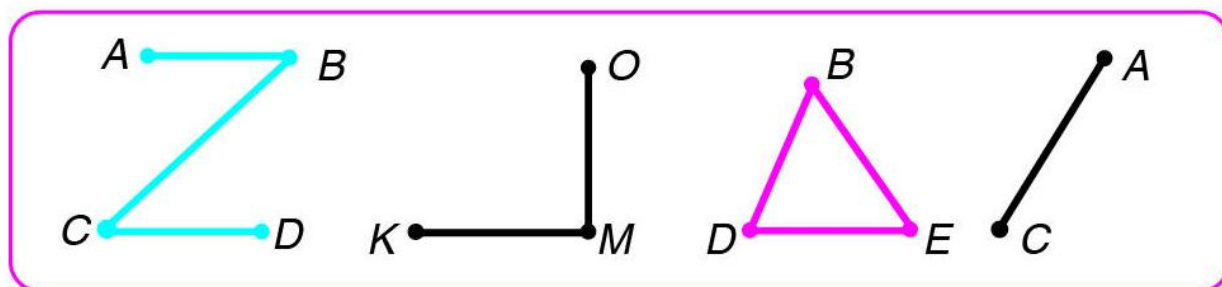
24. $200 - 4 \cdot 25 + 8$ | $80 : 2 \cdot 3$

$62 + 8 \cdot 2 - 54$ | $67 - 38 + 46$

25. Sonlarni o'qing: 865, 907, 520, 700. Bu sonlarning yozilishida har bir raqam nimani bildirishini tushuntiring.

26. Avgust oyida maktab o'nta sinf xonasi uchun yangi partalar oldi. Har bir sinf xonasiga bir xil miqdorda partalar qo'yildi. Agar oltita xonaga 90 ta parta qo'yilgan bo'lsa, maktabga nechta parta keltirilgan?

27.

Rasmda tasvirlangan nuqta, kesma va shakllarning nomlarini ayting.

28. 5 ta sigirdan bir kunda 50 l sut sog'ib olindi. Agar sigirlar baravardan sut bersa, nechta sigirdan 90 l sut sog'ib olish mumkin?

29. $400 \cdot 2 + 200$ | $100 : 25 + 75 : 25$ | $48 : 4$
 $800 - 600 : 3$ | $3 \cdot 26 - 78 : 13$ | $17 \cdot 4$

30.

10 ta bir xil xaltachaga 20 kg un solingan. 60 kg unni solish uchun shunday xaltachadan nechta kerak bo'ladi?

31. $803 \text{ sm} = \square \text{ m } \square \text{ sm}$

$16 \text{ dm } 5 \text{ sm} = \square \text{ sm}$

$560 \text{ tiyin} = \square \text{ so'm } \square \text{ tiyin}$

$1 \text{ m } 4 \text{ dm} = \square \text{ dm}$

32. 1) 580; 390; 700 da nechta o'nlik bor?

2) 18 ta o'nlikda; 56 ta o'nlikda nechta birlik bor?

33. Chap ustundagi har bir ifoda uchun o'ng ustundan qiymati shu ifodaning qiymatiga teng ifoda toping:

$7 \cdot (16 + 4)$

$4 \cdot (72 - 58)$

$100 - 88 : 2$

$92 : 4 : 23$

$5 \cdot (100 : 25)$

$80 : (48 : 12)$

$72 : (12 \cdot 6)$

$200 - 12 \cdot 5$

34. Misollarni ustun shaklida yozib yeching:

$387 \cdot 2$

$245 \cdot 4$

$848 : 4$

$936 : 3$

35. 1 dm 2 sm uzunlikdagi kesma chizing. Kesma uzunligini santimetrlarda ifodalang.

36. Bir tup behi daraxtidan 12 kg, ikkinchi daraxtdan 18 kg behi terib olindi. Hamma behi 6 kg dan qilib yashiklarga joylandi. Buning uchun nechta yashik kerak bo'lgan? (Masalani ikki usul bilan yeching.)

37.

a	16	9	400	320
b	6	12	1	3
$a \cdot b$				

c	38	56	840	99
d	2	14	7	33
$c : d$				

38. $60 + 80$

$430 \cdot 2$

$545 + 268$

$126 \cdot 5$

$120 - 90$

$180 : 2$

$381 - 126$

$565 : 5$

39. 1) Har bir qatordagi cho'plar soni jadvalda yozilgan. Bu sonlarni o'qing.

	Yuzlar	O'nlar	Birlar
	4	3	2
	2	6	0
	3	0	9

- 2) Bu sonlarning har birida nechta birlik, nechta o'nlik va nechta yuzlik borligini hisoblang. 3) Bu sonlarning har birida hammasi bo'lib nechta birlik; hammasi bo'lib nechta o'nlik borligini hisoblang. 4) Bu sonlarning har birini yozish uchun necha xil raqamdan foydalanilgan?
40. Maktab atrofiga 70 ta terak va archa ko'chatlari o'tqazildi. Agar archa ko'chatlari terak ko'chatlaridan 20 ta ko'p bo'lsa, nechta terak va nechta archa ko'chati o'tqazilgan?
41. $500 + 4$ | $488 - 80 - 8$ | $364 - 4 - 40$
 $500 + 40$ | $488 - 400 - 8$ | $574 - 500 - 70$
42. Sinf kutubxonasida 95 ta kitob bor edi. 9 o'quvchi 4 tadan kitob oldi. Kutubxonada nechta kitob qoldi?
43. To'g'ri to'rtburchak shaklidagi maydoncha atrofini simto'r bilan o'rab olish kerak. Agar maydonchani bo'yi 8 m, eni 7 m bo'lsa, nechta metr simto'r kerak bo'ladi?

44. $(480 - 400) : 4$ | $64 : 8 \cdot 7 - 9$ | $(680 + 20) : 7$
 $720 : 9 - 270 : 9$ | $91 - 4 \cdot 11 \cdot 2$ | $513 + 60 : 12$

45. Tikuvchi 8 ta paltoga 5 tadan va 7 ta paltoga 4 tadan tugma qadadi. Tikuvchi hammasi bo'lib nechta tugma qadagan?

$429 < 479$
 $8536 > 7741$

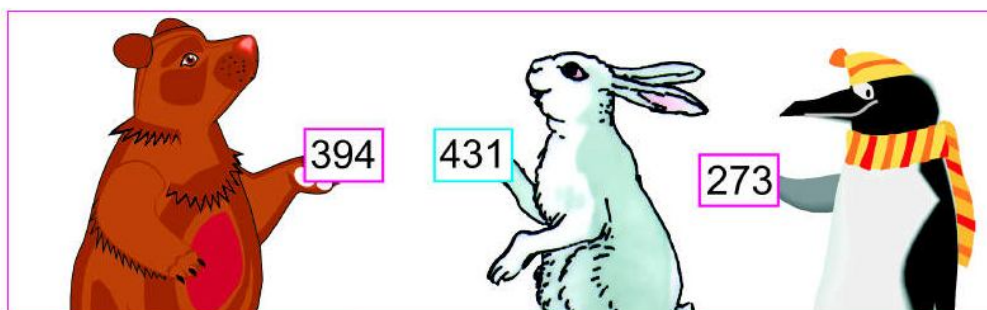
$367 + 429$
 $2568 - 1456$

$7165 \square 9655$
 $<, >, =$

KO'P XONALI SONLAR

O'nlik sanoq sistemasi

46. Har bir sonda 3 raqami nimani anglatadi?

Sonlar yozuvida ayni bir raqam, u qaysi xonada turganiga qarab, har xil qiymatga ega bo'ladi. Masalan, 273 sonidagi 3 raqami birlar xonasida turibdi, shu sababli u 3 birlikni anglatadi. 431 sonida 3 raqami o'nlar xonasida turibdi, shu sababli u 3 o'nlikni anglatadi. Bunda uning bu xonadagi qiymati birlar xonasidagi qiymatidan 10 marta ortiq. 394 sonida 3 raqami yuzlar xonasida turibdi, shu sababli u 3 yuzlikni anglatadi.

Bunda uning bu xonadagi qiymati o'nlar xonasidagi qiymatidan 10 marta ortiq. Shuning uchun sonlarning biz foydalanadigan yozilish sistemasi **o'nlik sanoq sistemasi** deb ataladi.

O'nlik sistema martabali sistemadir, chunki sonning yozuvida har bir keyingi xona birligi undan oldingi xona birligidan 10 marta ortiq.

47.	Yuzlar	O'nlr	Birlar
	3	2	6
	III xona birligi	II xona birligi	I xona birligi

Jadvalda son yozilgan. Bu sonni o'qing. Yangi so'zlarni eslab qoling. 326 soni quyidagilardan tashkil topgan:

- 6 birlik yoki **birinchi xonaning** 6 birligi;
- 2 o'nlik yoki **ikkinchi xonaning** 2 birligi;
- 3 yuzlik yoki **uchinchi xonaning** 3 birligi.

48. Jadvalda yozilgan sonlarni o'qing. O'ngdan chapga qarab o'qiganda birliklar qaysi o'rinda yoziladi? O'nliklar-chi? Yuzliklar-chi?

Yuzlar	O'nlr	Birlar
III xona birligi	II xona birligi	I xona birligi
3	4	8
5	0	9
2	7	0

348 sonining har bir xonasida nechta birlik bor? 509 sonida-chi? 270 sonida-chi?

49. Quyidagi sonlarni yozing va o'qing:
 1) uchinchi xonaning 6 birligi, ikkinchi xonaning 0 birligi, birinchi xonaning 1 birligi;
 2) uchinchi xonaning 2 birligi, birinchi va ikkinchi xonalarning birliklari yo'q.

50. $999 + 1$ | $700 - 1$ | $485 - 80$ | $200 + 40 + 3$

51. Bosmaxonada 318 nafar erkak va ulardan 42 nafar kam ayol ishlaydi. Bosmaxonada hammasi bo'lib necha kishi ishlaydi?

52. Oshxonada 58 kg no'xat va undan 19 kg ko'p guruch ishlatildi. Hammasi bo'lib qancha don mahsuloti ishlatilgan?

53. $9 \cdot 6$ | $63 : 7$ | $720 + 30$ | $640 + 200 - 300$

54. 6 sm uzunlikdagi bir kesma va undan 2 sm qisqa boshqa bir kesma chizing.

55. Sonlarni xona qo'shiluvchilari yig'indisi ko'rinishida yozing:

uch yuz o'n sakkiz

yetti yuz yigirma yetti

yetti yuz yetmish yetti

qirq sakkiz

uch yuz

ikki yuz to'rt

56. Ifodalarning qiymatini hisoblang:

$$6 \cdot 100 + 9 \cdot 10 + 2$$

$$1 \cdot 10 + 8$$

$$1 \cdot 100 + 3 \cdot 10$$

$$7 \cdot 100 + 5$$

57. Faqat 8, 0 va 5 raqamlari ishtirok etgan barcha uch xonali sonlarni shunday yozingki, har bir sonning yozuvida raqamlar:

a) takrorlanmasin;

b) takrorlansin.

58. Birliklar soni o'nliklar sonidan 2 marta kichik bo'lgan barcha ikki xonali sonlarni yozing.

59. 1) Sizga ma'lumki, amaliyotda o'nlik sanoq sistemasidan tashqari sonlarning rim raqamlari bilan yozilishi ham ko'p uchrab turadi.

Masalan, rim raqamlarini soatlarning siferblatlarida, eski binolarda ko'rish mumkin; ba'zida kitob boblari, yil

oylari, asrlar rim raqamlari bilan belgilanadi. Sonlarni rim raqamlari bilan yozishda hammasi bo'lib yettita raqamdan foydalaniladi.

2) Har bir rim raqami qanday sonni bildiradi?

I	→	1
V	→	10
X	→	500
L	→	5
C	→	100
D	→	50
M	→	1000

60. Rim sistemasida 1 dan 20 gacha bo'lgan sonlar qanday qonuniyat bo'yicha yoziladi?

I	1	VIII	8	XV	15
II	2	IX	9	XVI	16
III	3	X	10	XVII	17
IV	4	XI	11	XVIII	18
V	5	XII	12	XIX	19
VI	6	XIII	13	XX	20
VII	7	XIV	14		

61. Amallar natijalarini rim raqamlari bilan yozing:

$V + I$	$XX - X$	$XVI : II$
$XI - I$	$XIX - I$	$V \cdot III$
$XVIII - VIII$	$XI - V$	$XII : VI$
$X + V$	$VII + VIII$	$IV \cdot V$

Istalgan sonning rim raqamlari bilan yozilishida undagi rim raqami, u qaysi o'rinda turishidan qat'i nazar, ayni bir xil qiymatga ega bo'ladi. Shuning uchun sonning rim sistemasidagi yozuvi martabasiz sistemadir.

62.

Hisoblang:

$125 + 168$

$40 \cdot 6$

$84 : 2$

$430 - 207$

$120 : 30$

$15 \cdot 4$

$12 \cdot 4$

$681 - 666$

$230 + 170$

$51 : 17$

$640 + 360$

$700 - 475$

63. Bochkada 85 l suv bor edi. Unga yana suv quyilgandan keyin undagi suv 192 l bo'ldi. Bochkaga qancha suv quyilgan?

Raqamlash

64.

Uch xonali 328 sonining yozuvida uchta xonani — birlar, o'nlar, yuzlar xonasini tashkil etuvchi uchta raqam bor. Bu xonalar birlashtiriladi va **sinf** deb ataladi.

Istalgan miqdordagi raqamlardan tashkil topgan sonlarni — to'rt xonali, besh xonali, olti xonali, yetti xonali va h.k. sonlarni yozish mumkin.

625 347 soni — olti xonali son.

O'ngdagi dastlabki uchta raqam birlar sinfini tashkil etadi. Birlar sinfidan keyin minglar sinfi keladi. Minglar sinfida uchta xona bor, bular: *bir minglar*, *o'n minglar*, *yuz minglar*. 5 raqami beshta minglikni, 2 raqami ikkita o'n minglikni, 6 raqami oltita yuz minglikni anglatadi. Hammasi bo'lib, bu sonda 625 ta minglik, 347 ta birlik bor. Shuning

uchun 625 347 sonini bunday o'qish qabul qilingan: *olti yuz yigirma besh ming uch yuz qirq yetti* („birlik“ so'zi aytilmaydi).

Minglar sinfidan keyin millionlar sinfi keladi. Uning xonalari bunday ataladi: *bir millionlar, o'n millionlar, yuz millionlar*.

65. Jadvalni ko'rib chiqing:

II sinf – minglar sinfi			I sinf – birlar sinfi		
Yuz minglar	O'n minglar	Bir minglar	Yuzlar	O'nlar	Birlar

Qaysi xonalar birliklari I sinfni, qaysilari II sinfni tashkil etadi? Har bir sinf necha xonadan iborat?

66. 358 ming; 702 ming; 40 ming; 56 ming sonlarida har bir xonaning nechta birligi bor?

Javob namunasi: 358 ming sonida 3 ta yuz minglik, 5 ta o'n minglik va 8 ta bir minglik yoki oltinchi xonaning 3 birligi, beshinchi xonaning 5 birligi va to'rtinchi xonaning 8 birligi bor.

67. Do'konda 200 ta katakli va ulardan 3 marta ko'p bir chiziqli daftar bor. Do'konda hammasi bo'lib nechta daftar bor?

68. Tanlovga 48 ta oq-qora tasvirli va undan 4 marta kam rangli fotosuratlar yuborildi. Tanlovga hammasi bo'lib nechta fotosurat yuborilgan?

69.
$$\begin{array}{r|l|l|l|l|l} + & 315 & - & 894 & - & 470 & + & 141 & - & 623 & - & 750 \\ & \underline{621} & & \underline{572} & & \underline{308} & & \underline{559} & & \underline{244} & & \underline{536} \end{array}$$

70.

$$\begin{array}{r} 27 + 39 \\ 81 - 38 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 7 \cdot 7 \\ 8 \cdot 7 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 73 - 6 \cdot 5 \\ 39 - 9 \cdot 3 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 9 \cdot 6 - 6 \cdot 3 \\ 6 \cdot 6 + 4 \cdot 4 \end{array}$$

71. Qisqa yozuv bo'yicha masala tuzing va uni yeching:

Tarvuzlar – 420 kg ←   ] ?
 Qovunlar – ?, 135 kg kam   ] ?

72. Ifodalarning qiymatini toping:

$$210 : 3 \cdot 6 + 520$$

$$800 - 350 : 7 \cdot 9$$

$$640 : 8 \cdot 4 - 196$$

$$480 - 140 : 2 \cdot 4$$

$$810 : 9 \cdot 5 + 348$$

$$700 - 420 : 6 \cdot 8$$

73. Jadvalni qarab chiqing:

II sinf – minglar sinfi			I sinf – birlar sinfi		
Yuz minglar	O'n minglar	Bir minglar	Yuzlar	O'nlar	Birlar
	4	5	0	0	0
1	9	8	0	0	0
5	0	0	0	0	0
	7	0	0	0	0

Birinchi sonda ikkinchi sinfning 45 birligi bor. Bu son 45 ming deb o'qiladi. Birlar sinfiga yozilgan nol-lar bu sinfdagi birinchi sinf birliklari yo'qligini bildiradi. Jadvalda yozilgan keyingi sonlarning har birida ikkin-chi sinfning nechta birligi bor? Shu sonlarni o'qing.

74. Sonlarni o'qing. Har bir juftlikdagi sonlarning yozilishi-da bir xil raqamlar nimani anglatadi?

$$\begin{array}{c|c|c|c|c} 6 & 18 & 30 & 209 & 777 \\ \hline 6\ 000 & 18\ 000 & 30\ 000 & 209\ 000 & 777\ 000 \end{array}$$

75. Omborga 54 yashik olma va 36 yashik nok kelti-rildi. Ertalab do'konlarga 45 yashik ho'l meva jo'na-tildi. Omborda necha yashik ho'l meva qolgan?

76. Maktabning mevali bog'ini barpo etishda 30 nafar o'quvchi ishladi. 5 nafar o'quvchi ko'chat o'tqazish uchun chuqurcha qazidi, 8 o'quvchi suv keltirdi. Qolgan o'quvchilar qazilgan chuqurchalarga ko'chat o'tqazdilar. Necha nafar o'quvchi qazilgan chuqurchalarga ko'chat o'tqazgan?

77. $300 \text{ ming} + 26 \text{ ming}$
 $21 \text{ ming} \cdot 3$

$905 \text{ ming} - 5 \text{ ming}$
 $36 \text{ ming} : 4$

78.

$$\begin{array}{r} 356 \\ - 189 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 637 \\ + 274 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 807 \\ - 358 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 421 \\ + 189 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 770 \\ - 354 \\ \hline \end{array}$$

79. Yosh tabiatshunoslar 12 kg massali qovoq va 6 kg massali qovun yetishtirdilar. Qovoq qovundan qancha og'ir? Qovunning massasi qovoqning massasidan necha marta kam?

80. Sonlar yozuvidagi har bir raqam nimani anglatadi?

Millionlar sinfi			Minglar sinfi			Birlar sinfi		
Yuz milli-onlar	O'n milli-onlar	Bir milli-onlar	Yuz ming-lar	O'n ming-lar	Bir ming-lar	Yuz-lar	O'n-lar	Birlar
						3	2	8
			6	2	5	3	4	7
1	2	6	2	8	1	5	3	9
						6	0	5
					1	0	0	0
				3	9	0	1	8
			1	3	9	0	1	8
		1	0	0	0	0	0	0
	4	6	5	3	0	9	6	0

Ko'p xonali sonni o'qish uchun, uning yozuvini o'ngdan chapga qarab har birida uchtadan raqami bo'lgan sinflarga ajratiladi. Oxirgi (chapdagi) sinfda 3 ta, 2 ta yoki 1 ta raqam bo'lishi mumkin.

Misol. 3 000 624 sonini o'qing. Yozuvni o'ngdan chapga 3 ta raqamli sinflarga ajratamiz. Har bir sinf birliklari sonini aytamiz va uni nomiga qo'shamiz (birlar sinfi nomi aytilmaydi). Minglar sinfi nollardan tashkil topgan, shuning uchun uning nomi aytilmaydi. 3 000 624 soni bunday o'qiladi: *uch million olti yuz yigirma to'rt*. Jadvalga yozilgan sonlarni o'qing.

81. 7 ta yuz ming, 3 ta o'n ming va 4 ta ming; 5 ta o'n ming va 1 ta ming; 4 ta yuz ming va 8 ta ming; 9 ta yuz ming; 3 ta yuz ming va 5 ta birdan iborat sonni yozing.

82. Ixtiyoriy sonni uning xona qo'shiluvchilari yig'indisi bilan almashtirish mumkin.

Masalan: $804 = 800 + 4$

$$804\ 000 = 800\ 000 + 4\ 000$$

Har bir sonni xona qo'shiluvchilarining yig'indisi bilan almashtiring:

$$402 = \square + \square$$

$$570 = \square + \square$$

$$402\ 000 = \square + \square$$

$$570\ 000 = \square + \square$$

83. $300\ 000 + 60\ 000 + 6\ 000$

$$800\ 000 + 5\ 000$$

$$588\ 000 - 500\ 000$$

$$209\ 000 - 200\ 000$$

$$99\ 000 - 9\ 000$$

$$206\ 000 - 9\ 000$$

84. Bir tovuqning 15 ta, ikkinchisining unga qaraganda 6 ta ko'p, uchinchisining esa ikkinchisiga qaraganda 3 marta kam jo'jasi bor. Uchinchi tovuqning nechta jo'jasi bor?

85. Tomonlari 6 sm va 4 sm bo'lgan to'g'ri to'rtburchak chizing. Uning perimetrini toping.

86. Sayyohlar velosipedda 32 km yurishdi. Bu ular piyoda bosib o'tgan yo'ldan 4 marta ko'p. Sayyohlar bosib o'tgan butun yo'lning uzunligi necha kilometrga teng?

87. $480 + 70$ | $340 - 30$ | $754 + 246$ | $90 \cdot 3$ | $360 : 3$
 $690 + 80$ | $720 - 50$ | $540 - 297$ | $30 \cdot 8$ | $720 : 6$

88. Amallarni bajaring:

$$630 : 9 + 70 \cdot 3 \qquad 400 : 100 \cdot 23$$

$$560 : 8 + 30 \cdot 6 \qquad 490 : 70 \cdot 14$$

$$400 \cdot 2 - 40 \cdot 9 \qquad 810 : 90 \cdot 11$$

89. Qisqa yozuvlari bo'yicha masala tuzing va uni yeching:

Soyabon — 4 260 so'm.

Qo'lqoplar — 690 so'm arzon.

Plash — ?, qancha bo'lsa, shuncha.

90. 4 ta yuzlik va 8 ta birlik; 4 ta yuz minglik va 8 ta minglik; 3 ta yuzlik va 9 ta birlik; 3 ta yuz minglik va 9 ta o'n minglikdan iborat sonlarni yozing va o'qing.

91. Har bir sonni xona qo'shiluvchilarining yig'indisi bilan almashtiring:

358 000, 602 000, 41 000, 720 000.

92. Jadvalda yozilgan sonlarni o'qing:

II sinf – minglar sinfi			I sinf – birlar sinfi		
Yuz minglar	O'n minglar	Bir minglar	Yuzlar	O'nlar	Birlar
2	4	3	6	1	5
7	9	4	5	8	3
4	8	7	3	6	2

Sonlarni o'qish uchun 80-topshiriqda ko'rsatilgandek ish tuting.

1) Sonni sinflarga bo'ling. Har bir sinfda uchtdan xona bo'lishi kerak.

2) Ikkinchi sinf birliklarining ketiga sinf nomini qo'shib o'qing (243 ming).

3) Birinchi sinf birliklarini o'qing (615).

Masalan, birinchi qatordagi son quyidagicha o'qiladi: ikki yuz qirq uch ming olti yuz o'n besh. Jadvaldagi boshqa sonlarni o'zingiz o'qing.

93. 1) Har bir sonni sinflarga ajrating va unda har bir sinfnig necha birligi borligini ayting, sonlarni o'qing:

375 000	58 630	236 070	1 100
375 402	58 603	236 700	99 999
375 042	58 600	236 007	400 099

Yodingizda tuting! Agar biror xonada nol turgan bo'lsa, sonni o'qishda shu xona nomi tushirib qoldiriladi.

2) Birinchi (ikkinchi, uchinchi) ustundagi sonlarning nimasi bir-biriga o'xshaydi va nimasi bilan farq qiladi?

94. Sonlarni yig'indi bilan almashtiring:

$$\begin{array}{l|l} 306\,200 = 306\,000 + 200 & 7\,081 = 7\,000 + \square \\ 40\,650 = \square + \square & 902\,006 = \square + \square \end{array}$$

95. Said har biri 129 so'mdan 3 ta daftar va 950 so'm turadigan 1 ta kitob sotib oldi. Said hammasi bo'lib necha so'm to'ladi?

96. Gul do'koniga gullar keltirildi. Hamma gulning uchdan bir qismi – chinni gullar. Ular 30 ta edi. Do'konga hammasi bo'lib qancha gul keltirildi?

$$97. \quad 809 - (243 + 127)$$

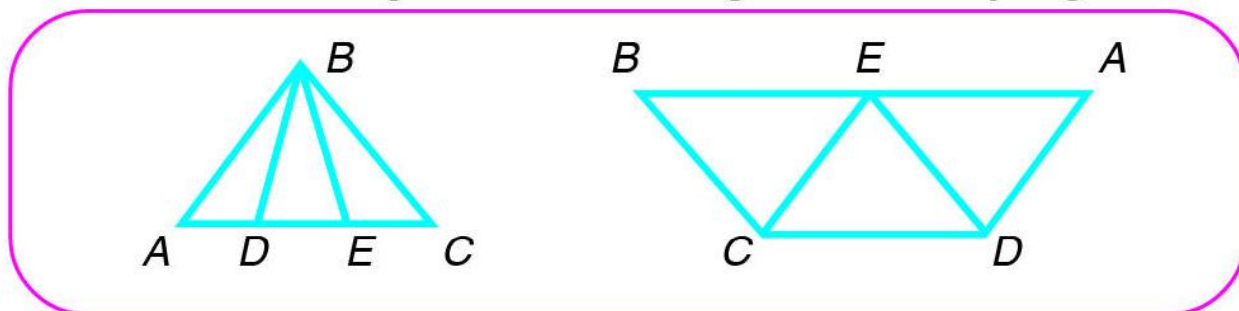
$$566 - (681 - 524)$$

98. 120 o'quvchi xo'jalikka sabzavot yig'im-terimida, ulardan 3 marta kam o'quvchi poliz mahsulotlarini yig'ib olishda yordamlashdi. Xo'jalikka hammasi bo'lib necha nafar o'quvchi yordam bergan?

99. Rasmda ko'rsatilgan shakllarning nomini ayting:

Har qaysi shaklda nechta uchburchak bor?

100.

Ko'p xonali son yuqori sinfdan boshlab yoziladi. Masalan, uch yuz olti ming olti yuz o'n uchni yozish uchun quyidagicha mulohaza yuriting:

1) Bu sonda ikkinchi sinf birligi nechta ekanini yozaman (306).

2) Birinchi sinfning birliklarini yozaman (613).

Sinflar orasida biroz joy qoldiriladi.

Yozilishi: 306 613.

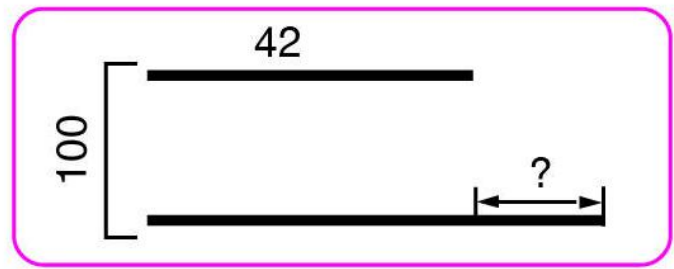
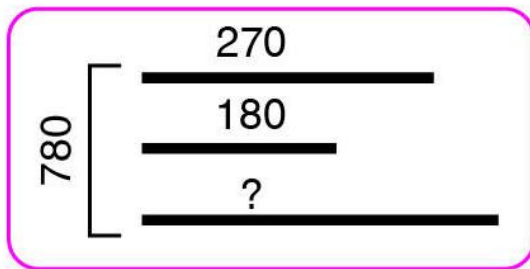
101. Sonlarni o'qing va yozing:

1) ikkinchi sinfning 40 birligi va birinchi sinfning 650 birligi;

2) ikkinchi sinfning uch birligi va birinchi sinfning 400 birligi;

3) ikkinchi sinfning 4 birligi va birinchi sinfning 100 birligi.

102. Rasmga qarab masalalar tuzing va ularni yeching:

103. Ifodalarning qiymatini toping:

$1000 - (685 + 129)$	$280 : 4 \cdot 6$	$810 : 9 + 1000 : 2$
$819 + (356 - 175)$	$350 : 7 \cdot 9$	$640 : 8 + 600 : 100$

104. Tasmaning to'rtidan bir qismi 20 sm ga teng bo'lsa, tasmaning uzunligi necha santimetr bo'ladi?

105. $57 : 19 + 84 : 3$ | $(19 + 69) : 22$ | $4 \cdot (45 - 29)$
 $18 \cdot 3 : 9 + 44$ | $(76 - 68) \cdot 11$ | $2 \cdot (56 - 38)$

106. 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 raqamlari yordamida ixtiyoriy sonni yozish mumkin.

Son yozuvidagi raqamning qiymati uning shu yozuvda o'zi egallagan o'rniga bog'liq bo'ladi.

309 451, 697 038, 173 006 sonlarini o'qing. Birinchi sonning yozuvida 3 raqami 3 yuz mingni, ikkinchi sonning yozuvida 3 o'nlikni, uchinchi sonning yozuvida 3 mingni anglatadi.

107. 183 654, 700 412, 90 030 sonlarining yozuvida har bir raqam nimani anglatadi?

108. Sonlarni yozing va ularning yozuvida nol nimani anglatishini tushuntirib bering:

- 1) besh yuz yigirma yetti ming;
- 2) besh yuz yigirma yetti ming sakkiz;
- 3) besh yuz yigirma yetti ming sakson to'rt.

109. Maktab bog'idan o'quvchilar 64 kg olma, olmadan 2 marta kam nok, nokdan 16 kg kam anjir terib oldilar. O'quvchilar anjirdan necha kilogramm ko'p olma terib olganlar?

110. Ikki duradgor 5 kun bir xil ishlab 80 ta stolni ta'mirlashdi. Bir duradgor bir kunda nechta stolni ta'mirlagan?

111. $45 : 5 \cdot 4$ | $34 : 17 \cdot 28$ | $230 + (487 - 248)$

112. Qurilishga 150 t sement, sementdan 4 marta ko'p qum keltirildi. Sementdan necha tonna ko'p qum keltirilgan?

113. $40 \cdot 9$ | $540 : 9$ | $80 \cdot 3 : 4$ | $800 - 613 + 276$

114. Sonlarni taqqoslashda bunday mulohaza yuritiladi:
1) Ikki sondan sanoqda qaysi biri oldin aytilsa, o'shanisi kichik, qaysi biri keyin aytilsa, o'shanisi katta bo'ladi.

Masalan: $9 < 10$ va $10 > 9$; $88 < 90$ va $90 > 88$.

2) Ko'p xonali sonlarni yuqori xonadan boshlab xonalar bo'yicha taqqoslash ham mumkin.

Masalan: $843 > 798$, chunki 8 yuzlik $>$ 7 yuzlik;
 $7\,462 < 7\,832$, chunki mingliklar soni bir xil bo'lgani bilan yuzliklar birinchi sonda ikkinchidagidan kichik.

115. $37\,824$ va $37\,871$ | $99\,999$ va $100\,000$

  $400\,050$ va $400\,005$ | $10\,000$ va $9\,999$

116. Sonlarning yozilishida 3 raqami nimani anglatadi:
3, 30, 300, 3 000, 30 000, 300 000 ?

Har bir sonning yozuvida 3 raqamining ma'nosi qanday o'zgarishini tushuntiring.

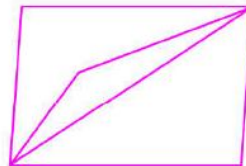
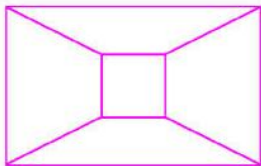
117. Berilgan masalaga teskari bo'lgan ikkita masala tuzing va ularni yeching.

Hayvonot bog'ida 15 ta maymun bor edi. Yana bir necha maymun keltirilgandan keyin, ularning soni 24 ta bo'ldi. Hayvonot bog'iga nechta maymun keltirildi?

118. Qiz bolalar va o'g'il bolalar alohida saflanishdi. Qiz bolalar 6 tadan bo'lib 7 qatorga, o'g'il bolalar esa 4 tadan bo'lib 9 qatorga saflandilar. Qiz bolalar o'g'il bolalardan nechta ko'p?

Masala savolini shunday o'zgartiringki, u bunday yechiladigan bo'lsin: $6 \cdot 7 + 4 \cdot 9$.

119. Har qaysi rasmda nechta to'rtburchak bor?

120. Rasm to'garagi uchun har birida 6 tadan qalam bo'lgan 8 quti va har birida 12 tadan qalam bo'lgan 3 quti rangli qalam sotib olindi. Hammasi bo'lib nechta qalam sotib olingan?

121. $70 \cdot 7$ | $480 : 8$ | $30 \cdot 4 : 2$ | $607 + 236 - 799$
 $40 \cdot 9$ | $540 : 9$ | $80 \cdot 3 : 4$ | $800 - 613 + 276$

122. 1) 1, 10, 100, 1 000 sonlarining yozuvida 1 raqami nimani anglatadi?

2) 1 o'nlik 1 birlikdan nechta marta ko'p?

1 yuzlik 1 birlikdan nechta marta ko'p?

123. 1) Har bir ustundagi sonlarni taqqoslang:

1	5	30	46
10	50	300	460
100	500	3 000	4 600
1 000	5 000	30 000	46 000

Birinchi ustundagi sonlarning yozuvida 1 raqami ni-
mani anglatadi? Ikkinchi ustundagi 5 raqami-chi?
Sonlarning yozuvida uning o'ng tomoniga bitta nol
yozganda bu son necha marta ortadi? Ikkita nol
yozganda-chi? Uchta nol yozganda-chi?

2) 1 000; 5 000; 30 000; 46 000 sonlarining o'ng
tomonidan bitta nol tushirib qoldirilsa, bu son-
lar qanday o'zgaradi? Ikkita nol tushirib qoldirilsa-
chi? Uchta nol tushirib qoldirilsa-chi?

124. 1) 63; 80; 900 sonlarini 10 marta, 100 marta, 1 000
marta orttiring;

2) 4 000; 70 000; 285 000 sonlarini 10 marta, 100
marta, 1 000 marta kamaytiring.

Yodingizda tuting! 1) Sonning o'ng tomoniga bitta
nol yozilsa, son 10 marta, ikkita nol yozilsa, 100
marta, uchta nol yozilsa, 1 000 marta ortadi.

2) O'ng tomondan bitta nol tushirib qoldirilsa, son
10 marta, ikkita nol tushirib qoldirilsa, 100 marta va
uchta nol tushirib qoldirilsa, 1 000 marta kamayadi.

125. $38\ 000 : 1\ 000$ | $45\ 000 \cdot 10$ | $709\ 000 : 10$
 $6\ 000 : 100$ | $2\ 100 \cdot 100$ | $709\ 000 : 100$

126. Jadvallar bo'yicha masalalar tuzing va ularni yeching:

1)	1 ta xaltachaning massasi	Xaltachalar soni	Hamma xaltachalarning massasi
	Bir xil	6 ta 10 ta	18 kg ?
2)	Bir varaqning bahosi	Varaqlar soni	Hamma varaqlar- ning narxi
	Bir xil	10 ta ?	800 so'm 400 so'm

127.

To'g'ri to'rtburchakning bo'yi 9 sm, eni esa undan 3 marta qisqa. To'g'ri to'rtburchakning perimetrini toping. Daftaringizga shunday to'g'ri to'rtburchak chizing.

128. $890 - (520 - 270)$ $510 - 3 \cdot 8$ $62 + 81 : 9$
 $710 - (190 + 330)$ $7 \cdot 7 + 346$ $42 - 56 : 8$
 $(14 + 8) \cdot 4$ $7 \cdot 14 - 65$ $70 - 64 : 2$

129. Katakchalar o'rniga mos sonlarni qo'yib ko'chiring:

7 yuzl. = $\square$ o'nl. = $\square$ birl.

3 mingl. = $\square$ yuzl. = $\square$ o'nl. = $\square$ birl.

25 mingl. = $\square$ yuzl. = $\square$ o'nl. = $\square$ birl.

130. 3 745 sonini yozing:

a) Bu sonda **hammasi bo'lib nechta birlik** borligini topamiz.

Birlar xonasida **5** ta birlik bor.

O'nlar xonasida **4** ta o'nlik bor.

1 o'nl. = 10 birl.;   4 o'nl. = **40 birl.**

Yuzlar xonasida **7** ta yuzlik bor.

1 yuzl. = 10 o'nl. = 100 birl.;   7 yuzl. = **700 birl.**

Minglar xonasida **3** ta minglik bor.

1 mingl. = 10 yuzl. = 100 o'nl. = 1 000 birl.

3 mingl. = **3 000 birl.**

Demak, **3 000 birl. + 700 birl. + 40 birl. + 5 birl. = 3 745 birl.**

b) Bu sonda **hammasi bo'lib nechta o'nlik** borligini topamiz.

Birlar xonasida o'nlik yo'q. O'nlar xonasida **4** ta o'nlik bor.

Yuzlar xonasida **7** ta yuzlik bor.

1 yuzl. = 10 o'nl.;   7 yuzl. = **70 o'nl.**

Minglar xonasida **3** ta minglik bor.

1 mingl. = 10 yuzl. = **100 o'nl.**

3 mingl. = **300 o'nl.**

Demak, **300 o'nl. + 70 o'nl. + 4 o'nl. = 374 o'nl.**

d) 3 745 sonida hammasi bo'lib nechta yuzlik bor?
 e) 5 619, 78 042, 910 537 sonlarini ko'rib chiqing.

Tagiga chizilgan sonlardan qaysi biri sonda hammasi bo'lib nechta o'nlik; yuzlik; minglik borligini ko'rsatadi?

131. b va c ning quyidagi qiymatlarida $b \cdot c$ va $b : c$ ifodalarning qiymatini hisoblang:

b	8 000	1 000	15 000	600
c	10	100	10	100

132. Bir qop shakarning massasi 50 kg. Do'konda tushlik-kacha 3 qop va tushlikdan keyin shunday 5 qop shakar sotildi. Shu kuni hammasi bo'lib necha kilogramm shakar sotilgan?

133. Do'konda 280 kg un bor edi. Kechqurun 60 kg un qoldi. Necha kilogramm un sotilgan?

Bu masalaga teskari masala tuzib (og'zaki) yeching.

134. Faqat javoblarini yozing:

$(740 + 160) : 100$	$9 \cdot 6 \cdot 10\,000$	$66 : 33 \cdot 8$
$(420 + 580) : 1\,000$	$72 : 8 \cdot 1\,000$	$74 : 1$
$(985 - 900) \cdot 100$	$72 : 24 \cdot 9$	$19 \cdot 1$
$600 : (20 \cdot 5)$	$81 - 27 \cdot 3$	$19 \cdot 0$

135. 1) 9 yuz ming sonini yozing. Unga yana 1 yuz mingni qo'shing. 10 yuz ming keyingi (yettinchi) xona birligini – millionni tashkil qiladi.

2) 999 ming sonini yozing. Unga 1 mingni qo'shing. 1 000 ming keyingi (uchinchi) sinf birligini – millionni tashkil qiladi.

1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

1 million soni shunday yoziladi.

1 000 000 sonida nechta nol bor? Bu yozuvdagi nollar nimani anglatadi?

- 136.** Daftaringizga quyidagi jadvalni chizing va unda 6 ta satrni bo'sh qoldiring.

Minglar sinfi			Birlar sinfi		
Yuz minglar	O'n minglar	Bir minglar	Yuzlar	O'nlar	Birlar

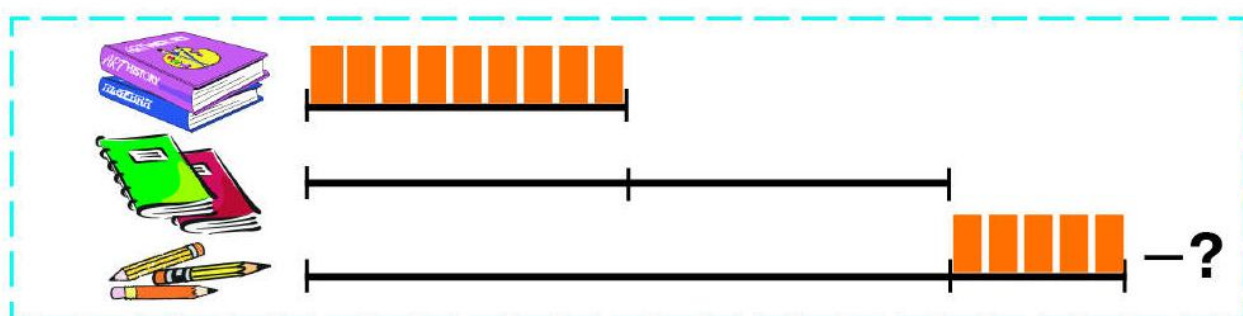
Shu jadvalga quyidagi sonlarni yozing: olti ming; qirq ming; bir ming to'qqiz yuz to'qson sakkiz; o'ttiz to'qqiz ming ikki yuz yetti; olti yuz o'n to'rt ming sakkiz yuz oltmish besh; to'qqiz yuz sakkiz ming olti yuz yigirma.

- 137.** $34\ 000 \square 340 \cdot 100$ | $76\ 000 \square 76 \cdot 10$
 $9\ 000 : 100 \square 90$ | $50\ 000 \square 500\ 000 : 100$

- 138.** 3 ta bir xil tugmacha uchun 120 so'm to'landi. 100 ta shunday tugmacha uchun necha so'm to'lash kerak?

- 139.** Kutubxonaga birinchi kuni 4 bog'lamda 56 ta, ikkinchi kuni shunday bog'lamda 42 ta kitob olib kelindi. Ikkinchi kuni necha bog'lam kitob olib kelingan?

- 140.** Rasmga qarab masala tuzing va uni yeching:

141. $800 \cdot 10 : 1\,000$
 $(340 + 60) : 100$

$(780 - 90) \cdot 10$
 $(704 - 700) \cdot 1\,000$

Mustahkamlash uchun mashqlar

1. 70 mingl. 80 birl. | 200 mingl. 1 birl. | 4 mingl. 5 birl.
 70 mingl. 8 birl. | 201 mingl. 10 birl. | 4 mingl. 50 birl.
 dan iborat sonlarni yozing.

2. 825 014 sonining har bir xonasida nechta birlik bor?
 502 009 sonida-chi? Bu sonlarning har bir sinfida nechta birlik bor?

3. Yuz sonini hosil qilish uchun 1 raqamidan keyin nechta nol yozish kerak? O'n ming sonini hosil qilish uchun-chi? Yuz mingni hosil qilish uchun-chi?

4. Tengsizliklar to'g'rimi, tekshirib ko'ring:

$9\,413 > 9\,430$ | $800\,002 < 802\,000$

5. 1) 3, 0, 8 raqamlaridan foydalanib, quyidagi sonlarni yozing:

a) uchta bir xonali son;   b) to'rtta ikki xonali son;
 d) to'rtta to'rt xonali son.

2) Bu sonlarning har biridagi 3 raqami nimani anglatishini tushuntiring. Sonlarni yozishda raqamning qiymati nimaga bog'liq?

6. 500 050 soni yozuvida nechta raqam bor? Turli raqamlar soni qancha?

7. Amallarni bajaring:

$426 + 259$ | $780 - 76$ | $60 \cdot 2$ | $300 : 6$
 $158 + 652$ | $920 - 43$ | $70 \cdot 5$ | $630 : 9$

8. Do'konga har birida 45 kg dan 9 qop un olib kelindi. Bir kunda 2 kg dan 20 ta xaltacha va 3 kg dan 15 xaltacha un sotildi. Quyidagi ifodalar nimani anglatishini tushuntiring:

$$45 \cdot 9 \quad | \quad 2 \cdot 20 \quad | \quad 3 \cdot 15 \quad | \quad 2 \cdot 20 + 3 \cdot 15$$

9. Mehnat darsi uchun rangli qog'oz varaqlari tayyorlandi. Agar 40 o'quvchining har biriga 3 varaqdan berilsa, yana 25 varaq qog'oz qoladi. Necha varaq qog'oz tayyorlangan?

10. Sonlarni raqamlar yordamida yozing:

To'lin oy Yerni Quyoshga nisbatan **to'rt yuz qirq ming** marta kuchsizroq yoritadi.

Dunyodagi eng uzun daryolar: Yansizi — **besht ming sakkiz yuz** kilometr, Missisipi (Missuri daryosi bilan birgalikda) — **olti ming to'rt yuz yigirma** kilometr, Nil (Kageroy daryosi bilan birgalikda) — **olti ming olti yuz yetmish bir** kilometr. Marian chuqurligi — Dunyo okeanining eng chuqur joyi, u **o'n bir ming yigirma ikki** metr ga yetadi.

11. Oy har yili Yerdan 4 sm ga uzoqlashadi. 25 yilda Yer bilan Oy orasidagi masofa necha santimetrga ortadi? Oyga Yerdan 8 sm uzoqlashish uchun necha yil kerak bo'ladi?

12. To'pda 95 m beqasam bor. Undan bir xaridorga 23 m, ikkinchi xaridorga 37 m sotilgandan keyin to'pda necha metr beqasam qoldi? Masalani ikki usulda yeching.

13. $(230 + 70) \cdot 5$ $462 - 60 \cdot 2$ $999 - 250 : 5$
 $189 + 40 \cdot 6$ $(620 - 20) : 3$ $840 - 240 : 6$

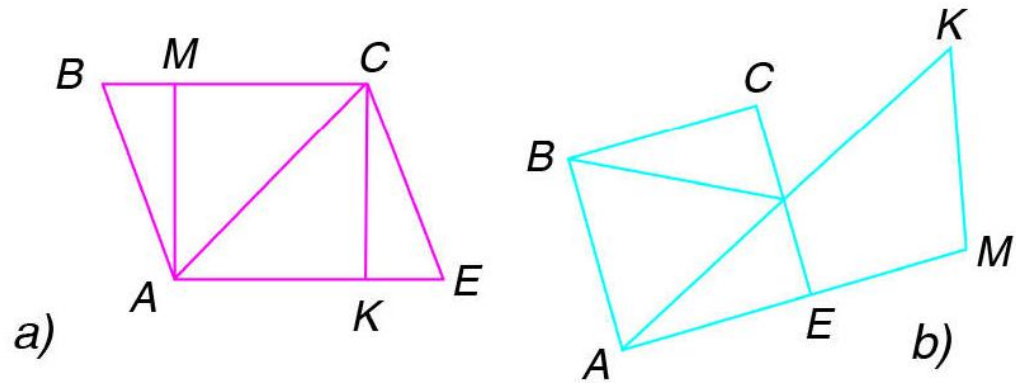
14. $64 : 2$ $72 : 3$ $84 : 3$ $96 : 6$ $40 : 2$
 $64 : 16$ $72 : 12$ $84 : 21$ $96 : 12$ $70 : 5$

- 15.** Ifodalarni yozing va ularning qiymatlarini toping:
 1) 255 va 385 sonlarining yig'indisini 10 marta kamaytiring;
 2) 3 600 va 400 sonlarining bo'linmasini 9 ta kamaytiring.

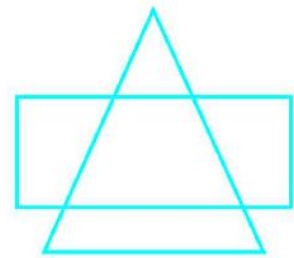
16. $\begin{array}{r} 268 \\ \times 3 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} 409 \\ \times 2 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} 126 \\ \times 5 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} 48 \\ \times 6 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} 54 \\ \times 9 \\ \hline \end{array}$

17. $\begin{array}{r} 826 \\ + 59 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} 603 \\ - 84 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} 501 \\ - 263 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} 270 \\ + 328 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} 514 \\ - 385 \\ \hline \end{array}$

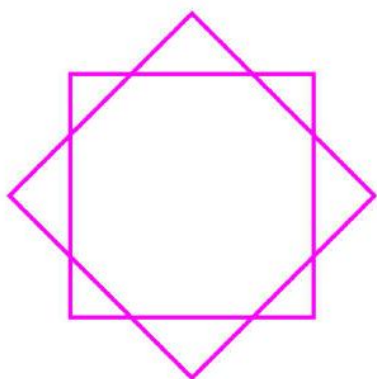
- 18.** Rasmlardan kvadratlarni toping va ularning belgilanishlarini o'qing. Kvadratlarning uchlarini va tomonlarini ayting.

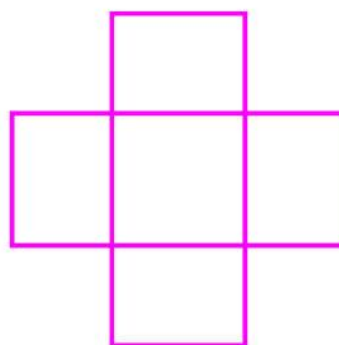
- 19.**

kvadrat va kesmaning to'g'ri to'rtburchak va uchburchakning

ikkita kvadratning

ikkita to'g'ri
to'rtburchakning

kesishmasi (umumiy qismi) qanday shakl bo'ladi?

? *Takrorlash uchun savol va topshiriqlar*

1. Sanoq qaysi sondan boshlanadi? Sanoqda berilgan sondan keyin keluvchi son qanday hosil qilinadi?
2. Birlar sinfi qanday xonalardan tashkil topgan? Minglar sinfi-chi?
3. Istalgan sonni yozishda ishlatiladigan raqamlarni aytib be-ring.
4. Ayni bir raqamdan foydalanib, ikki xonali; to'rt xonali; olti xonali son yozing.
5. Berilgan sondan 10 marta; 100 marta; 1 000 marta katta (kichik) son qanday hosil qilinadi?

To'rt arifmetik amal va ularning bajarilish tartibi

142. 1) Sonlarni qo'shish, ayirish, ko'paytirish, bo'lish — bular arifmetik amallardir. Ularni ifodalash uchun maxsus belgilardan foydalaniladi (+, −, ·, :).

Agar ikkita son bu belgilardan biri bilan birlashtirilsa, u holda sonli ifoda hosil bo'ladi. Sonli ifodaning qiymatini bilish uchun unda keltirilgan amalni bajarish kerak bo'ladi.

2) Darslikning 192- betidagi amal belgisi, ifoda va sonlarni o'qing.

3) Quyidagi ifodalarning qiymatlari qanday hisoblanganligini tushuntiring:

$$24\,000 + 6\,000 = 30\,000$$

$$140\,000 \cdot 2 = 280\,000$$

$$85\,000 - 50\,000 = 35\,000$$

$$42\,000 : 6 = 7\,000$$

4) 42 000 va 2 sonlarining yig'indisi, ayirmasi, ko'paytmasi va bo'linmasini hisoblang.

143. 18 m gazlamadan 9 ta bir xil o'g'il bolalar kastumi tikildi. 34 m gazlamadan nechta shunday kastum tikish mumkin?

144. 143- masalani o'qing va quyidagicha savolli masala tuzing: «Shunday 17 ta kastum tikish uchun necha metr gazlama kerak bo'ladi?»

145. 1) Uzunlik birliklari jadvalini takrorlang:

$$\begin{aligned} 1 \text{ sm} &= 10 \text{ mm} \\ 1 \text{ dm} &= 10 \text{ sm} = 100 \text{ mm} \\ 1 \text{ m} &= 10 \text{ dm} = 100 \text{ sm} \\ 1 \text{ km} &= 1000 \text{ m} \end{aligned}$$

- 2) 4 m, 600 mm, 2 m 15 sm ni santimetrlarda;
3 m, 500 sm, 1 m 3 dm ni detsimetrlarda ifodalang;
3) tomoni 1 dm bo'lgan kvadrat yasang.

146.

$$\begin{array}{|l|l|l|l|} \hline 534 + 389 & 707 - 619 & 356 \cdot 2 & 804 : 3 \\ \hline 945 - 624 & 216 + 423 & 940 : 4 & 195 \cdot 5 \\ \hline \end{array}$$

147.

$$\begin{array}{|l|l|} \hline 4 \text{ m } 56 \text{ sm} = \square \text{ sm} & 6 \text{ m } 09 \text{ sm} = \square \text{ sm} \\ \hline 9 \text{ sm } 8 \text{ mm} = \square \text{ mm} & 5 \text{ dm } 7 \text{ sm} = \square \text{ sm} \\ \hline \end{array}$$

148. 3, 7, 8 raqamlaridan 6 ta uch xonali son tuzing (sonlarni yozishda raqamlar takrorlanmasin). Tuzilgan eng katta va eng kichik sonlarning ayirmasini toping. Eng katta sonda 8 raqami nimani bildiradi? Eng kichik sonda-chi? 3 raqami 3 o'nlikni bildiradigan hamma sonlarning tagiga chizing.

149.

Yodingizda tuting! Agar ifoda faqat qo'shish va ayirish amallaridan iborat bo'lsa, amallar berilgan tartibda (chapdan o'ngga) bajariladi.

$$\text{Masalan, } 380 \overset{1}{-} 250 \overset{2}{+} 200 \overset{3}{-} 100 = 230.$$

Ifodalarning qiymatini toping:

$$96 - 45 + 43 - 69 \quad | \quad 78 + 12 - 56 + 40$$

150.

Yodingizda tuting! Agar ifoda faqat ko'paytirish va bo'lish amallaridan iborat bo'lsa, amallar ketma-ket (chapdan o'ngga) bajariladi.

Masalan, $240 : 60 \cdot 12 : 8 = 6$.

Ifodalarning qiymatini toping:

$$72 : 8 \cdot 4 : 3 \quad | \quad 5 \cdot 14 : 10 \cdot 7 \quad | \quad 2 \cdot 14 \cdot 3 : 4$$

- 151. Yodingizda tuting!** Agar ifoda har xil arifmetik amallardan iborat bo'lsa, avval ketma-ket ko'paytirish yoki bo'lish amallari (chapdan o'ngga) bajariladi, keyin qo'shish va ayirish amallari (chapdan o'ngga) bajariladi.

Masalan, $520 - 400 : 80 \cdot 20 = 420$.

Amallarni kichik raqamlar tartibi bo'yicha bajarib, ifodalarning qiymatini toping:

$$200 - 130 + 70 \cdot 3 \quad \quad \quad 810 : 9 + 40 - 5 \cdot 20$$

$$640 : 80 - 80 : 40$$

- 152.** Tushirib qoldirilgan sonlarni o'rniga qo'yib yozing:

$$\begin{array}{l|l|l} 7 \text{ dm} = \square \text{ sm} & 3 \text{ m} = \square \text{ sm} & 60 \text{ dm} = \square \text{ m} \\ 2 \text{ m} = \square \text{ dm} & 50 \text{ dm} = \square \text{ sm} & 90 \text{ sm} = \square \text{ dm} \end{array}$$

- 153.** Birinchi kesmaning uzunligi 15 sm, ikkinchi kesmaning uzunligi 5 sm. Birinchi kesma ikkinchi kesmadan necha santimetr uzun? Ikkinchi kesma birinchi kesmadan necha marta qisqa?

- 154.** $400 - 640 : 8 + 70 \cdot 4$ $700 - 150 \cdot 4$
 $180 \cdot 3 + 230 \cdot 2 - 200$ $270 + 420 : 6$

- 155.** Amallarning bajarilish tartibi haqidagi qoidalarni (192-betga qarang) eslang va ifodalarning qiymatini hisoblang:

$$74 - 50 + 16 - 11$$

$$88 + 12 - 45 + 10$$

$$56 : 7 \cdot 2 : 4$$

$$64 : 8 : 4 \cdot 9$$

$$40 - 5 \cdot 5 + 12$$

$$90 - 27 : 9 \cdot 3$$

- 156.** **Yodingizda tuting!** Agar ifodada bir yoki bir necha qavslar bo'lsa, dastlab qavslar ichidagi amallar, keyin qolgan amallar bajariladi.

1   3   2

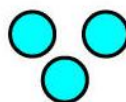
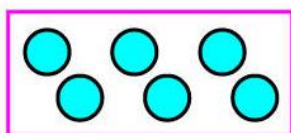
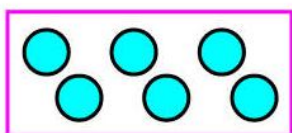
Masalan, $(340 + 60) - (420 - 90) = 400 - 330 = 70$.

- 157.** Amallarning bajarilish tartibini aniqlang. Sonlarni ustun shaklida yozib, ifodalarning qiymatlarini toping:

$$583 + 167 - (900 - 623 + 184)$$

$$(900 - 381 - 239) + (600 - 261)$$

- 158.** Qoldikli bo'lish amali qanday bajarilishini eslang:

$$15 : 6 = 2 \text{ (qold. 3)}$$

15, 18, 20, 25, 28, 29 sonlarining har birini 3 ga bo'ling. 3 ga bo'lganda qoldiq qoladigan sonlarni yozing.

- 159.** Bo'linma va qoldiqni toping va namuna bo'yicha tekshiring:

Namuna: $385 : 6 = 64 \text{ (1 qold.)}$

Yechish:

$$\begin{array}{r} - 385 \quad | \quad 6 \\ \underline{36} \quad | \quad 64 \\ - 25 \\ \underline{24} \\ 1 \end{array}$$

Tekshirish:

1) $1 < 6$

2) $64 \cdot 6 = 384$

3) $64 \cdot 6 + 1 = 385$

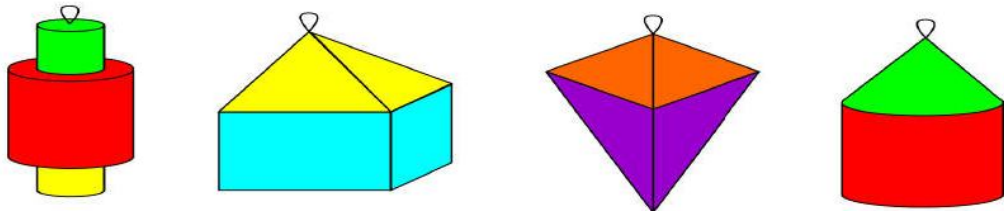
$$544 : 5$$

$$207 : 7$$

$$409 : 9$$

160. Maktab tajriba maydonidan 100 kg kartoshka yig'ish-tirib olindi. Kartoshkaning beshdan bir qismi urug'lik uchun qoldirildi, qolgan hosil maktab oshxonasiga topshirildi. Necha kilogramm kartoshka maktab oshxonasiga topshirildi?

161. Qog'oz fonarchalar qanday shakllardan yelimlangan?

162. $900 - (72 + 28) \cdot 4$ | $(2\ 000 - 1860) + (23 + 77) \cdot 5$
 $810 : 9 + (48 - 32)$ | $6 \cdot (450 - 430) - (760 - 750)$

163. Nuqtalar o'rniga amallar belgilari $+$, $-$, $\cdot$, $:$ ni shunday qo'yingki, tengliklar to'g'ri bo'lsin:

$350 \dots 7 = 700 \dots 650$ | $370 \dots 80 = 9 \dots 50$
 $66 \dots 6 = 3 \dots 8$ | $60 \dots 8 = 900 \dots 420$

164. 1) Massa birliklari jadvalini takrorlang:

$1\text{ kg} = 1000\text{ g}$ $1\text{ sr} = 100\text{ kg}$ $1\text{ t} = 10\text{ sr} = 1000\text{ kg}$

2) 6 kg; 2 kg 650 g ni grammlarda;
 8 sr; 6 sr 15 kg; 1 t 003 kg ni kilogrammlarda ifodalang.

165. Amallarni bajaring va tushuntiring:
 Nima uchun amallar ko'k rangda ko'rsatilgan raqamlar tartibida bajarilgan?

$490 - (250 + 80 : 4)$ | $(810 + 18 \cdot 5) : 100$

166. Ifodalarning qiymatini hisoblang:

$100 - (75 - 55) + 80$ | $(420 - 300) : (90 : 30) + 15$
 $600 + (20 + 20) \cdot 4$ | $(55 + 45) - (890 - 870) : 2$

167. O'zbekistonda birinchi planetariy 1963- yilda Toshkent shahrida qurilgan. Bu yil planetariy ish boshlaganiga necha yil to'ladi? Planetariy nechanchi yili o'zining 100 yilligini nishonlaydi?

168. Qishda sigirga bir kunda 4 kg lavlagi beriladi. Besh kunda 3 ta sigirga necha kilogramm lavlagi berish kerak?

169.

$$67 + 80 : 4 \cdot 2$$

$$180 : 2 + (98 - 34)$$

$$900 - (36 + 64) \cdot 5$$

$$87 + 56 : 8 \cdot 3$$

170. *BK* kesmaning uzunligini o'lchang va yozing. Uzunligi *BK* kesmaning uzunligidan 4 sm ortiq bo'lgan kesma chizing.

171. Quyidagi yozuvlarning to'g'riligini isbotlang:

$$3 \text{ km} > 980 \text{ m}$$

$$14 \text{ sm} < 200 \text{ mm}$$

$$6 \text{ m} = 60 \text{ dm}$$

$$60 \text{ dm} > 550 \text{ sm}$$

172. Dalaga 60 kg bug'doy, bug'doyga qaraganda 3 marta kam sholi doni, bug'doy bilan sholi birgalikda qancha bo'lsa, undan 2 marta ko'p makkajo'xori doni ekildi. Dalaga necha kilogramm makkajo'xori doni ekildi?

173. Rasmlarga qarang.

1) Stol ustida narsalar turibdi: piramida, shar, paralelepiped, kub, silindr, konus.

2) Quyida doira, kvadrat, to'g'ri to'rtburchak, uchburchak, ixtiyoriy to'rtburchak, beshburchak, oltiburchak tasvirlangan.

3) Geometrik jismlarda yassi shakllarni toping. Doirani qaysi geometrik jismda ko'rdingiz? Kvadratni-chi? To'g'ri to'rtburchakni-chi? Uchburchakni-chi?

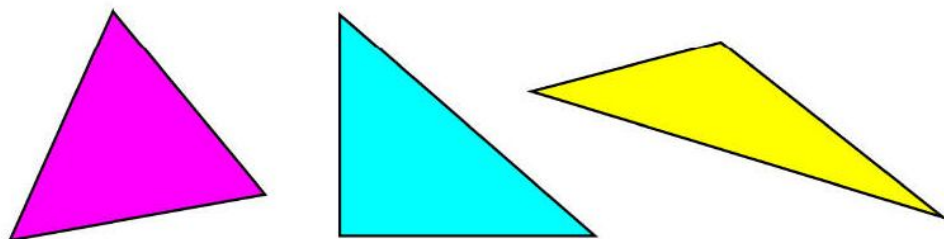
174. Mustaqil yeching:

1- variant		2- variant	
$48\ 000 \cdot 10 : 100$	$13 \cdot 4$	$3\ 700 : 100 \cdot 2$	$18 \cdot 3$
$(750 + 200) : 10$	$51 : 3$	$(870 + 10) : 10$	$72 : 4$
$37 \cdot 4 - 549 : 9$	$78 : 13$	$56 \cdot 9 - 728 : 8$	$74 : 37$

175. O'quvchilar bir jo'yakdan 110 kg, ikkinchi jo'yakdan esa undan 62 kg ko'p karam uzdilar. O'quvchilar hammasi bo'lib qancha karam uzganlar?

176. 4 t; 7 sr; 5 sr 16 kg ni kilogrammlarda;
5 000 kg; 300 000 kg; 715 000 kg ni tonnalarda;
 2 kg; 3 kg 500 g; 11 kg 040 g ni grammlarda ifodalang.

177. Har bir uchburchakdagi burchaklarning turlarini aniqlang. Siz nima deb o'ylaysiz, nima uchun qizil

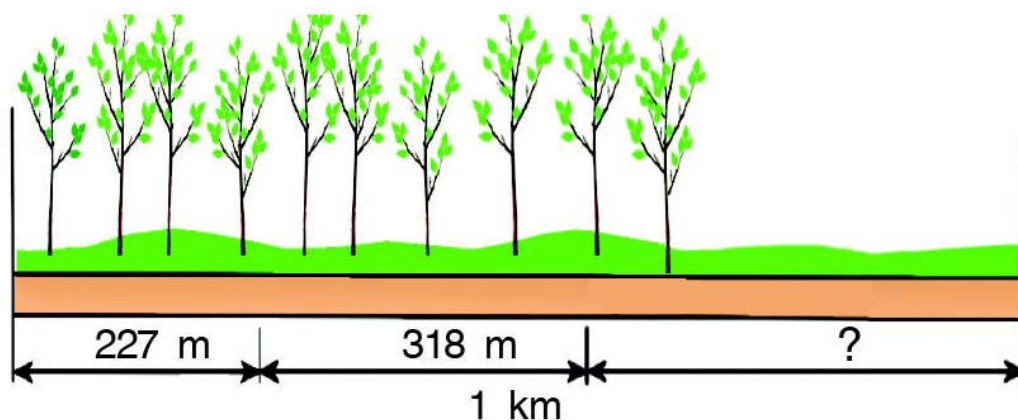
rangli uchburchak o'tkir burchakli uchburchak, ko'k rangli uchburchak to'g'ri burchakli uchburchak, sariq rangli uchburchak o'tmas burchakli uchburchak deb ataladi?

Hamma burchaklari o'tkir burchak bo'lgan uchburchak **o'tkir burchakli uchburchak** deb ataladi.

Burchaklaridan biri to'g'ri burchak bo'lgan uchburchak **to'g'ri burchakli uchburchak** deb ataladi.

Burchaklaridan biri o'tmas burchak bo'lgan uchburchak **o'tmas burchakli uchburchak** deb ataladi.

- 178.** Ishchilarga 3 kunda 1 km uzunlikdagi yo'l chetiga daraxt ko'chatlari o'tqazish vazifasi yuklandi. Birinchi kun ular 227 m uzunlikdagi yo'l chetiga, ikkinchi kun 318 m uzunlikdagi yo'l chetiga ko'chat o'tqazishdi. Uchinchi kun ko'chat o'tqazilgan yo'lning uzunligi ikkinchi kundagidan 97 m ko'p edi. Ishchilar vazifani uddalay olishganmi?

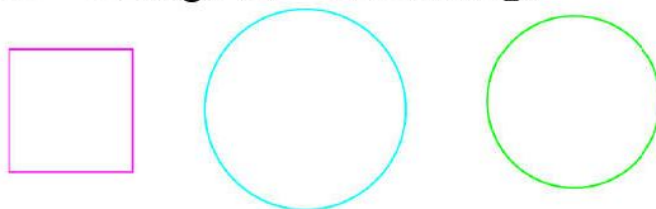

- 179.** Ifodalarning qiymatini toping:

$$15 \cdot 3 : 9 + 361 - 954 : 3 \quad | \quad 64 \cdot (8 + 2) - 549 + 36 \cdot 9$$

- 180.** Dilshod, agar ikkita sonning yig'indisi 5 ga bo'linsa, u holda har bir qo'shiluvchi ham 5 ga bo'linadi, dedi. Dilshod nohaq ekanligini isbotlang. Bunga o'zingiz misol keltiring.

181. Ko'z bilan chamalab, berilgan kvadrat aylanalardan qaysi biriga ichki chizilishi mumkinligini aniqlang. O'lchashlar bilan o'zingizni tekshiring.

182.

1) Kvadrat tomonlarining uzunligi 6 dm ga teng. Kvadratning perimetrini toping.

2) Kvadratning perimetri 24 sm ga teng. Kvadratning tomonlari uzunligi qanday?

183.

Ifodalarning qiymatini toping:

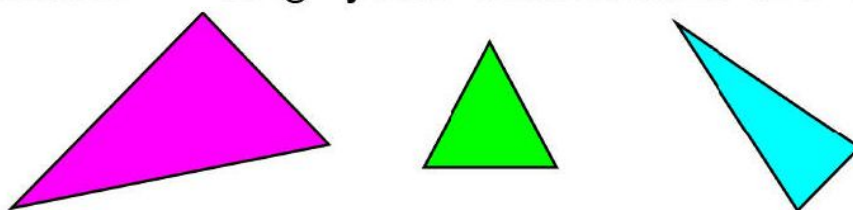
a) $(236 + 398 + 102) : 4 - 79$;

b) $2 \cdot (197 + 186 + 114) - 895$.

184.

Har qaysi uchburchakning tomonlari uzunliklarini o'lchang. Uchburchaklarda uzunliklari bo'yicha teng bo'lgan tomonlar bormi? Ular nechta?

Siz nima deb o'ylaysiz, nima uchun qizil rangli uchburchak — turli tomonli uchburchak, yashil rangli uchburchak — teng tomonli uchburchak, ko'k rangli uchburchak — teng yonli uchburchak deb ataladi?

Tomonlarining uzunliklari o'zaro teng bo'lmagan uchburchak **turli tomonli uchburchak** deb ataladi. Ikkita tomoni uzunliklari bo'yicha teng bo'lgan uchburchak **teng yonli uchburchak** deb ataladi. Tomonlari uzunliklari bo'yicha o'zaro teng bo'lgan uchburchak **teng tomonli uchburchak** deb ataladi.

185. Turli tomonli uchburchakni teng yonli uchburchak deb atash mumkinmi? Nima uchun?

186. Ikkita qurilishga 10 ta bir xil yashikda mix jo'natildi. Qurilishlarda 60 kg mix ishlatilgandan so'ng, birinchi qurilishda 5 yashik, ikkinchisida 2 yashik mix qoldi. Har bir yashikda necha kilogrammdan mix bo'lgan?

187.

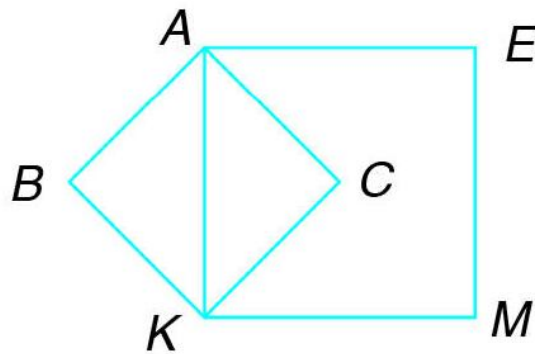
$120 + 180 : 2 \cdot 5$	$750 - (450 - 250) : 5$
$120 + 180 : (2 \cdot 5)$	$750 - 450 - 250 : 5$
$(120 + 180) : 2 \cdot 5$	$(750 - 450 - 250) : 5$

188. Qavslarni shunday qo'yingki, natijada to'g'ri tengliklar hosil bo'lsin:

$100 - 24 : 2 = 38$	$300 + 20 \cdot 3 : 10 = 36$
$360 : 6 + 3 = 40$	$420 : 10 - 4 : 2 = 35$
$32 \cdot 2 - 2 = 0$	$4 \cdot 120 - 120 : 6 = 0$

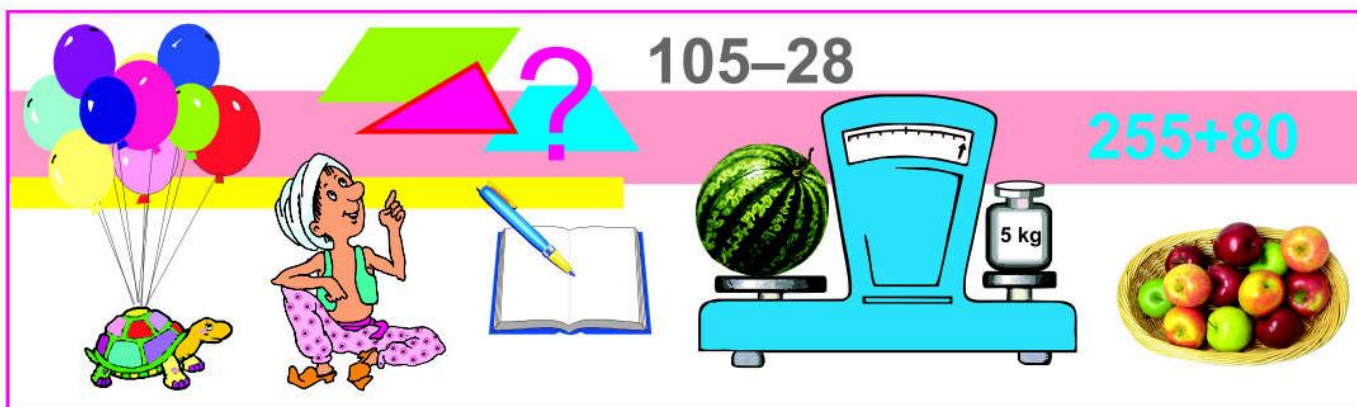
189. AK kesma $ABKC$ kvadrat uchun nima bo'ladi? $KAEM$ kvadrat uchun-chi?

Ixtiyoriy ikki xonali son o'ylang. Unga 35 ni qo'shing. Hosil bo'lgan yig'indidan o'ylagan soningizni ayiring. Natijada nima uchun 35 soni hosil bo'lganini tushuntiring.

$$? + 35 = ? - ? = 35$$

QO'SHISH VA AYIRISH

Qo'shish va ayirishning yozma usullari

190. Qo'shish va ayirishning sizga ma'lum bo'lgan xossalari yodga oling (193- betga qarang).

Yodingizda tuting! Bir necha sonning yig'indisini hisoblashda ularning o'rinlarini turli usullar bilan almashtirish va guruhlash mumkin.

$$\begin{aligned} \text{Masalan: } 74 + 43 + 57 + 6 &= 74 + (43 + 57) + 6 = \\ &= 74 + 100 + 6 = 100 + (74 + 6) = 180. \end{aligned}$$

Qo'shiluvchilarni quyidagicha guruhlash ham mumkin, unda yozuv qisqa ko'rinishda bo'ladi:

$$74 + 43 + 57 + 6 = (74 + 6) + (43 + 57) = 80 + 100 = 180.$$

191. Bir nechta sonning yig'indisini hisoblash uchun ularni ustun shaklida yozish qulay. Yig'indining qiymatini namuna bo'yicha toping.

$$\begin{aligned} 316 + 408 + 150 \\ 436 + 188 + 168 \\ 317 + 208 + 193 + 150 \\ 299 + 102 + 185 + 384 \end{aligned}$$

	2	1	
	3	6	4
+	2	9	5
	2	8	3
	9	4	2

192. $ABCD$ to'rtburchakning perimetri 17 sm ga teng, $AB = 5$ sm, $BC = 6$ sm, $CD = AD$. AD tomonning uzunligini toping.

193. Bir kunda 5 ta tovuqqa 15 g qo'shimcha oziqa beriladi. 27 ta tovuqqa qancha qo'shimcha oziqa berish kerak?

194. Tovush havoda bir sekundda 330 m masofaga tarqaladi. 3 sekundda tovush necha metr masofaga tarqaladi?

195. $800 - 640 : 8$ $89 - 9 \cdot 6 + 8$ $210 + 90 \cdot 7$
 $54 + 27 : 9 - 6$ $480 - 80 \cdot 5$ $75 - 5 + 9 \cdot 2$

196. Namunaga qarab ifodalarning qiymatini hisoblang:
 $379 + 94 \cdot 4$ $50 \cdot 100 : 10$
 $499 + 208 \cdot 2$ $90 : 10 \cdot 100$
 $(539 + 285) - (451 - 196)$ $(734 - 389) : (509 - 506)$

Namuna:

1. $(384 + 529) - (617 - 458) = 754$

1)
$$\begin{array}{r} + 384 \\ 529 \\ \hline 913 \end{array}$$

2)
$$\begin{array}{r} \overset{\cdot}{\overset{\cdot}{6}}17 \\ 458 \\ \hline 159 \end{array}$$

3)
$$\begin{array}{r} \overset{\cdot}{\overset{\cdot}{9}}13 \\ 159 \\ \hline 754 \end{array}$$

2. $(333 - 189) \cdot (813 - 807) = 864$

1)
$$\begin{array}{r} \overset{\cdot}{\overset{\cdot}{3}}33 \\ 189 \\ \hline 144 \end{array}$$

2) $813 - 807 = 6$

3)
$$\begin{array}{r} \times 144 \\ 6 \\ \hline 864 \end{array}$$

197. Ko'p xonali sonlarni yozma qo'shish va ayirish uch xonali sonlarni qo'shish va ayirish kabi bajariladi.

$\begin{array}{r} 8567 \\ + 1129 \\ \hline 9696 \end{array}$	$\begin{array}{r} \overset{\cdot}{\overset{\cdot}{3}}5147 \\ - 23956 \\ \hline 11191 \end{array}$
--	---

Bunday tushuntiriladi:

Birliklarni qo'shaman ...

Birliklarni ayiraman ...

O'nliklarni qo'shaman ...

O'nliklarni ayiraman ...

Yuzliklarni qo'shaman ...

Yuzliklarni ayiraman ...

Mingliklarni qo'shaman ...

Mingliklarni ayiraman ...

Tushuntirishlarni davom ettiring.

198. Yechishni ustun shaklida yozib, amallarni bajaring:

$$394\ 056 + 108\ 712$$

$$656\ 112 + 274\ 578$$

$$740\ 315 - 526\ 478$$

$$504\ 102 - 271\ 354$$

199. Tumanda 3 ta, shaharda esa undan 4 marta ko'p kutubxona bor. Shaharda nechta kutubxona bor?

1) Masalani yeching.

2) Savolni shunday qo'yingki, masala ikki amal bilan yechilsin.

200. Kinoteatrda birinchi qatorda 8 ta, ikkinchi qatorda birinchi qatorga qaraganda 2 marta ortiq, uchinchi qatorda ikkinchi qatorga qaraganda 2 ta ortiq joy band bo'ldi. Uchinchi qatorda nechta joy band bo'ldi?

201. $(528 + 642) - (743 - 587)$ | $(500 - 720 : 8) - 844 : 4$

202.

CD kesma AB kesmadan necha marta qisqa? AB kesma CD kesmadan necha santimetr uzun?

203. Qulay usul bilan hisoblang:

$$3 + 91 + 9 + 97 + 9$$

$$334 + 41 + 19 + 6 + 50$$

$$58 + 220 + 80 + 42$$

$$41 + 44 + 49 + 46 + 22$$

Qo'shish va ayirishni tekshirishning turli usullarini yodga oling (194-betga qarang).

204. Qo'shishni bajaring va hisoblashlarning to'g'riligini ayirish bilan tekshiring:

$$\begin{array}{r} + 27\,944 \\ \hline 38\,185 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 45\,016 \\ \hline 9\,314 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 567\,812 \\ \hline 236\,435 \end{array}$$

205. Ayirishni bajaring va hisoblashlarning to'g'riligini qo'shish bilan tekshiring:

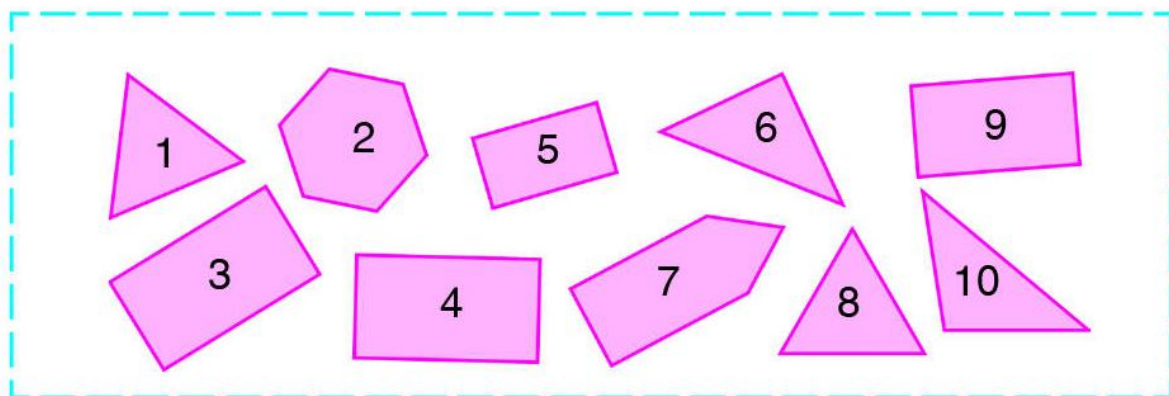
$$\begin{array}{r} - 7\,123 \\ \hline 2\,839 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} - 415\,001 \\ \hline 76\,324 \end{array}$$

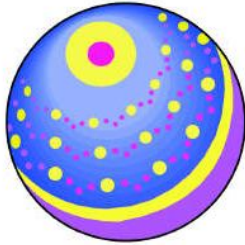
$$\begin{array}{r} - 600\,216 \\ \hline 33\,777 \end{array}$$

206. Uy qurilishiga ertalab 28 480 ta, kechqurun undan 10 725 ta ortiq g'isht keltirildi. Savolni shunday qo'yingki, masala ikki amal bilan yechiladigan bo'lsin.

207. 1) Ushbu geometrik shakllar ichidan uchburchaklarni toping va ularning tartib raqamlarini ayting. To'rtburchaklarni toping va ularning tartib raqamlarini ayting:

2) Koptok qanday geometrik jism shakliga ega? Piramida-chi? Stakan-chi? Chamadon-chi?

208.

Bitta sigirga bir kunda beriladigan tuzning miqdori 40 g. Ikkita sigirga bir haftada qancha tuz beriladi?

209.

$$560 : 8 - 26$$

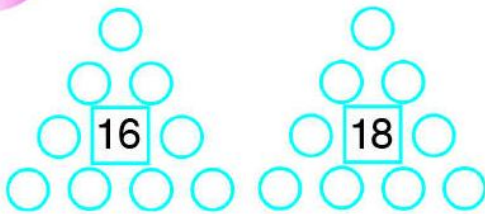
$$198 \cdot 5 + 95 \cdot 5$$

$$901 - 89 \cdot 6$$

$$280 : 7 + 39$$

$$354 \cdot 3 - 109 \cdot 4$$

$$611 - 87 \cdot 3$$

Shunday doirachalar chizing va ularni 0 dan 9 gacha bo'lgan raqamlar bilan shunday to'ldiringki, «uchburchak»ning har bir tomonidagi sonlar yig'indisi 16 ga; 18 ga teng bo'lsin.

210. $534 + 2749 + 301815$ ko'rinishdagi misollarni turli usullar bilan yechish mumkin:

I usul		II usul
$\begin{array}{r} 2749 \\ + 534 \\ \hline 3283 \end{array}$	$\begin{array}{r} 301815 \\ + 3283 \\ \hline 305098 \end{array}$	$\begin{array}{r} 301815 \\ + 2749 \\ + 534 \\ \hline 305098 \end{array}$

211. Hisoblang va hisoblashlarni qo‘shish bilan tekshiring:
 $3\ 805 + 24 + 8\ 195$ | $802\ 904 + 23\ 050 + 50\ 749$

212. Do‘kondan har biri 200 so‘mdan 7 ta qoshiq va 150 so‘mdan 10 ta sanchqi sotib olindi. Quyidagi ifodalarni hisoblab nimani bilish mumkin:

$200 \cdot 7$	$10 - 7$	$200 \cdot 7 + 150 \cdot 10$
$150 \cdot 10$	$200 - 150$	$150 \cdot 10 - 200 \cdot 7$

213. 1) Vaqt birliklari jadvalini takrorlang:

$1 \text{ soat} = 60 \text{ min}$ $1 \text{ min} = 60 \text{ s}$ $1 \text{ sutka} = 24 \text{ soat}$

2) 2 soat; 3 soat 20 min; 480 s ni minutlarda;
 4 sutka; 2 sutka 2 soatni soatlarda ifodalang.

214. Masalalarni soatdan foydalanib yeching:

1) Tanaffus soat 9 dan 15 minut o‘tganda boshlandi va 9 dan 25 minut o‘tganda tugadi. Tanaffus necha minut davom etdi?

2) Tanaffus soat 10 dan 10 minut o‘tganda boshlandi va 20 minut davom etdi. Tanaffus qachon tugadi?

3) Dars 45 minut davom etdi. U soat 11 dan 25 minut o‘tganda tugadi. Dars qachon boshlangan?

215.

$84\ 389 + 527\ 697$	$84 : 6$	$96 : 32 \cdot 27$
$581\ 427 + 269\ 658$	$91 : 7$	$32 \cdot 3 : 8$
$7\ 046 - 639$	$57 : 3$	$66 : 33 \cdot 46$

216. 120 kg bug‘doy ekildi va 8 marta ko‘p hosil yig‘ishtirib olindi. Necha kilogramm bug‘doy yig‘ishtirib olindi?

217. Yechilishini tushuntiring:

$\begin{array}{r} \bullet 910 \\ - 400 \\ \hline 510 \end{array}$	$\begin{array}{r} \bullet 9910 \\ - 1000 \\ \hline 8910 \end{array}$	$\begin{array}{r} \bullet 99910 \\ - 60003 \\ \hline 39907 \end{array}$
$\begin{array}{r} 400 \\ - 47 \\ \hline 353 \end{array}$	$\begin{array}{r} 1000 \\ - 521 \\ \hline 479 \end{array}$	$\begin{array}{r} 60003 \\ - 284 \\ \hline 59719 \end{array}$

$$\begin{array}{ccc}
 218. & 700 - 64 & | & 2\,000 - 796 & | & 50\,003 - 534 \\
 & 7\,000 - 748 & & 20\,000 - 846 & & 64\,004 - 25\,069
 \end{array}$$

219. Xaridor bir kilogrami 400 soʻmdan 2 kg kartoshka va 160 soʻmga lavlagi sotib oldi. U sotuvchiga 1000 soʻm berdi. Xaridor qancha qaytim olishi kerak?

220. Omborda 4 t shakar bor edi. Bir doʻkonga 1 265 kg, ikkinchisiga undan 375 kg ortiq shakar joʻnatildi. Omborda necha kilogramm shakar qoldi? (Tonnani kilogrammlar bilan ifodalang.)

$$221. \quad 24\,894 - (12\,504 + 9\,847) \quad | \quad 480 : 8 \cdot 6$$

 222. Bitta doʻppi tikish uchun 3 dm qora satin sarflandi. 12 m satindan nechta doʻppi tikish mumkin?

 223. Boʻlinma va qoldiqni toping, natijani tekshiring:

$$\begin{array}{ccc}
 85 : 7 & | & 567 : 4 & | & 813 : 7
 \end{array}$$

224. Misollarda amallarning bajarilish tartibini tushuntiring:

$$60 - 42 + 50 - 8$$

$$64 : 8 \cdot 5 : 4$$

$$60 - 36 : 6 + 30$$

$$70 + 30 - 8 \cdot 4$$

225. Mustaqil ish.

I variant

II variant

1) Ayirishni bajaring va hisoblashlarning toʻgʻriligini qoʻshish bilan tekshiring:

$$\begin{array}{r}
 16\,031 \\
 - 9\,874 \\
 \hline
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 180\,003 \\
 - 96\,744 \\
 \hline
 \end{array}$$

2) Qoʻshishni bajaring va hisoblashlarni ayirish bilan tekshiring:

$$\begin{array}{r}
 + 16\,031 \\
 + 9\,998 \\
 \hline
 \end{array}$$

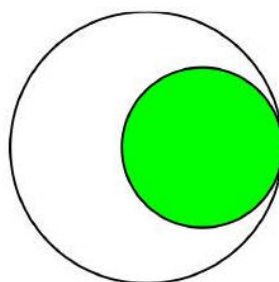
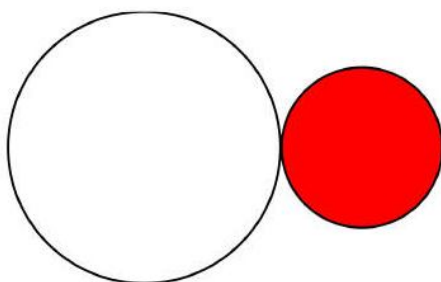
$$\begin{array}{r}
 + 280\,315 \\
 + 124\,537 \\
 \hline
 \end{array}$$

226. Bir son ikkinchisidan 3 ta, uchinchisidan 6 ta ortiq. Bu uchta son yig'indisi 3 ga bo'linganda bo'linma 30 ga teng bo'ladi. Shu sonlarni toping.

227. Ishchilar 4 kunda 48 ta mashina yig'ishlari kerak edi. Bu ishni ular 3 kunda bajardilar. Ishchilar bir kungi rejadan nechta mashina ko'p yig'dilar?

228. Aylana bilan doiraning umumiy qismi (kesishmasi) qanday shakl bo'ladi?

229.

Qurilishga 60 sr qum va undan 5 marta kam sement keltirildi. Qumdan necha sentner kam sement keltirildi?

230.

$$35 \cdot 100 : 10$$

$$812 \cdot 1000 : 100$$

$$70\ 004 + (63\ 001 - 54\ 735)$$

$$40\ 704 - (9\ 358 + 8\ 247)$$

231. 1) 194- betdan qo'shishda sonlar o'zaro qanday bog'langanligini o'qing va jadvalni to'ldiring:

Qo'shiluvchi	24	45			2 997	3 071
Qo'shiluvchi			127	408		
Yig'indi	99	200	427	909	8 999	7 102

2) Tenglamaning yechilishi va tekshirilishini tushuntiring:

$$x + 240 = 360$$

$$x = 360 - 240$$

$$x = 120$$

Tekshirish:

$$120 + 240 = 360$$

$$360 = 360$$

232. Tenglamalarni namuna bo'yicha yeching:

1) $(42 + x) + 30 = 100$ 2) $16 + (x + 25) = 80$

Namuna: $(x + 186) + 127 = 542$

$$x + 186 = 542 - 127$$

$$x + 186 = 415$$

$$x = 415 - 186$$

$$x = 229$$

$$\begin{array}{r} 542 \\ - 127 \\ \hline 415 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 415 \\ - 186 \\ \hline 229 \end{array}$$

Tekshirish:

$$(229 + 186) + 127 = 415 + 127 = 542$$

$$\begin{array}{r} + 229 \\ + 186 \\ \hline 415 \end{array} \qquad \begin{array}{r} + 415 \\ + 127 \\ \hline 542 \end{array}$$

$$542 = 542$$

233. Masalani tenglama tuzib yeching.

Agar noma'lum songa 420 soni qo'shilsa, 600 hosil bo'ladi. Shu noma'lum sonni toping.

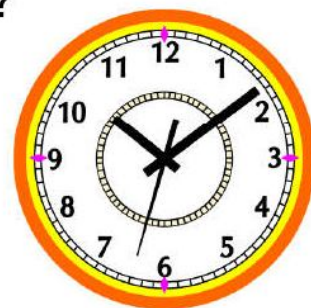
Mana bunday mulohaza yuriting: noma'lum sonni x harfi bilan belgilaymiz. x songa 420 ni qo'shsak, 600 hosil bo'ladi:

$$x + 420 = 600$$

Yechishni tugallang.

234. Traktor bakida 60 l yonilg'i bor edi. Traktor bir soatda 6 l yonilg'i sarflaydi. Agar traktorda 24 l yonilg'i qolgan bo'lsa, u necha soat ishlagan?

235. Soat qaysi vaqtni ko'rsatmoqda? U bir yarim soat oldin qaysi vaqtni ko'rsatgan? Chorak soatdan so'ng u qaysi vaqtni ko'rsatadi?

236.

$800 - 80 : 4 \cdot 5$

$600 - 200 \cdot 2 : 4$

$42 : 6 \cdot (385 - 285)$

$84 : 7 \cdot (932 - 922)$

$7\,500 + 0$

$9\,100 - 0$

237. Bo'linma va qoldiqni toping, natijani tekshiring:

$317 : 9$

$806 : 8$

$911 : 7$

238. 1) 194- betdan ayirishda sonlar o'zaro qanday bog'langanligini o'qing va jadvalni to'ldiring:

Kamayuvchi						
Ayiriluvchi	123	234	143	507	401	306
Ayirma	411	564	237	402	472	404

2) Tenglamaning yechilishi va tekshirilishini tushuntiring:

$x - 240 = 510$

$x = 510 + 240$

$x = 750$

Tekshirish:

$750 - 240 = 510$

$510 = 510$

239. Tenglamalarni namuna bo'yicha yeching:

1) $(x - 11) - 10 = 40$

2) $(x - 20) - 30 = 50$

Namuna: $(x - 35) - 64 = 72$

$x - 35 = 72 + 64$

$x - 35 = 136$

$x = 136 + 35$

$x = 171$

$$\begin{array}{r} 72 \\ + 64 \\ \hline 136 \end{array} \quad \begin{array}{r} 136 \\ + 35 \\ \hline 171 \end{array}$$

Tekshirish: $(171 - 35) - 64 = 136 - 64 = 72$

$$\begin{array}{r} 171 \\ - 35 \\ \hline 136 \end{array} \quad \begin{array}{r} 136 \\ - 64 \\ \hline 72 \end{array}$$

$72 = 72$

240. Hisoblashlarni bajaring, ayirishni qo'shish bilan, qo'shishni esa ayirish bilan tekshiring:

$$\begin{array}{r|l} 706 + 839 & 119 \\ 2\ 013 + 442 & 726 \end{array} \quad \begin{array}{r} 620\ 001 - 472\ 536 \\ 800\ 211 - 56\ 724 \end{array}$$

241. Agar $a = 58\ 072$; $a = 64\ 404$; $a = 50\ 207$ bo'lsa, $100\ 000 - a$ ifodaning qiymatini toping.

242. 2 ta oshqoshiq 480 so'm, 3 ta choyqoshiq 240 so'm turadi. Oshqoshiq choyqoshiqdan necha marta qimmat turadi?

243. $80 + 630 : 9 \cdot (10 + 990) \quad | \quad 2\ 700 : (4 + 5) + (240 - 90)$

244. Haydovchi tirkamali yuk mashinasida 12 t g'alla keltirdi. Tirkamada 8 t g'alla bor edi. Yuk mashinasining o'zida qancha g'alla bo'lgan?

Berilgan masalaga teskari ikkita masala tuzing (og'zaki).

245. 1) 194- betga qarang. Ayirishda sonlar o'zaro qanday bog'langanligini o'qing va jadvalni to'ldiring:

Kamayuvchi	100	350	462	7 820	67 531
Ayiriluvchi					
Ayirma	30	220	108	935	10 432

2) Tenglamaning yechilishi va tekshirilishini tushuntiring:

$$\begin{aligned} 500 - x &= 350 \\ x &= 500 - 350 \\ x &= 150 \end{aligned}$$

Tekshirish:

$$\begin{aligned} 500 - 150 &= 350 \\ 350 &= 350 \end{aligned}$$

246. Tenglamalarni namuna bo'yicha yeching:

1) $90 - (x + 20) = 60$

2) $100 - (x - 10) = 80$

Namuna: $750 - (x + 130) = 90$

$x + 130 = 750 - 90$

$x + 130 = 660$

$x = 660 - 130$

$x = 530$

$$\begin{array}{r} 750 \\ - 90 \\ \hline 660 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 660 \\ - 130 \\ \hline 530 \end{array}$$

Tekshirish: $750 - (530 + 130) = 750 - 660 = 90$.

247. 1) Vaqt birliklari jadvalini takrorlang:

1 yil = 12 oy

1 asr = 100 yil

2) 2 yilni; 5 yil-u 6 oyni oylarda;
300 yil; 900 yilni asrlarda ifodalang.

248. Masalalarni taqqoslang va yeching:

1) Bir qopda 27 kg, ikkinchi qopda esa undan 24 kg ortiq kartoshka bor edi. Ikkinchi qopdagi kartoshka 3 kg dan qilib xaltachalarga solindi. Nechta xaltacha kerak bo'ldi?

2) Bir qopda 27 kg, ikkinchisida esa undan 24 kg ortiq kartoshka bor edi. Hamma kartoshka 3 kg dan qilib xaltachalarga solindi. Nechta xaltacha kerak bo'ldi?

249. Har qaysi bino nechanchi yilda qurilgan?

250.

Xat tashuvchi 35 ta xatni tarqatishi kerak edi. U bir necha xatni tarqatganidan keyin unda 20 ta xat qoldi. Xat tashuvchi nechta xat tarqatgan?

251.

$70\ 002 - (253 + 16\ 309)$	$100 - 68 : 17 \cdot 20$
$875\ 131 + 34\ 915 - 680\ 173$	$(54 + 46) : 50 \cdot 12$

252. 1) Vaqt birliklari jadvalini takrorlang:

1 asr = 100 yil	1 soat = 60 min	Bir yil 365 yoki 366 sutka
1 yil = 12 oy	1 min = 60 s	Bir oy 30 yoki 31 sutka
1 sutka = 24 soat		(fevral 28 yoki 29 sutka)

2) 4 000 sm; 14 km; 8 900 sm ni metrlarda;
 63 sr; 32 t; 357 t ni kilogrammlarda;
 3 soat; 2 soat 42 min ni minutlarda ifodalang.

253. Tomonlarining uzunliklari 13 mm va 37 mm bo'lgan to'g'ri to'rtburchakning perimetrini toping. Javobni santimetrlarda ifodalang.

254. Tushirib qoldirilgan qavslarni o'rniga qo'ying:

$500 - 720 : 8 + 210 = 200$	$350 : 7 \cdot 2 + 36 = 7$
-----------------------------	----------------------------

255. Quruvchilar ko'p qavatli uylardagi 1 638 ta xonadonni qurib topshirdilar. Ulardan bir xonali xonadonlar 125 ta, ikki xonali xonadonlar bir xonali xonadonlardan 6 marta ko'p, qolganlari esa uch xonali xonadonlardir. Quruvchilar nechta uch xonali xonadonni qurib topshirganlar?

256.

$14\ 826 + 7\ 007 + 32\ 509$	$7\ 200 - 315 \cdot 3 + 526$
$50\ 945 - 3\ 874 - 22\ 085$	$3\ 405 + 489 \cdot 4 - 4\ 078$

257. Tushirib qoldirilgan sonlarni yozing:

$8\ t\ 2\ sr = \square\ sr$	$726\ sm = \square\ m\ \square\ sm$
$2\ soat\ 30\ min = \square\ min$	$65\ min = \square\ soat\ \square\ min$

- 258.** Ko'pgina amaliy masalalarni yechishda qiymatlari turli o'lchov birliklari bilan ifodalanadigan kattaliklar bilan amallar bajarishga to'g'ri keladi. Agar hisoblashlarni bajarish oson bo'lsa, ular og'zaki bajariladi.

$$5 \text{ soat } 37 \text{ min} + 21 \text{ min} = 5 \text{ soat } 58 \text{ min},$$

$$5 \text{ kg} + 650 \text{ g} = 5 \text{ kg } 650 \text{ g}.$$

Yozma hisoblashlarda kattaliklarning qiymati bir xil o'lchov birliklarida ifodalanadi va ular bilan amallarni bajarish sonlar bilan bajarilgani kabi bajariladi. Masalan:

$$136 \text{ m } 45 \text{ sm} + 28 \text{ m } 95 \text{ sm} = 165 \text{ m } 40 \text{ sm}$$

$$136 \text{ m } 45 \text{ sm} = 13 \text{ } 645 \text{ sm}$$

$$28 \text{ m } 95 \text{ sm} = 2 \text{ } 895 \text{ sm}$$

$$16 \text{ } 540 \text{ sm} = 165 \text{ m } 40 \text{ sm}$$

yoki

$$24 \text{ t } 805 \text{ kg} - 7 \text{ t } 926 \text{ kg} =$$

$$= 16 \text{ t } 879 \text{ kg}$$

$$16 \text{ } 879 \text{ kg} = 16 \text{ t } 879 \text{ kg}$$

$$\begin{array}{r} 13 \text{ } 645 \\ + \quad 2 \text{ } 895 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \text{ } 645 \\ + \quad 2 \text{ } 895 \\ \hline 16 \text{ } 540 \end{array}$$

$$16 \text{ } 540$$

$$\begin{array}{r} \text{ } 805 \\ - \quad 7 \text{ } 926 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \text{ } 805 \\ - \quad 7 \text{ } 926 \\ \hline 16 \text{ } 879 \end{array}$$

$$16 \text{ } 879$$

- 259.** Hisoblashlarni og'zaki bajarib, natijani yozing:

$$95 \text{ km } 090 \text{ m} - 70 \text{ km}$$

$$24 \text{ km } 057 \text{ m} + 30 \text{ m}$$

$$6 \text{ m } 84 \text{ sm} - 3 \text{ sm}$$

$$4 \text{ m } 16 \text{ sm} + 80 \text{ sm}$$

- 260.** Misollarni yeching:

$$326 \text{ m } 47 \text{ sm} + 19 \text{ m } 84 \text{ sm}$$

$$118 \text{ m } 06 \text{ sm} - 92 \text{ m } 32 \text{ sm}$$

- 261.** Xo'jalik davlatga shartnoma bo'yicha 4 860 t paxta topshirishi kerak edi. Avval 4 500 tonna, keyin yana uning to'qqizdan bir qismicha paxta topshirildi. Xo'jalik davlatga shartnomadagidan necha tonna ortiq paxta topshirgan?

262. Ifoda tuzing va qiymatini hisoblang:

1) 12 003 va 956 sonlarining yig'indisini 1 824 ta kamaytiring;

2) 12 007 va 8 360 sonlarining ayirmasini 12 039 ta orttiring.

263. Tekshiring, amallar to'g'ri bajarilganmi? Agar noto'g'ri bo'lsa, qavslarni shunday qo'yingki, tenglik to'g'ri bo'lsin:

$$40 \cdot 8 - 6 : 2 = 200$$

$$40 \cdot 8 - 6 : 2 = 157$$

$$40 \cdot 8 - 6 : 2 = 317$$

$$40 \cdot 8 - 6 : 2 = 40$$

264.

$$88 : 44 \cdot 32$$

$$55 : 11 \cdot 12$$

$$30\,091 - (8\,008 - 952)$$

$$82\,002 - (24\,382 + 9\,634)$$

265. Bo'linma va qoldiqni toping, natijani tekshiring:

$$216 : 7$$

$$586 : 4$$

$$185 : 3$$

266. Hisoblashlarni og'zaki bajaring va natijalarini yozing:

$$6 \text{ kg } 400 \text{ g} + 300 \text{ g}$$

$$4 \text{ m } 30 \text{ sm} - 3 \text{ m}$$

$$7 \text{ kg } 500 \text{ g} - 230 \text{ g}$$

$$8 \text{ km } 020 \text{ m} - 6 \text{ km}$$

267. Yechimini toping:

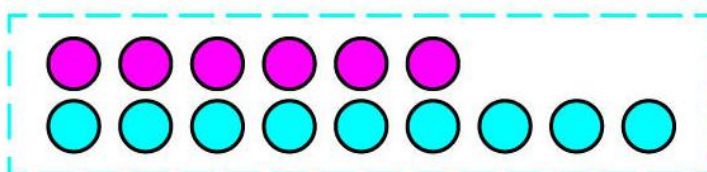
$$28 \text{ km } 250 \text{ m} - 13 \text{ km } 140 \text{ m}$$

$$3 \text{ soat } 50 \text{ min} - 45 \text{ min}$$

$$2 \text{ soat } 18 \text{ min} + 3 \text{ soat } 32 \text{ min}$$

$$14 \text{ t } 360 \text{ g} + 620 \text{ g}$$

268. Qizil doirachalar 6 ta bo'lib, ko'k doirachalardan 3 ta kam. Ko'k doirachalar qizil doirachalardan 3 ta ...

269. Masalalarning shartini va yechilishini taqqoslang:

1) Tokchada 7 ta va portfelda undan 4 ta kam kitob bor. Portfeldagi kitoblar nechta?

7 ta kitob

?, 4 ta kam

2) Tokchada 7 ta kitob bo'lib, portfeldagidan 4 ta ortiq. Portfeldagi kitoblar nechta?

7 ta kitob, 4 ta ortiq

?

270. Ikki tikuvchi 96 tadan ko'ylak tikish uchun buyurtma oldi. Ulardan biri bir haftada 12 ta, ikkinchisi esa 16 ta ko'ylak tikadi. Tikuvchilardan qaysi biri ishni oldin va necha hafta oldin tugatadi?

271.

Tomonining uzunligi 5 sm bo'lgan kvadratning perimetrini toping.

272.

$$3\ 004 + (40\ 011 - 38\ 092)$$

$$72\ 001 - (14\ 008 + 7\ 807)$$

$$80\ 042 - (58\ 315 - 33\ 099)$$

$$630 + 700 : 100 \cdot 4$$

$$400 - 30 \cdot 3 + 110$$

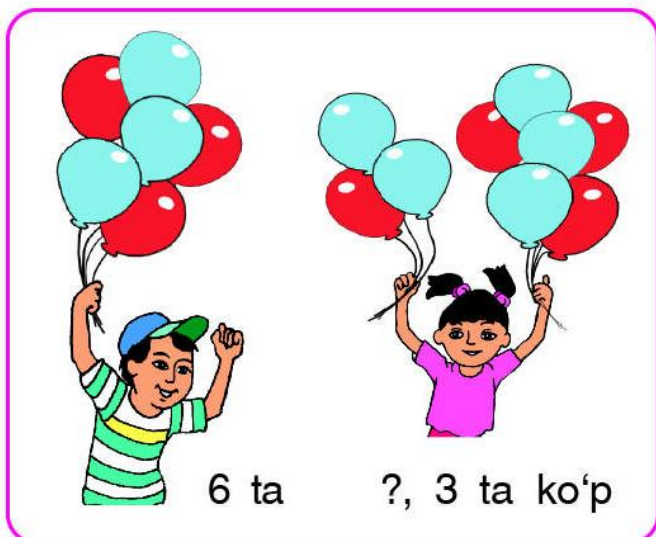
$$640 : 8 + 25 \cdot 4$$

273. Masalalar shartini taqqoslang. Har bir masalada katta yoki kichik sonni topish kerakligini tushuntiring va yeching.

1) Bir guldastada 9 ta moychechak, ikkinchisida esa undan 4 ta kam moychechak bor. Ikkinchi guldastada nechta moychechak bor?

2) Bir guldastada 9 ta moychechak bor, bu ikkinchi-

sidagidan 4 ta ortiq. Ikkinchi guldastada nechta moychechak bor?

1) Karimda 6 ta, Vazirada esa undan 3 ta ko'p shar bor. Vazirada nechta shar bor?

2) Karimda 6 ta shar bor, bu Vaziradagidan 3 ta kam. Vazirada nechta shar bor?

274. Ifodalang:

- 1) tonna va sentnerlarda: 85 sr, 134 sr, 4 090 sr;
- 2) detsimetr va santimetrlarda: 96 sm, 88 sm, 31 sm;
- 3) soat va minutlarda: 65 min, 126 min, 248 min;
- 4) kilogramm va grammlarda: 4 024 g, 8 050 g.

275. Ifodalang:

- 1) sekundlarda: 4 min, 2 min 34 s, 2 min 47 s;
- 2) millimetrlarda: 60 sm 4 mm, 2 m, 4 m 08 sm;
- 3) tiyinlarda: 6 so'm 68 tiyin, 7 so'm 50 tiyin, 4 so'm 19 tiyin;
- 4) grammlarda: 1 kg 354 g, 2 kg 087 g, 3 kg 008 g.

276. Tenglama tuzib yeching:

- 1) 300 sonini bir necha birlik orttirib, 670 hosil qilindi. Noma'lum sonni toping.
- 2) 1 000 sonini bir necha birlik kamaytirib, 790 hosil qilindi. Noma'lum sonni toping.

277. Bitta traktor uchun bir kunga 24 l yonilg'i ajratiladi. Agar bir kunda 19 l yonilg'i sarflansa, 14 kunda qancha yonilg'i tejaladi?

278.

Yechishni ustun shaklida yozib, amallarni bajaring:

$$5 \text{ km } 635 \text{ m} + 9 \text{ km } 038 \text{ m}$$

$$6 \text{ t } 1 \text{ sr} - 2 \text{ t } 3 \text{ sr}$$

$$75 \text{ m } 06 \text{ sm} - 14 \text{ m } 32 \text{ sm}$$

$$5 \text{ kg } 068 \text{ g} - 4 \text{ kg } 524 \text{ g}$$

Namuna:

				• • •			
+	8 km	675 m		-	11 kg	075 g	
	9 km	794 m			4 kg	986 g	
	17 km	1469 m			6 kg	089 g	
	18 km	469 m					

279. Agar $a = 489\ 004$ va $b = 356\ 749$ bo'lsa, $a + b$ va $a - b$ ifodalarning qiymatlarini hisoblang.

280. 6 yashik oqqandning massasi 48 kg. Agar 1 yashik konfet 1 yashik oqqanddan 3 kg og'ir bo'lsa, 8 yashik konfetning massasi qancha?

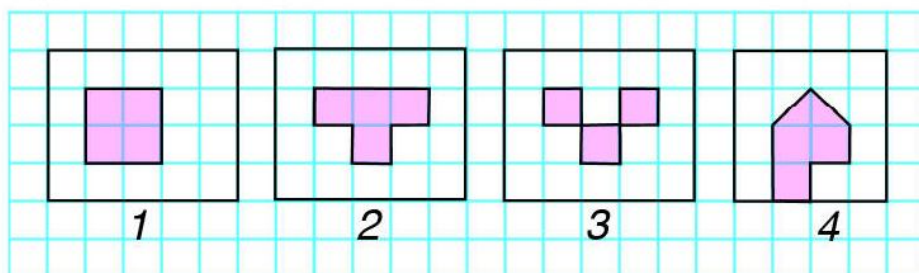
281. Jadvaldan foydalanib, ifodalar tuzing va ularning qiymatlarini hisoblang:

a	b	c	$a : c + b$	$a : b \cdot c$
64	16	8	$64 : 8 + 16$	
90	18	3		

282. Tenglamalarni yeching:

$$(2\ 000 + x) - 972 = 3\ 564 \quad | \quad (7\ 002 - x) - 160 = 5\ 348$$

283. Ushbu shakllardagi umumiylikni ko'rsating. 3- shaklning qolgan shakllardan qanday farqi bor?

284.

$$16 \cdot 4 + 92$$
$$100 - 17 \cdot 5$$

$$55\,709 + 315 + 4\,482$$
$$61\,001 - 48\,564 - 10\,565$$

285. Masalalarni tenglama tuzib yeching:

1) Agar 184 soni noma'lum songa kamaytirilsa, 125 hosil bo'ladi. Shu noma'lum sonni toping.

2) Agar noma'lum sonni 184 ga kamaytirilsa, 125 hosil bo'ladi. Shu noma'lum sonni toping.

286. 4 ta qo'ydan 16 kg jun qirqib olindi. Shunday 7 ta qo'ydan necha kilogramm jun qirqib olinadi?

287. 8 ta qo'g'irchoq uchun 4000 so'm to'landi. 3 ta shunday qo'g'irchoq qancha turadi?

288. 1) 5 ta palto va 4 ta plashga baravardan 54 ta tugma qadaldi. Har bir kiyimga nechtadan tugma qadaldi?

2) 5 ta palto va 4 ta plashga 54 ta tugma baravardan qadaldi. Hamma paltolarga va hamma plashlarga nechtadan tugma qadaldi?

289. Xatolikni toping va to'g'ri yechimni yozing:

$$84 : 21 = 3 \text{ (qold. 21)} \quad | \quad 71 : 8 = 7 \text{ (qold. 15)}$$

290. $200\,500 - 43 \cdot 5$ | $23 \cdot 9 + 15\,008$ | $95 : 5$

291.

Yo'l qurilishiga birinchi kun 620 t, ikkinchi kun birinchi kundagidan 197 t kam, uchinchi kun ikkinchi

kundagidan 86 t kam qum keltirildi. Uchinchi kun necha tonna qum keltirilgan?

292. Ifodalang:

minutlarda: 2 soat, 8 soat, 60 s, 4 soat 40 min;

sekundlarda: 3 min, 9 min, 1 min 10 s.

293. Tushirib qoldirilgan sonlarni qo'yib chiqing:

$$5 \text{ m} = \square \text{ mm}$$

$$5 \text{ m} = \square \text{ sm}$$

$$5 \text{ m} = \square \text{ dm}$$

$$2 \text{ 000 sm} = \square \text{ m}$$

$$4 \text{ m } 3 \text{ dm} = \square \text{ dm}$$

$$4 \text{ m } 03 \text{ sm} = \square \text{ sm}$$

$$4 \text{ m } 030 \text{ mm} = \square \text{ mm}$$

$$37 \text{ 000 m} = \square \text{ km}$$

294. Ombordan har birida 3 t dan 15 mashina bug'doy olib ketildi. Shundan keyin omborda 60 t bug'doy qoldi.

Quyidagi amallarni bajarib nimani bilib olish mumkin:

$3 \cdot 15$; $60 : 3$; $3 \cdot 15 + 60$; $60 - 3 \cdot 15$; $15 + 60 : 3$?

295. Uy bekasi tomorqadan tushlikkacha 4 chelak, tushlikdan so'ng yana 2 chelak pomidor terib oldi. Uning tergan hamma pomidorlari 60 kg chiqdi. Uy bekasi tushlikkacha necha kilogramm pomidor tergan? Tushlikdan keyin-chi?

296. Reja bo'yicha fabrika 350 ta paltoni 10 kunda tiki-shi kerak edi. Fabrika ishchilari kuniga mo'ljaldagidan 2 ta ortiq palto tikish bilan reja topshiriqlarini ortig'i bilan bajardilar. 10 kunda fabrikada nechta palto tikilgan?

297. $248 \text{ 906} + 30 \text{ 812} + 127 \text{ 854}$

$$305 \text{ 061} - (216 \text{ 714} - 19 \text{ 369})$$

$$4 \text{ t } 064 \text{ kg} - 990 \text{ kg}$$

$$(2 \text{ sr} - 50 \text{ kg}) : 2$$

298.

5 ta bir xil qutining massasi 30 kg. 30 ta shunday qutining massasi qancha?

299. $10 \text{ sr } 08 \text{ kg} - 4 \text{ sr } 12 \text{ kg}$ | $47\ 650 - 857 - 6\ 599$
 $12 \text{ km } 750 \text{ m} + 4 \text{ km } 075 \text{ m}$ | $5\ 538 - (14 + 778)$

Tengliklar to'g'ri bo'lishi uchun kvadratlar o'rniga qanday raqamlarni qo'yish kerak?

$\square\square\square - 1 = \square\square$ | $\square\square\square + 1 = \square\square\square\square$

Mustahkamlash uchun mashqlar

1. Yig'indini qulay usul bilan hisoblang:

$71 + 46 + 29 + 34$ | $300 + 75 + 15$
 $57 + 18 + 82 + 13$ | $560 + 170 + 30$

2. $72 \cdot 10 : 8$ | $540 : 6 \cdot 10$ | $600 - 490 : 7$
 $63 \cdot 10 : 9$ | $810 : 9 \cdot 100$ | $200 - 360 : 4$

3. $6 \cdot 4 + 36 \cdot 10 : 9$ | $480 : 6 \cdot 3 - 40$ | $(90 + 60) : 5 \cdot 7$
 $(243 + 27) : 9 \cdot 6$ | $75 : 25 \cdot 14 + 116$ | $350 \cdot 2 : 100 \cdot 13$

4. $\begin{array}{r} + 256\ 848 \\ 308\ 657 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} - 409\ 001 \\ 358\ 272 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} - 67\ 400 \\ 8\ 956 \\ \hline \end{array}$ | $\begin{array}{r} + 341\ 002 \\ 72\ 899 \\ \hline \end{array}$

5. $\begin{array}{r} 2\ 748 \\ + 3\ 965 \\ \hline 1\ 094 \end{array}$ | $\begin{array}{r} 32\ 658 \\ + 10\ 365 \\ \hline 25\ 549 \end{array}$ | $\begin{array}{r} 256\ 118 \\ + 72\ 816 \\ \hline 50\ 942 \end{array}$ | $\begin{array}{r} 5\ 013 \\ + 4\ 907 \\ \hline 8\ 009 \end{array}$

6. Tekshirish bilan yeching:

$100\ 000 - 86\ 559$ | $400\ 001 - 112\ 853$
 $602\ 003 - 499\ 315$ | $218\ 000 - 72\ 872$

7. Bo'linma va qoldiqni toping, natijani tekshiring:

$329 : 8$ | $845 : 9$ | $283 : 7$ | $914 : 6$

8. Arifmetik amallar tartibi haqidagi qoidalarni eslang va quyidagi ifodalarning qiymatlarini hisoblang:

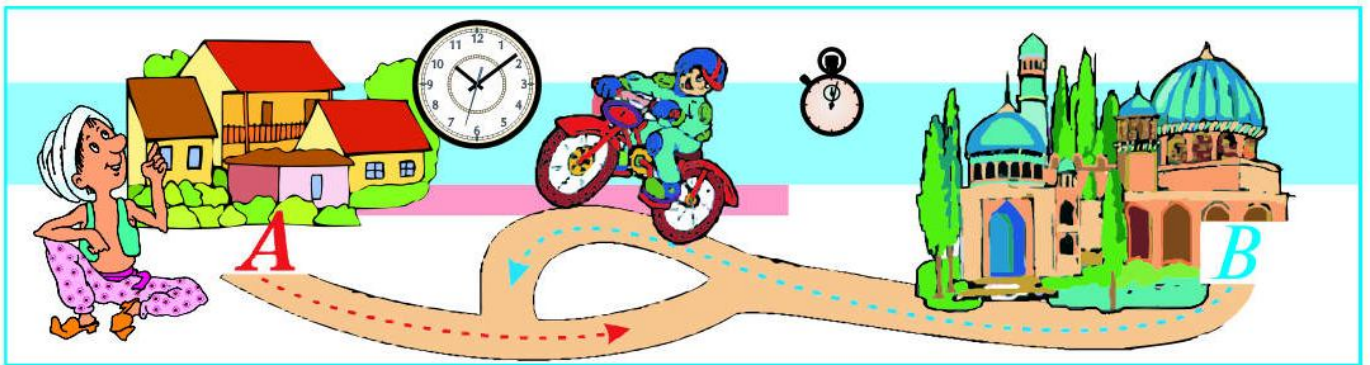
$$\begin{array}{l} 867 - 349 + 360 : 9 \\ 743 + 180 - 98 \cdot 9 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 240 : 3 + 150 \cdot 3 - 294 \\ 80 \cdot 2 : 4 + (230 + 170) \end{array}$$

9. 100 nafar o'quvchi sayohatga jo'nadi. Ularning 40 nafari katta avtobusga, qolganlari esa baravardan 3 ta kichik avtobusga o'tirdi. Har bir kichik avtobusga nech-tadan o'quvchi o'tirgan?
10. Paxta tozalash zavodiga birinchi kuni 325 t, ikkinchi kuni birinchi kundagidan 15 t kam paxta jo'natildi. Uchinchi kuni zavodga ikkinchi kundagidan 5 marta kam paxta jo'natildi. Uchinchi kuni necha tonna paxta jo'natilgan?
11. Qayiqchi birinchi kuni 26 km, ikkinchi kuni esa birinchi kundagidan 2 marta ko'p suzdi. Agar qayiqchi hammasi bo'lib 91 km suzishi kerak bo'lsa, u yana qancha masofa suzishi kerak?

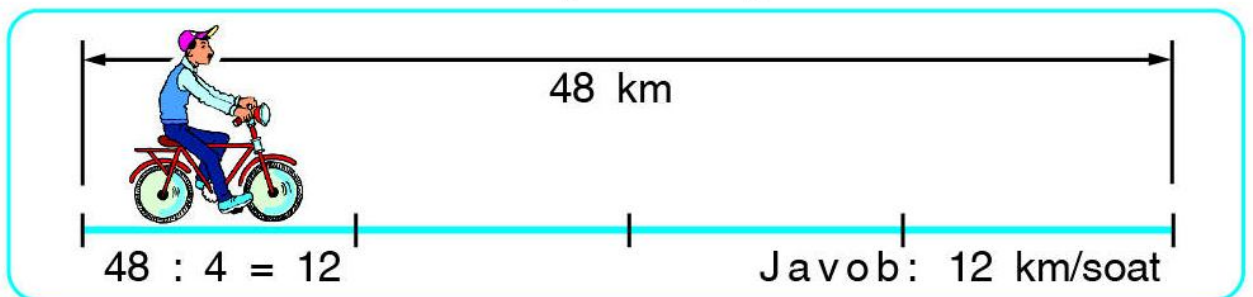
? *Takrorlash uchun savollar*

1. Qo'shishda son va unga mos ifoda qanday ataladi? Ayirish-da-chi?
2. Ikki sonning yig'indisidan qo'shiluvchilardan biri ayirilsa, nima hosil bo'ladi?
Ayriluvchiga ayirma qo'shilsa-chi? Kamayuvchidan ayirma ayirilsa-chi?
3. Qo'shishni qanday tekshirish mumkin? Ayirishni-chi?
4. Qavslar ishtirok etmagan ifodalarda amallar bajarish tartibi haqidagi qanday qoidalarni bilasiz? Qavs ishtirok etgan ifodalarda-chi?

Tezlik. Vaqt. Masofa

300. 1) Velosipedchi 48 km masofani soatiga bir xil tezlik bilan yurib, 4 soatda bosib o'tdi. Velosipedchi bir soatda necha kilometr yo'l bosgan?

Soatiga 12 km – bu velosipedchining tezligi. Qisqartirib quyidagicha yoziladi: **12 km/soat**.

4 soat – velosipedchining sarflagan vaqti.

48 km – velosipedchi bosib o'tgan masofa.

Harakat tezligining qisqartirib yozilishi:

km/soat, km/min, km/s, m/min, m/s.

2) Samolyot 10 minutda 110 km masofani uchib o'tadi. Samolyot har bir minutda necha kilometr masofani uchib o'tadi?

3) Quyidagi ifodalar nimani bildirishini tushuntiring:

a) piyodaning tezligi 5 km/soat;

b) poyezdning tezligi 60 km/soat;

d) mototsiklchining tezligi 45 km/soat;

e) kosmik kema 7 260 m/s tezlik bilan uchadi.

301. 1) Vertolyot har bir soatda bir xil masofani uchib, 2 soatda 460 km masofani o'tdi. U qanday tezlik bilan uchgan?

2) Velosipedchi bir xil tezlik bilan yurib, 39 km masofani 3 soatda bosib o'tdi. Velosipedchi qanday tezlik bilan harakatlangan?

3) Vertolyotning, velosipedchining tezligi va harakatlanish vaqti hamda ulardan har birining bosib o'tgan yo'li yozilgan jadvalni ko'rib chiqing:

	Tezlik	Vaqt	Masofa
	230 km/soat	2 soat	460 km
	13 km/soat	3 soat	39 km

Agar vaqt va masofa ma'lum bo'lsa, tezlikni qanday topish mumkin?

Harakat tezligini topish uchun masofani vaqtga bo'lish kerak.

302. Uchta sisternada 10 427 l benzin bor edi. Birinchi sisternada 4 574 l, ikkinchisida birinчисidagiga qaraganda 1 696 l kam benzin bor. Uchinchi sisternada necha litr benzin bor?

303. $320 \cdot 3 + 810 : 9$ | $658 \cdot 9$ | $32\,700 - 24\,713$
 $5\,000 - 410 \cdot 2$ | $907 \cdot 5$ | $11\,004 - 9\,376$

304. Jadvalni to'ldiring:

a		16	28	35
b	4	5	3	
$a \cdot b$	40			70

Namuna: $40 : 4 = 10$

a	64	64	64	
b	8		4	16
$a : b$		32		6

$64 : 8 = 8$

305. Avtomobil yo'lda 4 soat bo'ldi va 240 km masofani bosib o'tdi. Yuk mashinasi yo'lda 3 soat bo'ldi va 120 km masofani bosib o'tdi. Avtomobilning tezligi yuk mashinasining tezligidan qancha ortiq?

306. Piyoda 4 km/soat tezlik bilan 3 soat yo'l yurdi. Piyoda qancha masofani bosib o'tdi?

Agar harakat tezligi va vaqt ma'lum bo'lsa, masofa qanday topiladi?

Masofani topish uchun tezlikni vaqtga ko'paytirish kerak.

307. Masalalarni jadvalga yozing va yeching:

1) Mototsiklchi 40 km/soat tezlik bilan yurdi. U 2 soatda qancha masofani bosib o'tadi?

2) Toshbaqa 4 m/min tezlik bilan harakatlandi. U 3 minutda qancha masofani bosib o'tadi?

3) Toychoq 20 m/min tezlik bilan yurdi. Toychoq 10 minutda qancha masofani bosib o'tdi?

	Tezlik	Vaqt	Masofa
			
			
			

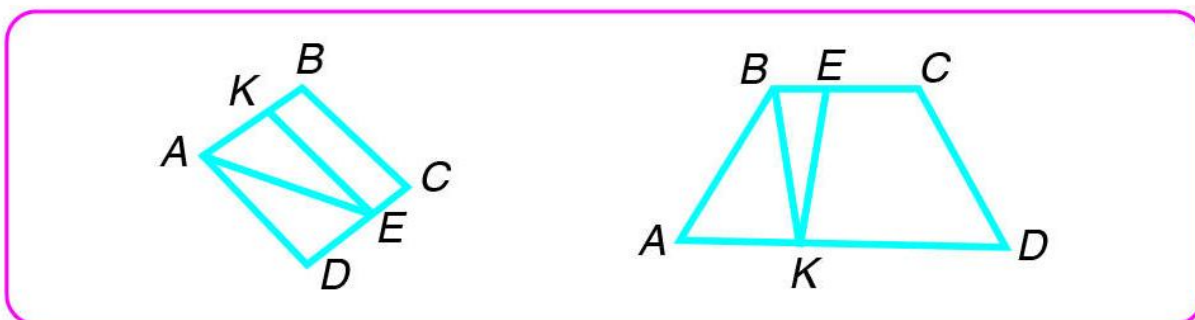
308. $210 \cdot 4 - 88 : 44$
 $140 \cdot 5 + 51 : 17$

$137 \cdot 4$
 $861 : 3$

$1809 : 9$
 $253 \cdot 6$

309. Har bir chizmada $ABCD$ to'rtburchakni:

- 1) ikkita to'rtburchakka; 2) to'rtburchakka va uchburchakka bo'ladigan kesmani toping:

310. Jadvalni to'ldiring:

a	60 817	43 108	80 000
b	14 925	916	9 834
$a + b$			
$a - b$			

311. $400 - 540 : 6 + 80 \cdot 3$ | $1\,000 - 190 \cdot 3 - 120 \cdot 2$

- 312.** Vertolyot 4 soat 200 km/soat tezlik bilan, 2 soat 230 km/soat tezlik bilan uchdi. U shu vaqt ichida qanday masofani uchib o'tdi? Vertolyot dastlabki tezlik bilan necha kilometr ko'p masofani uchib o'tdi?

- 313.** Yo'lovchi avtobusda 90 km yo'l yurdi. Agar avtobus 45 km/soat tezlik bilan yursa, yo'lovchi necha soat yo'lda bo'lgan? Masalani jadvalga yozing va yeching:

Tezlik	Vaqt	Masofa

Agar tezlik va masofa ma'lum bo'lsa, vaqt qanday topiladi?

Harakat vaqtini topish uchun masofani tezlikka bo'lish kerak.

314. Toshkent va Samarqand shaharlari orasidagi masofa 300 km ga teng. Agar poyezd 60 km/soat tezlik bilan yursa, u bu masofani qancha vaqtda bosib o'tadi?

315. Qayiq 6 soatda 66 km masofani suzib o'tadi. Agar qayiqning tezligi 4 km/soatga kamaysa, u shu vaqt ichida necha kilometr masofani o'tadi?

316. Ifodalang:

- 1) kilometr va metrlarda: 4 098 m; 45 981 m;
- 2) tonna va kilogrammlarda: 28 691 kg; 2 790 kg;
- 3) tiyinlarda: 7 so'm 08 tiyin; 469 so'm 20 tiyin;
- 4) sekundlarda: 5 min 56 s; 8 min 20 s.

317.

$$19 \cdot 4 + 77 : 7$$

$$54\ 172 - 286 \cdot 3$$

$$39 : 3 + 28 \cdot 3$$

$$28\ 001 - 342 \cdot 2$$

318. Tuya 4 kunda 80 km yo'l yurdi. Tuya qanday tezlik bilan yurgan?

Berilgan masalaga teskari masala tuzing, ularni jadvalga yozing va yeching:

Tezlik	Vaqt	Masofa
?	4 kun	80 km
☐	?	☐
☐	☐	?

319. Chavandoz 3 soatda 36 km, «Matiz» esa 2 soatda 120 km masofani bosib o'tdi.

- 1) «Matiz»ning tezligi chavandozning tezligidan qancha ortiq?

2) «Matiz»ning tezligi chavandozning tezligidan necha marta ortiq?

320. Bola 3 kunda 30 betdan va yana 40 bet kitob o'qidi. Agar kitob 200 betlik bo'lsa, bola yana necha bet o'qishi kerak?

321. $3 \cdot (16 + 17) \cdot 10$ $732 \cdot 7$ $4\,048 : 8$
 $6\,000 - 34 \cdot 2$ $636 : 6$ $903 \cdot 4$

322. $328\text{ km } 040\text{ m} - 179\text{ km } 825\text{ m}$
 $3\text{ kg } 054\text{ g} + 7\text{ kg } 820\text{ g}$

323. Kitob javonining 4 ta tokchasiga 26 tadan, 3 ta tokchasiga esa 30 tadan kitob taxlangan. Kitob javoniga hammasi bo'lib nechta kitob taxlangan?

324. $47\text{ so'm } 50\text{ tiyin} - 18\text{ so'm } 75\text{ tiyin}$
 $5\text{ t } 423\text{ kg} + 2\text{ t } 908\text{ kg}$

Mustahkamlash uchun mashqlar

1. Hisoblang va natijalarni tekshiring:

$60\,202 - 48\,457$ $595\,738 + 206\,019$
 $29\,086 + 147\,654$ $711\,023 - 512\,316$

2. Ifodalarning qiymatini hisoblang:

$118 + 70 : 14 - 9 \cdot 9$ $800 - 80 : 4 - (70 + 9)$
 $63 : 7 + 92 - 16 \cdot 3$ $(800 - 80) : 4 - (70 + 9)$

Amallarni qanday tartibda bajarish kerak?

3. Ifodalang:

- 1) sekundlarda: 6 min; 3 min 10 s; 1 min 50 s;
- 2) detsimetr va santimetrlarda: 68 sm; 93 sm;
- 3) kilogrammlarda: 4 t; 5 sr; 3 t 4 sr; 2 000 g.

4. Ustun shaklida yozib hisoblang:

$$\begin{array}{l|l} 16 \text{ m } 40 \text{ sm} - 9 \text{ m } 95 \text{ sm} & 6 \text{ sr } 25 \text{ kg} - 3 \text{ sr } 72 \text{ kg} \\ 2 \text{ soat } 16 \text{ min} + 59 \text{ min} & 7 \text{ so'm } 36 \text{ tiyin} - 45 \text{ tiyin} \end{array}$$

5. Masalalarga doir tenglamalar tuzing va ularni yeching:

1) 92 soni noma'lum songa kamaytirilsa, 75 hosil bo'ladi. Noma'lum sonni toping.

2) Noma'lum son 18 ga kamaytirilsa, 36 hosil bo'ladi. Noma'lum sonni toping.

6.

a	9 540	2 070	479 843
b	7 182	1 080	86 594

1) $a + b$ va $a - b$ ifodalarning qiymatlarini toping;

2) $a + b$ va $a - b$ ifodalardagi sonlar qanday ataladi?

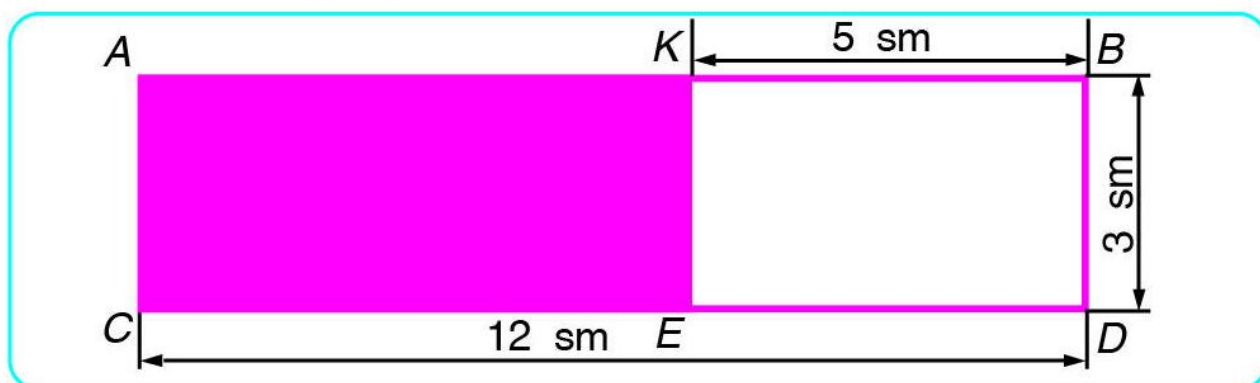
7. 3 soatda 33 km masofani o'tishi uchun velosipedchi qanday tezlikda yurishi kerak?

8. Agar sayyoh 4 km/soat tezlik bilan yursa, u 28 km masofani qancha vaqtda bosib o'tadi?

9. Xat tashuvchi kabutar 90 km/soat tezlik bilan 3 soat uchdi. U qancha masofani uchib o'tdi?

10. Lochin 3 sekundda 78 m masofani uchib o'tdi. Lochinning tezligi qanday?

11. Chizmadagi o'lchamlardan foydalanib, $ACEK$ to'g'ri to'rtburchakning yuzini hisoblang:

KO'PAYTIRISH VA BO'LISH

Bir xonali songa ko'paytirish

325. 1) Ikki sonning ko'paytmasini bir xil qo'shiluvchilarni qo'shish bilan hisoblash mumkin.

Masalan: $6 \cdot 5 = 30$, chunki $6 + 6 + 6 + 6 + 6 = 30$.

2) Tengliklar nima uchun to'g'ri ekanini tushuntiring:

$$25 \cdot 4 = 25 + 25 + 25 + 25$$

$$a \cdot 7 = a + a + a + a + a + a + a$$

3) Tengliklar nima uchun to'g'ri ekanini tushuntiring:

$$17 \cdot 4 = 4 \cdot 17$$

$$8 \cdot 26 \cdot 3 = 26 \cdot 3 \cdot 8$$

4) Tenglik nima uchun to'g'ri ekanini tushuntiring:

$$(7 + 4 + 5 + 3) \cdot 2 = 7 \cdot 2 + 4 \cdot 2 + 5 \cdot 2 + 3 \cdot 2$$

(Ko'paytirishning sizga ma'lum bo'lgan xossalarini eslang. 193- betga qarang.)

326. Hisoblashlarni tushuntirish bilan bajaring:

$$\begin{array}{r} \times 65 \\ \underline{\quad} \\ 7 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 215 \\ \underline{\quad} \\ 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 196 \\ \underline{\quad} \\ 5 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 318 \\ \underline{\quad} \\ 3 \end{array}$$

327. Tikuvchilik firmasida 150 m shoyi bor. Undan bir xil 50 ta ko'ylak tikish mumkin. 90 m shoyi ishlatildi.

Quyidagi ifodalarni hisoblab, nimani bilish mumkin:

$150 - 90$	$150 : 50$	$90 : (150 : 50)$
$(150 - 90) : (150 : 50)$		$90 - (150 - 90)$

328. Rasmlarni qarang va matnни o'qing.

Quyosh fazoda yorug'lik nurlarini tarqatadi. Ular barcha yo'nalishlarda cheksiz uzoqlikkacha boradi. Dilshod quyosh va bir nechta nur rasmini chizdi. Hamma nurlarni chizish mumkinmi?

O'z javobingizni tushuntiring.

Odatda nur bunday tasvirlanadi:

A nuqta — nurning boshi. B harfi shu nurdagi istalgan nuqtani ifodalashi mumkin. Nurning oxiri yoq. Nurni istalgan yo'nalishda chizish mumkin.

329. Do'konga 48 kg xurmo, undan 4 marta kam anor, olma esa anorga qaraganda 6 marta ko'p keltirildi. Olma xurmoga qaraganda necha kilogramm ko'p keltirilgan?

330.

Jadval bo'yicha masala tuzing va uni yeching:

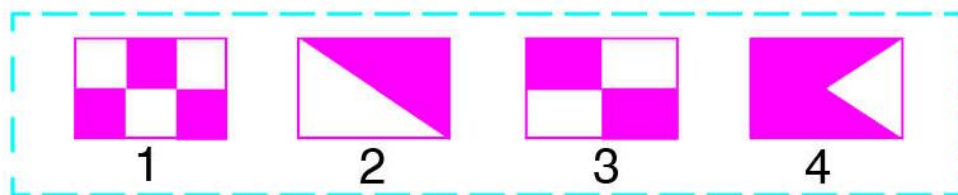
	Tezlik	Vaqt	Masofa
	15 km/soat	Bir xil	45 km
	12 km/soat		?

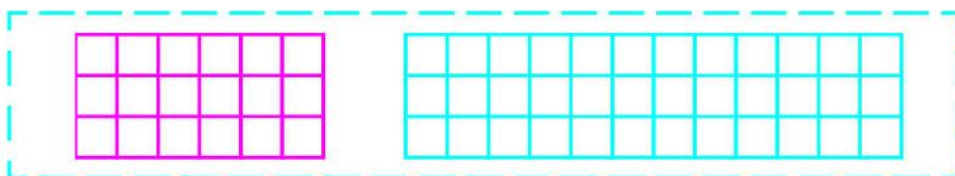
336. Shakllardagi umumiylikni toping. 4- shaklning qolgan shakllardan qanday farqi bor?

337. $(10 \text{ t} - 6 \text{ sr}) : 2$ | $8\,234 \cdot 5$ | $1\,000 \cdot 8 : 4$
 $(2\text{m} - 80 \text{ sm}) : 4$ | $62\,758 \cdot 4$ | $1\,000 \cdot 6 : 100$

338. Har qaysi to'g'ri to'rtburchak nechta katakchaga bo'linganligini ikki usul bilan sanang:

339. Yechishni tushuntiring:

$$\begin{array}{r} \times 709 \\ 6 \\ \hline 4\,254 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 80\,306 \\ 9 \\ \hline 722\,754 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 60\,038 \\ 7 \\ \hline 420\,266 \end{array}$$

340. Ko'paytirishni tushuntirish bilan bajaring:

$3\,048 \cdot 9$

$50\,003 \cdot 8$

$45\,004 \cdot 7$

341. 1) Yozuvlarni qarang va ko'paytirish qanday bajarilganligini tushuntiring:

$8 \text{ km } 056 \text{ m} \cdot 4 = 32 \text{ km } 224 \text{ m}$

$8 \text{ km } 056 \text{ m} = 8\,056 \text{ m}$

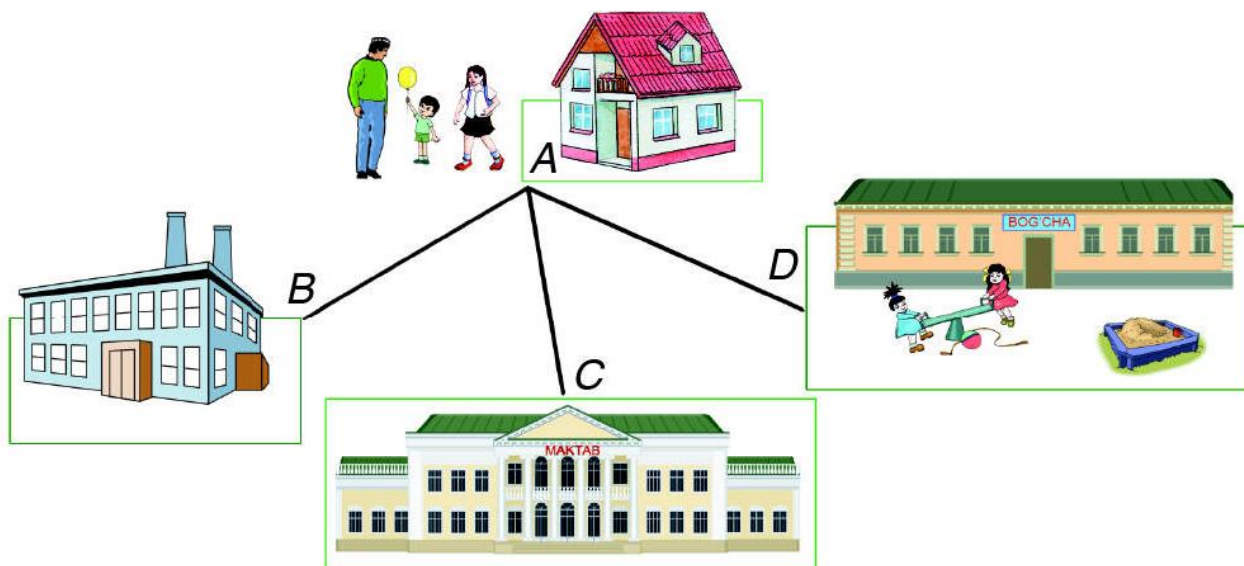
$32\,224 \text{ m} = 32 \text{ km } 224 \text{ m}$

$$\begin{array}{r} 8\,056 \\ \times 4 \\ \hline 32\,224 \end{array}$$

2) Yeching: $2 \text{ t } 074 \text{ kg} \cdot 5$; $14 \text{ sr } 15 \text{ kg} \cdot 7$

342. «Neksiya» yengil mashinasida 2 soatda 16 l benzin sarflandi. 80 l benzin necha soat yurishga yetadi?

- 343.** Ota qaysi yoʻldan boradi? Oʻgʻli-chi? Qizi-chi? Nur-lar yordamida bolalar bogʻchasiga, zavodga, maktab-ga boriladigan yoʻlni koʻrsating.

Biror-bir nur chizing, uni harflar bilan belgilang va belgilanishini yozing.

- 344.** Agar $a = 3$; $a = 30$; $a = 300$ boʻlsa, $a \cdot 10 + 560$ ifodaning qiymatini toping.

345. $75\ 602 \cdot 3 + 14\ 856 \cdot 4$ | $36\ \text{kg}\ 257\ \text{g} \cdot 5$
 $2\ 007 \cdot 9 - 3\ 016 \cdot 2$ | $15\ \text{sr}\ 16\ \text{kg} \cdot 6$

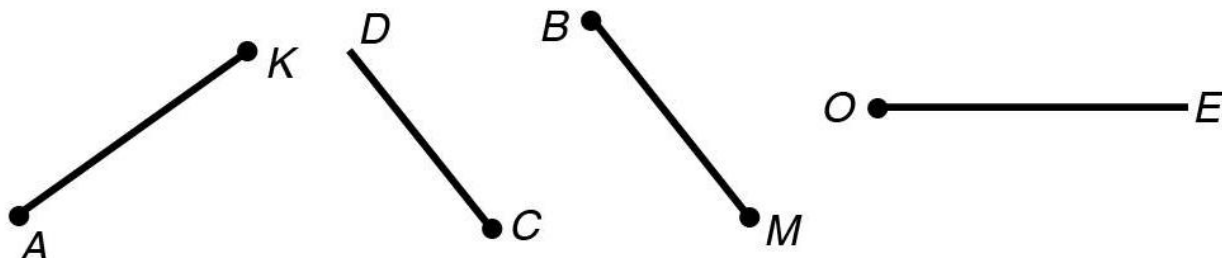
- 346.** Koʻpaytuvchilarning oʻrinlarini almashtirib koʻpaytiring:
 $3 \cdot 368$ | $4 \cdot 8\ 012$ | $6 \cdot 12\ 005$ | $7 \cdot 8\ 009$

- 347.** $1 \cdot 7$ | $16 \cdot 1$ | $0 \cdot 48$ | $24 \cdot 0$ | $1 \cdot 0$ | $0 \cdot 0$
 (Koʻpaytuvchilardan biri 0 yoki 1 boʻlgan holda koʻpaytirish qoidasini eslang. 196, 197- betlarga qarang.)

- 348.** Mashina tushgacha 2 soat yurdi, tushdan keyin esa shunday tezlik bilan yana 4 soat yurdi. U hammasi boʻlib 300 km yoʻl yurdi. Mashina tushgacha necha kilometr va tushdan keyin necha kilometr yurgan?

349. Mototsiklchi 4 soatda 240 km masofani bosib o‘tdi. Agar mototsiklchi tezligini 8 km/soatga oshirsa, u shu vaqt ichida qancha masofani bosib otadi? Masalani ikki usul bilan yeching.

350. Rasmdan nurlarni toping va ularni ayting:

Nur kesmadan nima bilan farq qiladi?

351. Birining uzunligi 4 sm 6 mm, ikkinchisi birinchisidan 2 marta uzun va uchinchisi ikkinchisidan 4 sm qisqa bo‘lgan uchta kesma chizing.

352. $72\,030 - (3\,745 + 14\,075)$ $24\,005 \cdot 7$
 $86\,000 - 72\,419 - 9\,068$ $6 \cdot 3\,856$

353. 1) Yechilishini tushuntiring:

$$240 \cdot 5 = 24 \text{ o'nl.} \cdot 5 = 120 \text{ o'nl.} = 1\,200$$

$$400 \cdot 3 = 4 \text{ yuzl.} \cdot 3 = 12 \text{ yuzl.} = 1\,200$$

$$13\,000 \cdot 2 = 13 \text{ mingl.} \cdot 2 = 26 \text{ mingl.} = 26\,000$$

2) Bunday hisoblash nega qulayligini tushuntiring:

		480		7500		97000			
	×	9		×	6	×	3		
		4320		45000		291000			

354. Ustun shaklida yozib, hisoblang:

$$2\,500 \cdot 4$$

$$30\,900 \cdot 5$$

$$80\,020 \cdot 7$$

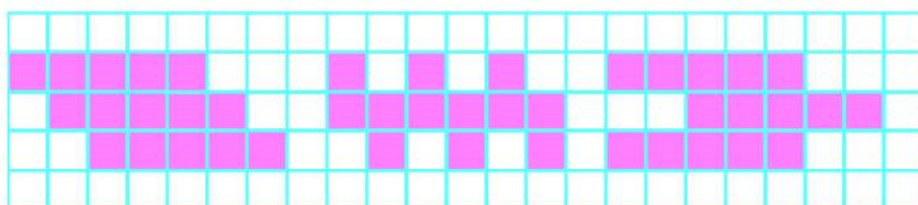

Yodingizda tuting! Ko‘paytirishni ustun qilib yozganda ko‘paytuvchilar bir-birining ostiga shunday yoziladiki, nollar chetda (o‘ng tomonda) qoladi.

355. Do'konga birinchi kun 118 m 60 sm, ikkinchi kun birinchi kundagidan 62 m 70 sm kam, uchinchi kun esa birinchi va ikkinchi kunlari birgalikda keltirilganidan 84 m 40 sm kam gazlama keltirildi. Do'konga shu uch kun davomida hammasi bo'lib qancha gazlama keltirilgan?

356. Ikkita sinfda 60 nafar o'quvchi bor. Ulardan birida ikkinchisidagidan 2 nafar kam o'quvchi bor. Har qaysi sinfda qanchadan o'quvchi bor?

357. Berilgan shakllarda nechta kvadrat borligini qanday oson hisoblash mumkin?

358. G'oz, tovuq va kurka tarozida tortildi. G'ozning massasi 4 kg 950 g, tovuqning massasi g'ozning massasidan 2 kg 130 g kam, kurkaning massasi esa g'oz va tovuqning birgalikdagi massasidan 1 kg 840 g ko'p chiqdi. Kurkaning massasi qancha?

359. $5\,023 \cdot 9 + 32\,601$ | $6 \cdot 24\,745 - 19\,805 \cdot 4$

360. 1) 195- betdan ko'paytirishda sonlar o'zaro qanday bog'langanligini o'qing va jadvalni to'ldiring:

Ko'paytuvchi	94		42			84
Ko'paytuvchi		23	3	7	15	
Ko'paytma	94	46		84	60	0

361. Tenglamalarning yechilishini va tekshirilishini tushuntiring:

a) $x \cdot 9 = 45$
 $x = 45 : 9$
 $x = 5$

Tekshirish:
 $5 \cdot 9 = 45$
 $45 = 45$

$$\begin{aligned}
 \text{b) } x \cdot 3 + 50 &= 170 \\
 x \cdot 3 &= 170 - 50 \\
 x \cdot 3 &= 120 \\
 x &= 120 : 3 \\
 x &= 40
 \end{aligned}$$

Tekshirish:

$$\begin{aligned}
 40 \cdot 3 + 50 &= 120 + 50 = 170 \\
 170 &= 170
 \end{aligned}$$

362. Tenglamalarni yeching:

$$x \cdot 8 = 48 \quad | \quad 4 \cdot x = 32 \quad | \quad x \cdot 11 - 30 = 36$$

363. Ifodani hisoblashning to'g'riligini tekshiring:

$$\overset{1}{7} \cdot \overset{4}{91\ 203} - \overset{2}{856} : \overset{5}{4} + \overset{3}{708} : \overset{3}{3} = 638\ 443$$

$$\begin{array}{r}
 1) \quad \begin{array}{r} \times \\ 91\ 203 \\ \underline{7} \\ 638\ 421 \end{array}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 2) \quad \begin{array}{r} 856 \overline{)4} \\ \underline{8} \\ 5 \\ \underline{4} \\ 16 \\ \underline{16} \\ 0 \end{array}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 3) \quad \begin{array}{r} 708 \overline{)3} \\ \underline{6} \\ 10 \\ \underline{9} \\ 18 \\ \underline{18} \\ 0 \end{array}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 4) \quad \begin{array}{r} 638\ 421 \\ \underline{214} \\ 638\ 207 \end{array}
 \end{array}$$

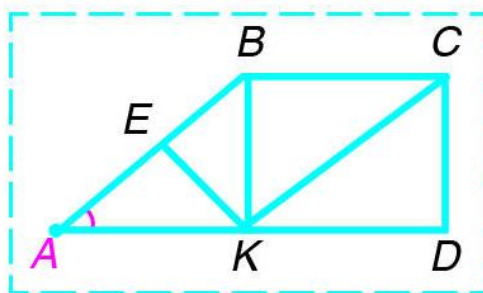
$$\begin{array}{r}
 5) \quad \begin{array}{r} 638\ 207 \\ \underline{236} \\ 638\ 443 \end{array}
 \end{array}$$

364. 48 t suvni bir nasos 6 soatda, ikkinchisi esa 3 soatda hayday oladi. Ikkala nasos birgalikda ishlasa, shu suvni necha soatda haydaydi?

Masalani ushbu reja bo'yicha yeching:

1. Birinchi nasos 1 soatda necha tonna suv haydaydi?
2. Ikkinchi nasos 1 soatda necha tonna suv haydaydi?
3. Ikkala nasos birgalikda 1 soatda necha tonna suv haydaydi?
4. 48 t suv necha soatda haydaladi?

- 365.** Shaklda nechta uchburchak, to'rtburchak, to'g'ri to'rtburchak bor? A uchga ega bo'lgan shakllarning hamma burchaklarini ayting.

- 366.** Perimetri 32 sm ga teng kvadrat chizing. Shunday perimetrli to'g'ri to'rtburchak chizing.

367. $7\,000 - 624 \cdot 3$ | $50\,403 \cdot 7 + 8\,032 \cdot 9$
 $924 + 492 \cdot 8$ | $100\,000 - 4\,564 \cdot 9$

- 368.** Jadval bo'yicha uchta masala tuzing va ularni yeching:

	Tezlik	Vaqt	Masofa
«Neksiya»	?	4 soat	360 km
«Spark»	50 km/soat	8 soat	?
«Damas»	70 km/soat	?	210 km

- 369.** G'isht teruvchi bir kunda 1000 ta g'isht terishi kerak. U kunning birinchi yarmida 487 ta g'isht teradi, bu uning kunning ikkinchi yarmida terganidan 18 ta kam. G'isht teruvchi kunlik rejani bajarganmi?
- 370.** Toshkent va Bekobod shaharlari orasidagi masofa 144 km. Avtobus bu masofani 3 soatda bosib o'tadi. Yengil mashina esa bu yo'lni 72 km/soat tezlik bilan bosib o'tadi. Qaysi mashinaning tezligi katta va qancha katta?
- 371.** Masalalarni tenglama tuzib yeching:
 1) Noma'lum son 8 marta orttirilsa, 1 392 hosil bo'ladi. Noma'lum sonni toping.

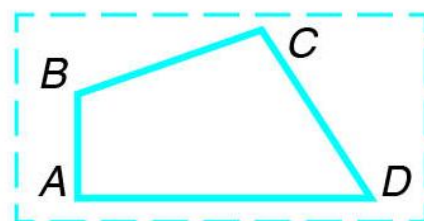
2) O'ylangan son 8 ta kamaytirilsa, 3 485 hosil bo'ladi. Qanday son o'ylangan?

372. $(2\ 456 + 52) : 4 \cdot 3$
 $861 : 7 + 9 \cdot 3\ 092$

$12\ \text{kg}\ 067\ \text{g} \cdot 4$
 $5\ \text{sutka}\ 14\ \text{soat} \cdot 8$

373. $ABCD$ to'rtburchakning tomonlarini millimetrda o'lchang va uning perimetrini toping.

374. $a + b$ va $a - b$ ifodalarning qiymatlarini a va b larning berilgan qiymatlarida hisoblang:

1) $a = 626\ 546$ va $b = 90\ 049$

2) $a = 99\ 891$ va $b = 46\ 059$

Mustahkamlash uchun mashqlar

1. $72 : 6 \cdot 9$ | $81 : 3 : 3$ | $4 \cdot 14 : 8$ | $77 : 11 \cdot 12$

2. $90 \cdot 4$ | $250 \cdot 3$ | $280 : 2$ | $710 - (200 - 80 \cdot 2)$

3. $24 \cdot 0$ | $1 \cdot 36$ | $99 : 99 \cdot 165$ | $(84 - 7 \cdot 12) \cdot 48$
 $0 \cdot 45$ | $53 \cdot 1$ | $(840 - 835) : 5$ | $63 \cdot (48 - 2 \cdot 24)$

4. $354 \cdot 5$ | $24\ 122 \cdot 6$ | $20\ 405 \cdot 3$ | $3 \cdot 32\ 633$

5. $8\ 049 \cdot 8 + 3\ 415$ | $9\ 000 - (5\ 436 + 290 \cdot 4)$
 $(3\ 000 - 2\ 809) \cdot 7$ | $8\ 020 - (7\ 000 - 700 \cdot 3)$

6. Bo'linma va qoldiqni toping. Yechishni tekshiring:

$39 : 7$ | $63 : 4$ | $35 : 5$ | $51 : 7$ | $49 : 6$

7. Tenglamani yeching:

$x \cdot 2 - 160 = 40$

$130 + x \cdot 5 = 200$

$362 - x \cdot 4 = 206$

$x : 3 + 140 = 350$

8. 1 000 kg shakar 2 kg va 3 kg li xaltachalarga joylandi. 2 kg li xaltachalar soni 245 ta. 3 kg li xaltachalar soni nechta?
9. Kattalar ko'ylagi uchun 5 m, bolalar ko'ylagi uchun 2 m gazlama ketadi. 114 m gazlamadan kattalar va bolalar ko'ylaklari tikildi. Kattalar ko'ylagidan 18 ta tikildi. Nechta bolalar ko'ylagi tikilgan?
10. 1 sr 80 kg bodring 12 ta bir xil savatga baravardan joylandi. 3 sr bodringni joylash uchun shunday savatlardan nechta kerak bo'ladi?

Biz har kuni duch keladigan 1 dan 9 gacha bo'lgan raqamlarni, ular ustida bajariladigan amallar qoidalarini va boshqa ko'p arifmetik qonunlarni fanga birinchilardan bo'lib vatandoshimiz buyuk matematik al-Xorazmiy (783–850- y.) kiritgan. Uning matematikaga doir bir qator asarlari o'sha paytda boshqa tillarga tarjima qilinib, uzoq vaqtgacha Yevropa universitetlarida hisob ilmidan darslik vazifasini bajarib kelgan.

Al-Xorazmiy matematikaga doir juda ko'p risolalar yaratgan. Buyuk bobokalonimiz al-Xorazmiy matematika, astronomiya, geografiya fanlarining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

Takrorlash uchun savol va topshiriqlar

1. Ko'paytirishda sonlar va ularga mos ifodalar qanday ataladi?
2. Ko'paytmani qo'shishdan foydalanib qanday hisoblash mumkin?

3. Ko'paytuvchilardan biri 0 ga teng bo'lsa, ko'paytma nimaga teng bo'ladi? Ko'paytuvchilardan biri 1 ga teng bo'lsa-chi? Misollar keltiring.
4. Ikki sonning ko'paytmasi ko'paytuvchilardan biriga bo'linsa, nima hosil bo'ladi?

Bir xonali songa bo'lish

- 375.** Ikki sonning bo'linmasini ko'paytirish amalidan foydalanib topish mumkin: buning uchun bo'luvchiga ko'paytirilganda bo'linuvchi chiqadigan sonni topish kerak. Masalan: $60 : 5 = 12$, chunki $12 \cdot 5 = 60$. Tengliklarning to'g'riligini ko'paytirishdan foydalanib tekshiring:

$$75 : 5 = 15 \quad | \quad 80 : 20 = 4 \quad | \quad 720 : 8 = 90$$

- 376.** Qoldikli bo'lish qanday bajarilganligini tushuntiring.

$$\begin{array}{r} - 59 \overline{) 7} \\ \underline{56} \\ 3 \end{array}$$

Tekshirish:

$$3 < 7; \quad 8 \cdot 7 = 56$$

$$8 \cdot 7 + 3 = 59$$

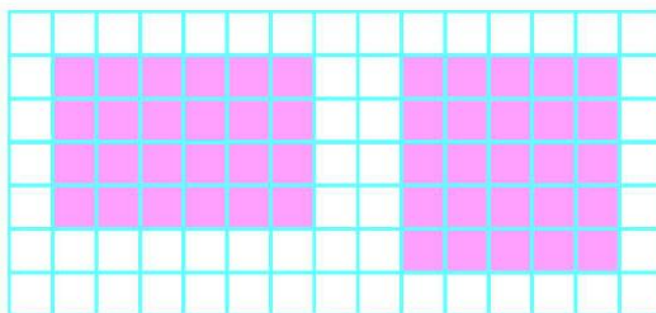
Yodingizda tuting! Qoldikli bo'lishning to'g'ri bajarilganligini tekshirish uchun bo'linma bo'luvchiga ko'paytiriladi va natijaga qoldiq qo'shiladi.

- 377.** Qoldikli bo'lishni tekshirish bilan bajaring:

$$20 : 3 \quad | \quad 83 : 9 \quad | \quad 70 : 6$$

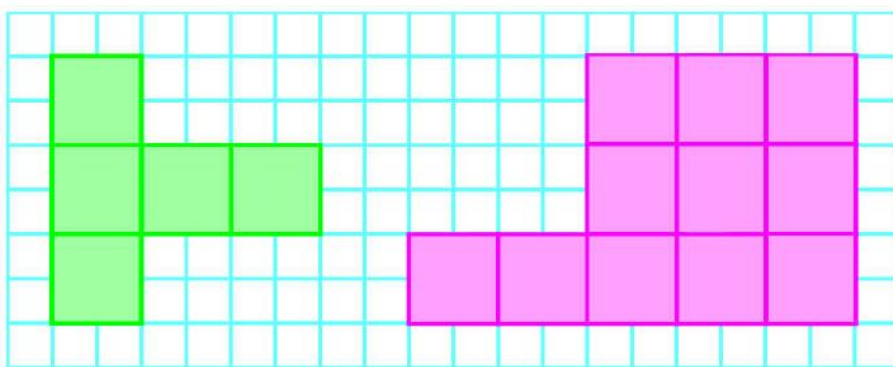
Yodingizda tuting! Qoldiq har doim bo'luvchidan kichik bo'ladi.

- 378.** 1) Qaysi shaklda kataklar soni ko'p va qancha ko'p?
2) Shu shakllarning perimetrlarini taqqoslang.

- 379.** Agar pomidorlarni 6 kg lik yashiklarga joylansa, 5 ta yashik kerak bo'ladi. Shuncha pomidorni 10 kg lik nechta yashikka joylash mumkin?

- 380.** Har bir shakldagi kvadrat santimetrlarni sanang. Har bir shaklning yuzi necha kvadrat santimetrga teng?

- 381.** $640 : 8$ | $72 : 18$ | $80 : 5$ | $3\ 083 \cdot 7 + 9$ | $806 \cdot 9$
 $270 : 3$ | $95 : 19$ | $55 : 5$ | $50\ 604 \cdot 6 - 274\ 325$

- 382.** Natijani qanday hosil qilganingizni tushuntiring:
 $0 : 85$ | $0 : 16$ | $34 : 1$ | $93 : 1$ | $57 : 57$ | $90 : 90$

- 383.** Yechimning to'g'riligini tushuntiring:
 $(14 + 49 + 21) : 7 = 14 : 7 + 49 : 7 + 21 : 7 = 12$
 $(15 + 30 + 18 + 9) : 3 = 15 : 3 + 30 : 3 + 18 : 3 + 9 : 3 = 24$

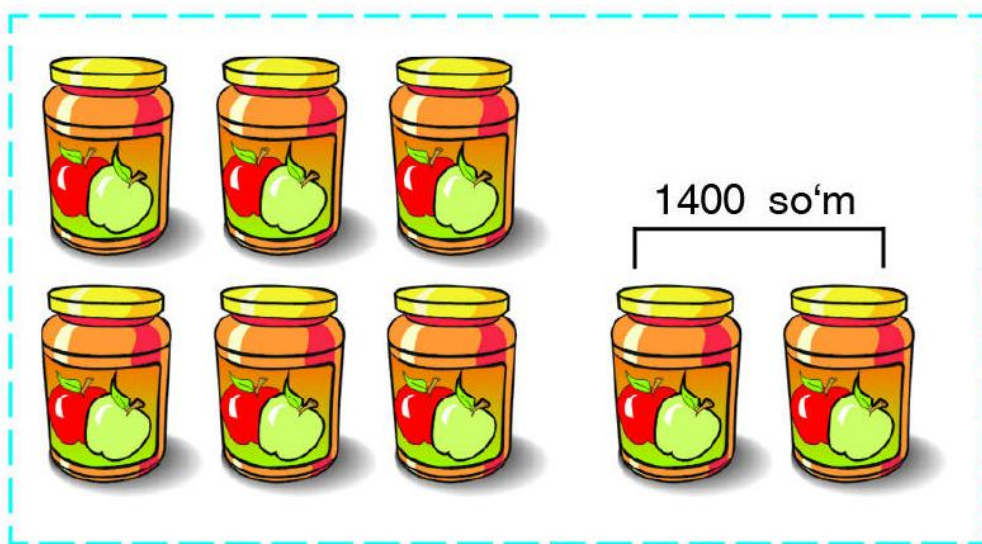
- 384.** 1) Bo'lish qanday bajarilganligini tushuntiring:
 $684 : 2 = (600 + 80 + 4) : 2 = 600 : 2 + 80 : 2 + 4 : 2 = 300 + 40 + 2 = 342$
 $825 : 3 = (600 + 210 + 15) : 3 = 600 : 3 + 210 : 3 + 15 : 3 = 200 + 70 + 5 = 275$

2) Bu misollarning yechilishini ustun shaklida yozib, bo'linmani toping.

385. 1) Yechilishini ustun shaklida yozib, amalni bajaring:
508 : 2   852 : 3   784 : 4   630 : 5

2) Bo'lishni ko'paytirish bilan tekshiring.

386. Yusuf 3 banka, Salim 5 banka olma sharbati sotib oldi. Shu xarid uchun Salim Yusufga qaraganda 1400 so'm ko'p pul to'ladi. 1 banka olma sharbati qancha turadi? Yusuf qancha pul to'lagan? Salim qancha pul to'lagan?

Yechilishi:

- 1) $5 - 3 = 2$ (banka)
- 2) $1400 : 2 = 700$ (so'm)
- 3) $700 \cdot 3 = 2100$ (so'm)
- 4) $700 \cdot 5 = 3500$ (so'm)

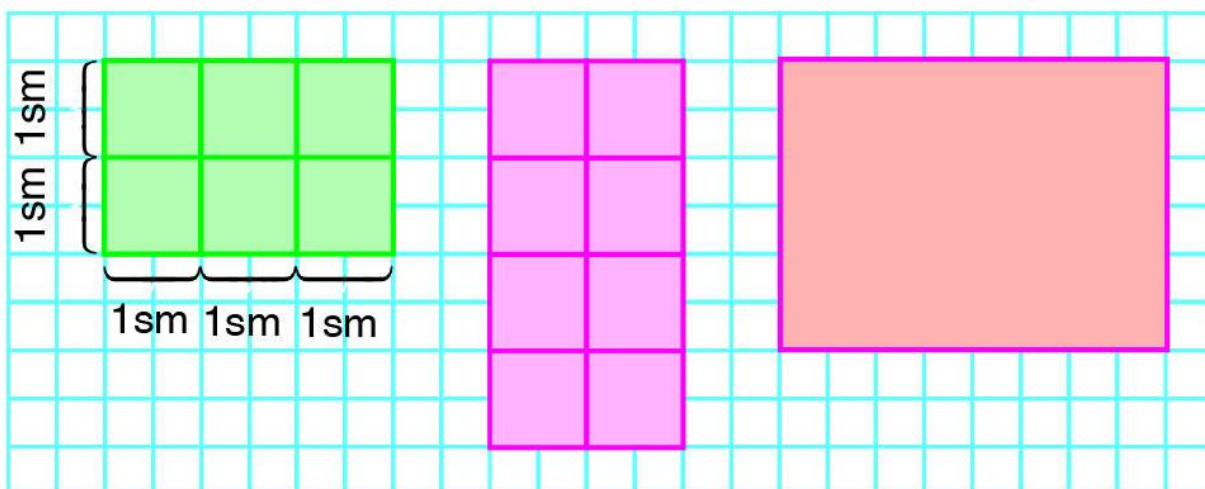
Tekshirish:

$$\begin{array}{r} 3500 \\ - 2100 \\ \hline 1400 \end{array}$$

Har bir amalni bajarish bilan nimani bilib oldingiz?

387. Bir xona devoriga yelimlab yopishtirish uchun 4 o'ram va ikkinchi xona uchun 6 o'ram gulqog'oz olindi. Hammasi 100 m bo'ldi. Har bir xonaga necha metr-dan gulqog'oz olindi?

- 388.** Har qaysi to'g'ri to'rtburchakning yuzini hisoblang. Qanday hisobladingiz?

389. $460 : 2$ | $550 : 5$ | $0 : 124$ | $6\ 000 - (500 + 243 \cdot 4)$
 $930 : 3$ | $560 : 7$ | $372 : 1$ | $2\ 894 + (800 - 94 \cdot 7)$

- 390.** Poyezd 316 km yo'lni o'tishi kerak edi. U 109 km yo'lni o'tdi. Poyezd yana o'tganidan necha kilometr ko'p yo'lni o'tishi kerak?

- 391.** Ko'p xonali sonni bir xonali songa yozma bo'lish uch xonali sonni bir xonali songa bo'lish kabi bajariladi. Uch xonali son bir xonali songa qanday bo'linganini tushuntiring. To'rt xonali son bir xonali songa qanday bo'linishini ko'rib chiqamiz:

$$\begin{array}{r}
 8\ 5\ 6\ 2 \overline{) 3} \\
 \underline{6} \\
 25 \\
 \underline{24} \\
 16 \\
 \underline{15} \\
 12 \\
 \underline{12} \\
 0
 \end{array}
 \quad \times \quad
 \begin{array}{r}
 2854 \\
  3 \\
 \hline
 8562
 \end{array}$$

Tushuntirish: 8 562 ni 3 ga bo'lish kerak.

Mingliklarni bo'lamiz:

8 ming — **birinchi to'liqsiz bo'linuvchi**. 8 soni 3 ga bo'linadi. Demak, bo'linmada minglar, yuzlar, o'nlar va birlar, ya'ni 4 ta raqam bo'ladi. Har bir raqamning o'rniga nuqta qo'yib chiqish mumkin.

Bo'lamiz: $8 : 3 = 2$ — bo'linmada shuncha ming bo'ladi.

Ko'paytiramiz: $2 \cdot 3 = 6$ — shuncha mingni bo'ldik.

Ayiramiz: $8 - 6 = 2$ — shuncha mingni bo'lmadik.

Qoldiqni bo'luvchi bilan taqqoslaymiz: qoldiq (2) bo'luvchi (3) dan kichik. Demak, bo'lishni davom ettirish mumkin.

Yuzliklarni bo'lamiz:

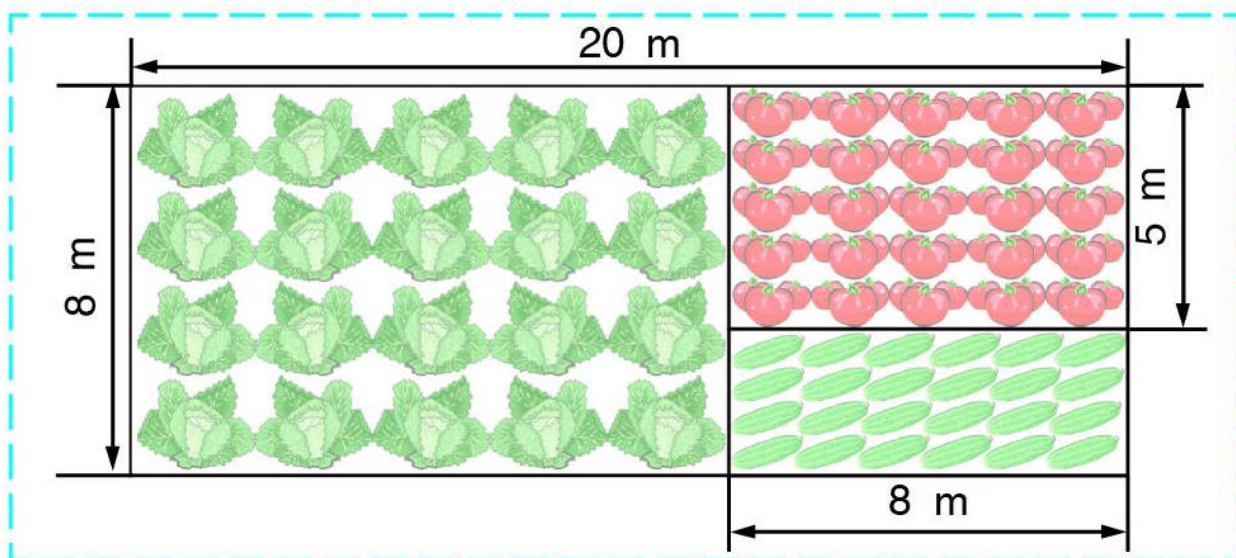
2 minglik — bu 20 yuzl. va 5 yuzl., hammasi 25 yuzl.

Bu **ikkinchi to'liqsiz bo'linuvchi**.

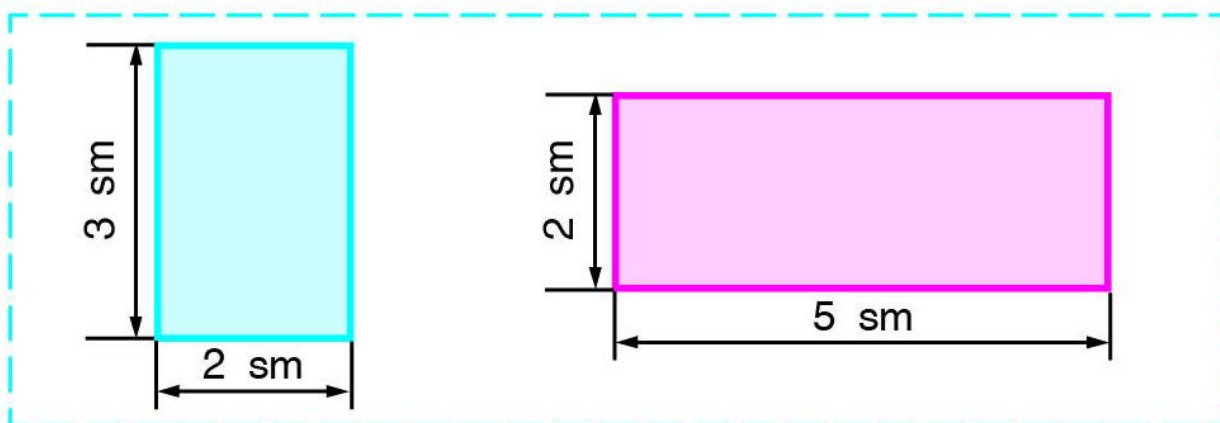
Bo'lamiz: $25 : 3 = 8$ — bo'linmada shuncha yuz bo'ladi. Tushuntirishni davom ettiring. Tekshirish qanday bajarilganini tushuntiring.

392. Bo'lishni ustun shaklida yozib, tushuntirish bilan bajaring:
 $8\ 635 : 5$ $5\ 032 : 4$ $9\ 042 : 2$

393. Berilgan ma'lumotlardan foydalanib, har bir ekin turi egallagan maydonning perimetrini hisoblang:

- 394.** Yangi yil archasi uchun Nasiba 7 ta bir xil narxli o'yinchoq, Karima esa shunday 9 ta o'yinchoq sotib oldi. Xarid qilgan o'yinchoqlar uchun Karima Nasibaga nisbatan 1060 so'm ko'p pul to'ladi. Nasiba xarid qilgan o'yinchoqlar uchun qancha pul to'lagan? Karima xarid qilgan narsalari uchun qancha pul to'lagan?
- 395.** Samolyotda 145 yo'lovchi uchun o'rindiqlik bor. Samolyotning 4 ta reysiga 514 ta chipta sotildi. Bu reyslarga yana nechta chipta sotish mumkin?
- 396.** Berilgan ma'lumotlar bo'yicha to'g'ri to'rtburchaklarning perimetrlari va yuzlarini hisoblang:

397.

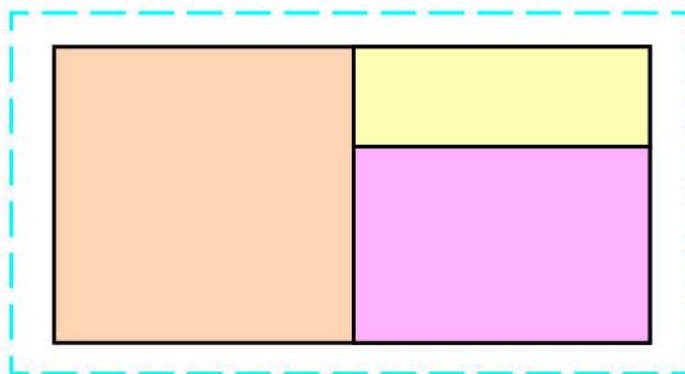
$$\begin{array}{l} 7\ 242 : 3 \\ 7\ 940 : 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 7\ 146 : 6 \\ 7\ 406 : 7 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 9 \cdot 4\ 058 \\ 6 \cdot 3\ 240 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 747 : 747 \\ 482 : 1 \end{array}$$

- 398.** To'g'ri to'rtburchak 3 ta to'g'ri to'rtburchakka bo'lingdi. Zarur o'lchashlarni bajaring va har bir to'g'ri to'rtburchakning yuzini hisoblang.

399. 1) Tomoni 1 m bo'lgan kvadrat – bu **kvadrat metr** bo'ladi. U yuz o'lchovining yangi, ancha katta bir-
ligidir. Sonlar bilan kelganda kvadrat metr so'zi qisqar-
tirib yoziladi: 14 kv. m; 14 m².

2) Xonaning bo'yi 4 m, eni esa 3 m. Xonaning yuzi-
ni kvadrat metrlarda ifodalang.

3) Sinf xonasining bo'yi va enini o'lchang. Uning
yuzini kvadrat metrlarda toping.

400. Tomorqadan har biri 11 kilogrammdan 4 yashik bodring
va 5 ta bir xil yashikda pomidor terib olindi. Hamma-
si bo'lib 89 kg pomidor va bodring terib olindi. Har
bir yashikka necha kilogrammdan pomidor joylangan?

401. Teng yonli va teng tomonli uchburchaklar bir xil peri-
metrga ega. Teng tomonli uchburchakning tomonlari
18 sm, teng yonli uchburchakning asosi esa 20 sm.
Teng yonli uchburchakning yon tomonini toping.

402. 1) Yechimlarni ustun shaklida yozing:

$$5\ 372 : 4 \quad | \quad 97\ 055 : 7 \quad | \quad 732\ 415 : 5$$

2) Qoldikli bo'lishni bajaring:

$$70 : 9 \quad | \quad 50 : 8 \quad | \quad 8 : 13 \quad | \quad 6 : 17$$

403. Qoldikli bo'lishni bajaring:

$$51 : 6 \quad | \quad 85 : 9 \quad | \quad 13 : 5 \quad | \quad 12 : 7$$

404. Uzunligi 7 sm, eni esa undan 2 sm qisqa bo'lgan
to'g'ri to'rtburchak chizing. Xuddi shunday perimetrl
kvadrat chizing.

405. Uch xonali sonning bir xonali songa qanday bo'lin-
ganini tushuntiring. To'rt xonali sonning bir xonali
songa bo'linishini ko'rib chiqing.

$\begin{array}{r} 376 \overline{)4} \\ \underline{-36} \\ 16 \\ \underline{-16} \\ 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 5724 \overline{)6} \\ \underline{-54} \\ 32 \\ \underline{-30} \\ 24 \\ \underline{-24} \\ 0 \end{array}$
---	---

Tushuntirish: 5 724 ni 6 ga bo'lish kerak.

5 mingni 6 ga bo'lsak, 0 ming hosil bo'ladi, biroq sonning boshida 0 yozilmaydi.

Yuzliklarni bo'lamiz.

57 yuzlik – **birinchi to'liqsiz bo'linuvchi**. Demak, bo'linmada yuzlar, o'nlar va birlar bo'ladi.

Bo'lamiz: $57 : 6 = 9$ – bo'linmada shuncha yuz bo'ladi.

Ko'paytiramiz: $9 \cdot 6 = 54$ – shuncha yuzni bo'ldik.

Ayiramiz: $57 - 54 = 3$ – shuncha yuzni bo'lmadik.

Qoldiqni bo'luvchi bilan taqqoslaymiz: qoldiq (3) bo'luvchi (6) dan kichik. Demak, bo'lishni davom ettirish mumkin.

Tushuntirishni davom ettiring. Yechilishini tekshiring.

406. Tushuntirib yeching:

$$1\ 856 : 4$$

$$38\ 576 : 4$$

$$134\ 542 : 2$$

$$3\ 234 : 7$$

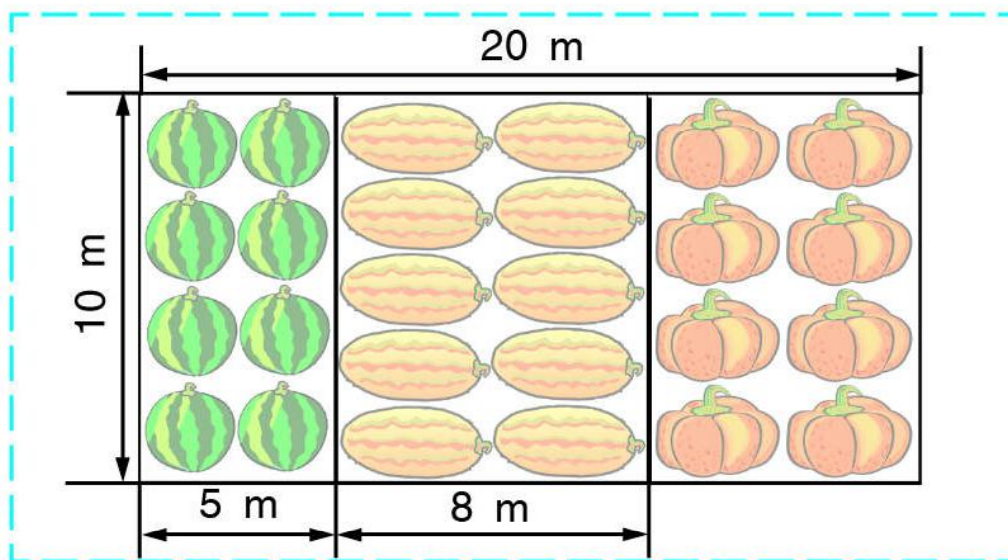
$$61\ 384 : 8$$

$$247\ 932 : 3$$

407. Nasiba va Malika bir xil narxda 9 ta shar sotib olishdi. Nasiba sharlar uchun 120 so'm, Malika esa 96 so'm to'ladi. Bitta shar qancha turadi? Nasiba nechta shar sotib olgan? Malika nechta shar sotib olgan?

408. 118 betli kitobni qizcha dastlab har kuni 16 betdan 4 kun, keyingi kunlari esa 18 betdan o'qib tugatdi. Qizcha kitobni necha kunda o'qib tugatgan?

409. Berilgan ma'lumotlardan foydalanib, tarvuz, qovun va qovoqqa qanchadan maydon ajratilganini aniqlang:

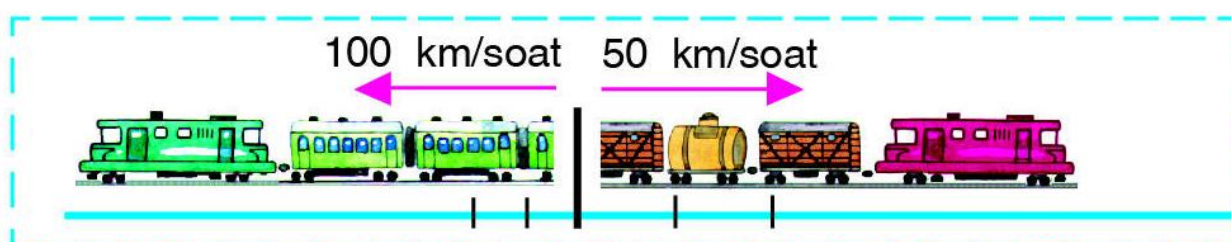
410. 4 000 so'mga 5 ta bir xil stol sotib olindi. Xuddi shunday narxda 6 ta kitob javoni sotib olish uchun qancha pul kerak bo'ladi?

411. $19\ 284 : 6$ | $24\ 948 : 7$ | $(8\ 014 - 7\ 945) \cdot 9$
 $25\ 016 : 4$ | $26\ 120 : 8$ | $8 \cdot (2\ 356 + 6\ 127)$

412. 1) Yuk va yengil mashinalar 1 soatda necha kilometr yaqinlashadilar? 2 soatda-chi? 6 soatda-chi?

2) Yuk poyezdi va tezyurar poyezd 1 soatda bir-biridan necha kilometr uzoqlashadi? 2 soatda-chi? 6 soatda-chi?

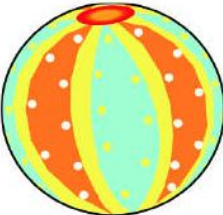

413. Tomoni 1 mm bo'lgan kvadrat – bu **kvadrat millimetr** bo'ladi. Bu yuz o'lchov birligi. Sonlar bilan kelganda kvadrat millimetr so'zi qisqartirib yoziladi: 72 kv. mm, 9 mm².

Tasmaning uzunligi va enini millimetrlarda o'lchang. Uning yuzini toping.

414. Ayollar ko'ylagini bezash uchun chetlariga to'g'ri to'rt-burchak shaklidagi tasma tikib chiqildi. Tasmaning eni 20 mm, bo'yi 400 mm. Tasmaning yuzini toping.

415. Rasmlar bo'yicha masalalar tuzing va ularni yeching. To'la javobni ayting.

<p>1)</p> <p>?</p> <p>500 so'm, 4 marta arzon</p>	<p>2)</p> <p>8 kg, 5 kg og'ir</p> <p>?</p>
---	---

416. $894 : 3$ | $5\ 536 : 8$ | $10\ 703 : 7$ | $37\ 284 : 4$
 $980 : 4$ | $4\ 655 : 5$ | $39\ 258 : 6$ | $43\ 668 : 9$

Misollarning yechilishini quyidagi reja bo'yicha tushuntiring:

1) Birinchi to'liqsiz bo'linuvchi ...

2) Bo'lamiz: ...

3) Ko'paytiramiz: ...

- 4) Ayiramiz: ...
- 5) Qoldiqni bo'luvchi bilan taqqoslaymiz: ...
- 6) Ikkinchi to'liqsiz bo'linuvchi ... .

- 417.** 1) Sayohatchilar har birida 40 kishidan ikki avtobusda va har birida 5 kishidan to'rtta yengil mashinada yo'lga chiqdilar. Avtobusda yengil mashinalardagiga qaraganda necha marta ko'p sayohatchi yo'lga chiqdi?
 2) Masalaning savolini shunday o'zgartiringki, u $40 \cdot 2 + 5 \cdot 4$ ifoda bilan yechilsin.

- 418.** Qurilgan ko'p qavatli uylarning birida 48 xonadon, ikkinchisida 36 xonadon bor. Yangi yilda 54 xonadon egalari ko'chib kirdi. Yana nechta xonadon bo'sh turibdi?

- 419.** $10\ 572 : 4$ $55\ 488 : 6$ $7 \cdot 4\ 045$ $749 : 749$
  $20\ 881 : 7$ $18\ 992 : 8$ $9 \cdot 3\ 480$ $452 : 1$

- 420.** Jadvalni to'ldiring:

a	80		84	48	1	
b	16	7		1	1	35
$a : b$		12	12			0

- 1) Bo'luvchi va bo'linma ma'lum bo'lsa, bo'linuvchi qanday topiladi?
- 2) Bo'linuvchi va bo'linma ma'lum bo'lsa, bo'luvchi qanday topiladi?
- 3) Tenglamalarni yechishni va tekshirishni tushuntiring:

$$\begin{aligned} x : 4 &= 15 \\ x &= 15 \cdot 4 \\ x &= 60 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 90 : x &= 18 \\ x &= 90 : 18 \\ x &= 5 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} x : 4 - 60 &= 120 \\ x : 4 &= 120 + 60 \\ x : 4 &= 180 \\ x &= 180 \cdot 4 \\ x &= 720 \end{aligned}$$

428. Bo'linmani toping, natijaning to'g'riligini ko'paytirish bilan tekshiring:

$$1\ 740 : 6 \quad | \quad 7\ 680 : 8 \quad | \quad 2\ 745 : 9 \quad | \quad 2\ 535 : 5$$

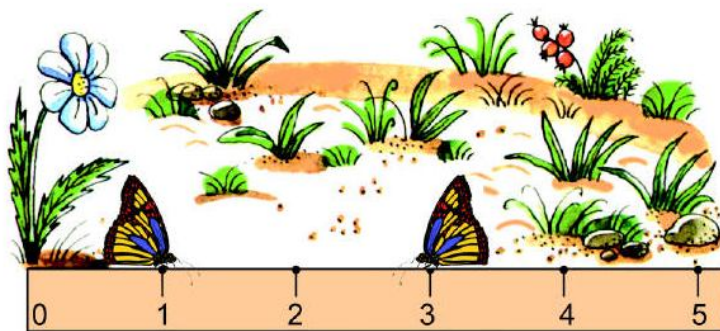
429. Ombordan har birida 7 kg bo'lgan 32 yashik pecheniy va har birida 9 kg bo'lgan bir nechta yashik konfet jo'natildi. Hammasi bo'lib pecheniy va konfetlardan birgalikda 449 kg jo'natildi. Necha yashik konfet jo'natilgan?

430. Perimetri tomoni 4 sm ga teng kvadratning perimetri bilan bir xil bo'lgan to'g'ri to'rtburchaklardan birortasini chizing. Bo'lishi mumkin bo'lgan barcha hollarni jadvalga yozing.

Bo'yi	Eni	To'g'ri to'rtburchakning perimetri

431. Rasmda nimani ko'ryapsiz?

1) Qaysi kapalak guldan uzoqroqqa qo'ngan? O'z javobingizni asoslang.

Oldingizga o'quvchilar chizg'ichini qo'ying va uning shkalasiga qarang. Sanoq boshini ifodalovchi sonning qarshisidagi shtrixni toping. Shtrixlar qarshisidagi sonlarni ayting.

Chizg'ich shkalasida qanday eng katta son yozilgan? Shkalaning 0 dan 1 gacha, 1 dan 2 gacha, 2 dan 3 gacha va shu kabi shkala oxirigacha kesimlarini ko'rsating.

432. Kattaroq birliklarda ifodalang:

$7\ 900\ \text{sm} = \square\ \text{m}$

$9\ 250\ \text{sm} = \square\ \text{m}\ \square\ \text{sm}$

$63\ 540\ \text{m} = \square\ \text{km}\ \square\ \text{m}$

$407\ \text{sm} = \square\ \text{dm}\ \square\ \text{sm}$

433. $(5\ 000 - 3\ 893) : 9$

$8\ 000 - (2\ 778 + 439 \cdot 6)$

$3\ 063 + 5\ 094 \cdot 8$

$2\ 145 + (7\ 070 - 900 : 3)$

434. Tenglamalarni yeching va ularni tekshiring:

  $x : 15 = 3$ | $72 : x = 3$ | $18 : x + 16 = 18$

435. Tushuntirish bilan yeching va natijani tekshiring:

$142\ 800 : 4$

$29\ 004 : 6$

$509\ 700 : 5$

436. Tokar 100 ta detal tayyorladi. Dastlabki 3 soatning har bir soatida 12 tadan, keyingi har bir soatda 16 tadan detal tayyorlagan. U necha soat 16 tadan detal tayyorlagan?

Yechilishi:

$1) 12 \cdot 3 = 36\ (\text{d.})$

$3) 64 : 16 = 4\ (\text{soat})$

$2) 100 - 36 = 64\ (\text{d.})$

Har bir amal bilan nimani bilib olganingizni tushuntiring.

437. Jadvaldan foydalanib masala tuzing va yechishni tugating.

Bahosi	Miqdori	Narxi
25 so'm	6 kg	] 270 so'm
?	3 kg	

Yechilishi:

$1) 25 \cdot 6 = 150\ (\text{so'm})$

$3) \square : \square = \square\ (\text{so'm})$

$2) 270 - \square = \square\ (\text{so'm})$

438. Bir qopda 48 kg, ikkinchisida esa 36 kg shakar bor. Ular 42 ta bir xil xaltachalarga solindi. Har qaysi qopdagi shakarni joylash uchun nechtadan xaltacha kerak bo'lgan?

439. $6 \text{ t } 051 \text{ kg} - 4 \text{ t } 382 \text{ kg}$
 $32 \text{ so'm } 64 \text{ tiyin} + 47 \text{ so'm } 98 \text{ tiyin}$
 $753 \text{ km } 450 \text{ m} - 6 \text{ km } 353 \text{ m}$

440. Birining tomoni $3 \text{ sm } 9 \text{ mm}$, ikkinchisining tomoni $4 \text{ sm } 3 \text{ mm}$ bo'lgan ikkita kvadrat chizing va ularni qir-qib oling. Har qaysi kvadratning perimetrini toping.

441. $74 \ 196 : 4$ | $29 \ 571 : 3$ | $172 \ 942 : 2$ | $748 \ 915 : 5$
 $80 \ 080 : 8$ | $15 \ 009 : 3$ | $27 \ 063 : 9$ | $96 \ 180 : 2$

442. Agar rasmdagi soat 15 minut ilgarilagan bo'lsa, aniq vaqtni hisoblab bering. Agar 20 minut orqada yursa-chi?

443. $45 \ 054$ sonini 9 ga bo'lib, bir o'quvchi bo'linmada 506 sonini, ikkinchi o'quvchi 5006 sonini, uchinchi o'quvchi esa 56 sonini hosil qildi. Misolni ulardan qaysi biri to'g'ri bajarganini tekshiring.

Ko'p xonali sonni bir xonali songa bo'lishda bo'linmaning yozuvida nechta raqam bo'lishini oldindan aniqlab olish foydali. Bu bo'lishda xatolikka yo'l qo'yishning oldini oladi.

444. 416- mashqda ko'rsatilgan rejadan foydalanib, bo'lishni tushuntiring:

-	4	3	6		4		-	5	4	1	2		6
-	4				1	0	9	-	5	4			9
-		3						-		1			
-		0						-		0			
-		3	6					-		1	2		
-		3	6					-		1	2		
-		0						-		0			

445. Dastlab, bo'lishda nechta raqam hosil bo'lishini aniqlang. Buni bo'lish bilan tekshiring:

$$693 : 3$$

$$3\ 295 : 5$$

$$7\ 812 : 6$$

$$7\ 620 : 4$$

$$772 : 4$$

$$4\ 884 : 6$$

$$8\ 012 : 4$$

$$10\ 005 : 5$$

446. Tomoni 1 km bo'lgan kvadrat – bu **kvadrat kilometr** bo'ladi. U yuz o'lchovining yangi, ancha katta birligidir. Sonlar bilan kelganda kvadrat kilometr so'zi qisqartirib yoziladi: 2 kv. km, 7 km².

Istirohat bog'i to'g'ri to'rtburchak shakliga ega. Uning bo'yi 2 km, eni 1 km. Istirohat bog'ining yuzini toping.

447. Tomoni 5 m bo'lgan kvadrat shaklidagi xonaga bo'yi 4 m, eni esa 3 m bo'lgan to'g'ri to'rtburchak shaklidagi palos to'shaldi. Bu xonaning necha kvadrat metrini palos qoplamaydi?

448. $1\ 792 + 5\ 628 : 7$
 $(1\ 792 + 5\ 628) : 7$

$86\ 886 - 4\ 437 : 9$
 $(86\ 886 - 4\ 437) : 9$

449. $68\ 000\ m = \square\ km$
 $\square\ kg = 64\ t$

$92\ 800\ tiyin = \square\ so'm$
 $\square\ kg = 279\ sr$

450. 1) 416-mashqda ko'rsatilgan rejadan foydalanib, bo'lish qanday bajarilganini tushuntiring:

$\begin{array}{r} 3150 \\ - 28 \\ \hline 35 \\ - 35 \\ \hline 0 \\ - 0 \\ \hline 0 \\ - 0 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 7 \\ 450 \end{array}$	$\begin{array}{r} 5424 \\ - 54 \\ \hline 2 \\ - 0 \\ \hline 24 \\ - 24 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 6 \\ 904 \end{array}$
--	---	---	---

2) Bo'lishning qisqa yozuvi bilan yuqoridagi yozuvini taqqoslang va farqini tushuntiring:

	3	1	5	0	7		5	4	2	4	6
-	2	8				4	5			9	0
		3	5								
		3	5								

451. 1) Yechmasdan turib tengliklardan qaysilari noto'g'ri ekanini ayting:

$$63\ 126 : 7 = 9018$$

$$50\ 600 : 8 = 6\ 325$$

$$35\ 133 : 7 = 519$$

$$90\ 470 : 5 = 1\ 894$$

2) Yechishdagi xatolikni toping.

452. 1) Jadvalni ko'rib chiqing:

Tezlik	12 km/soat	36 km/soat
Masofa	60 km	216 km

2) Jadvaldagi ma'lumotlardan foydalanib, ifodalar nima-ni bildirishini tushuntiring:

$$60 : 12$$

$$36 : 12$$

$$60 : 12 + 216 : 36$$

$$216 : 36$$

$$36 - 12$$

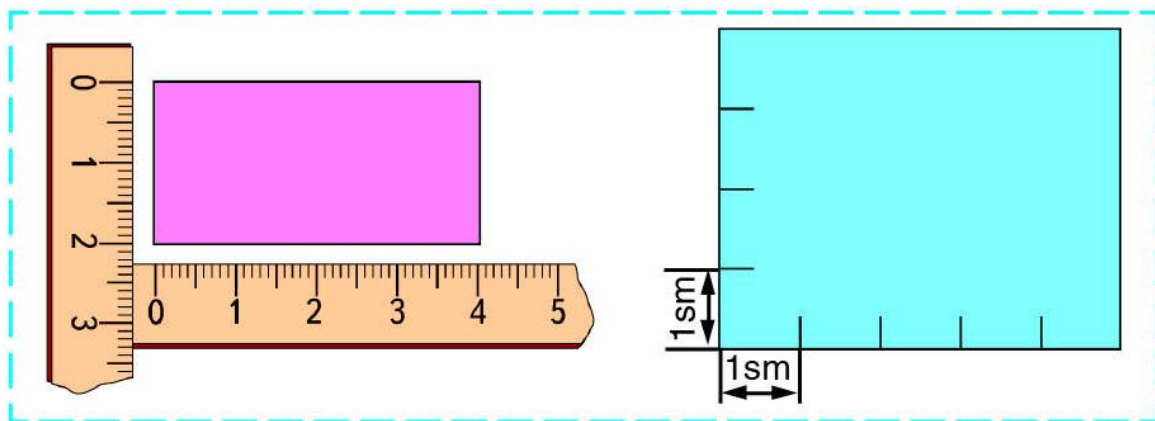
$$216 : 36 - 60 : 12$$

453. 1) Masalalarning yechilishlarini taqqoslang:

Operator birinchi kun 35 bet, ikkinchi kun 42 bet matn terdi. U soatiga bir xil unum bilan ishlab, bu ishga 11 soat sarfladi. Operator shu ikki kunda necha soatdan ishlagan?

2) Operator ikki kun davomida 70 bet matn terdi. U birinchi kun 4 soat, ikkinchi kun 6 soat ishladi. Operator har kuni necha betdan matn tergan?

454. Rasmlardan foydalanib, qaysi to'g'ri to'rtburchakning yuzi katta va necha marta katta ekanini aniqlang:

455. 1) Cheksiz uzun chizg'ich shkalasini ko'z oldingizga keltiring. Bu shkalani nurga qiyoslash mumkin.

Nurning nomini ayting. Nurning boshini (sanoq boshini) ko'rsating. U qaysi harf bilan belgilangan? Iltalagan ikkita qo'shni nuqtalar orasidagi kesmani o'lchang. U nimaga teng?

OX nur sonli yoki koordinata nuri deb ataladi.

O nuqta — nurning boshi.

0 dan 1 gacha kesma birlik kesma deb ataladi.

OX nurda uning uzunligi 1 sm ga teng.

2) Birlik kesmasining uzunligi 2 sm ga, 1 sm ga, daftarining uchta katagiga teng bo'lgan OX sonli nur chizing.

456.

Uch soat davomida lotereya chiptalari sotildi. Birinchi soatda 40 ta, ikkinchi soatda birinchi soatdagiga qaraganda 4 ta kam, uchinchi soatda ikkinchi soatdagiga qaraganda 4 marta kam chipta sotildi. Uchinchi soatda nechta lotereya chiptasi sotilgan?

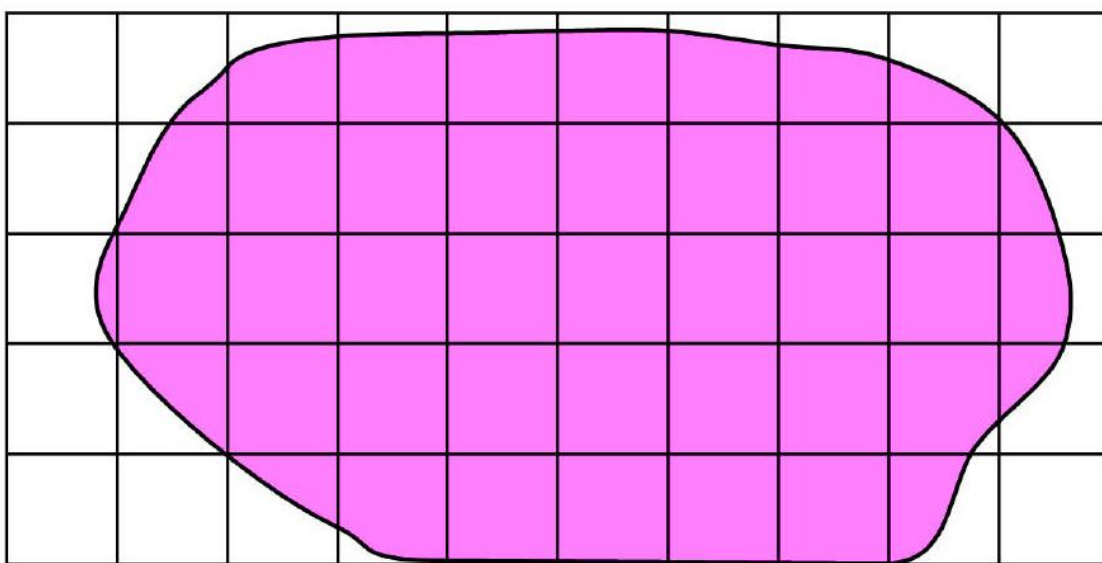
457. 3 615 – 2 743	8 435 : 7	523 200 : 5
 872 · 600	104 640 – 96 205	1 205 · 3

458. Daftaringizda shunday ikkita to'g'ri to'rtburchak chizingki, ikkinchisining yuzi birinchisining yuzidan katta bo'lsin.

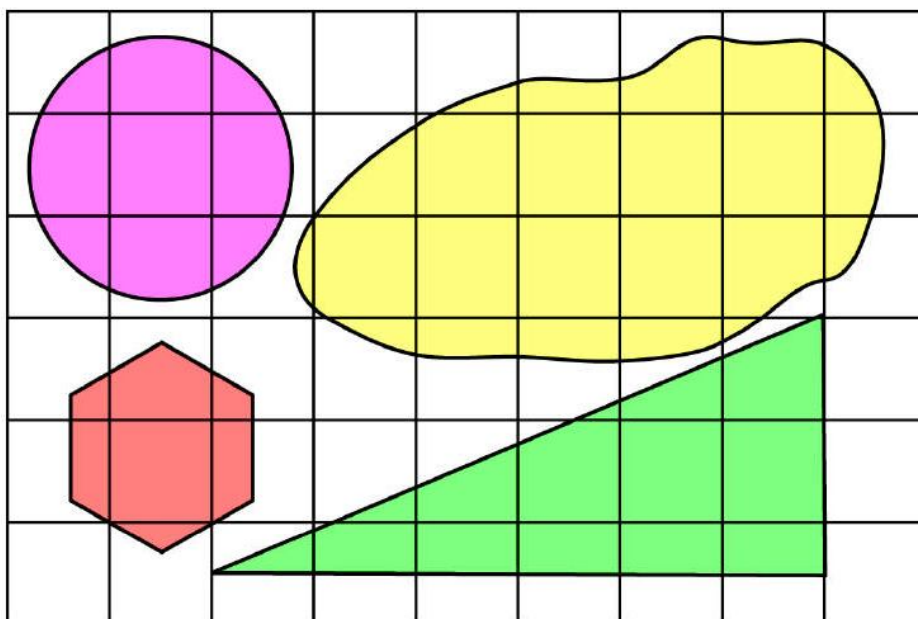
459. Shaklning yuzini topish uchun paletkadan foydalani-
ladi. U kvadrat santimetrlarga bo'lingan shaffof plas-
tinka. Rasmda paletka shakl ustiga qo'yilgan. Shakl-
ning yuzini topish uchun, birinchi navbatda, shu
shaklda nechta to'liq kvadrat santimetrlar joy-
lashganini aniqlaymiz. Ular 25 ta. Keyin to'liq bo'l-
magan kvadrat santimetrlarni sanaymiz. Ular 18 ta.
Shu sonni 2 ga bo'lamiz. Taxminan 9 ta to'liq kvadrat
chiqdi. Demak, bu shaklning yuzi quyida gicha bo'ladi:

$$25 + 9 = 34.$$

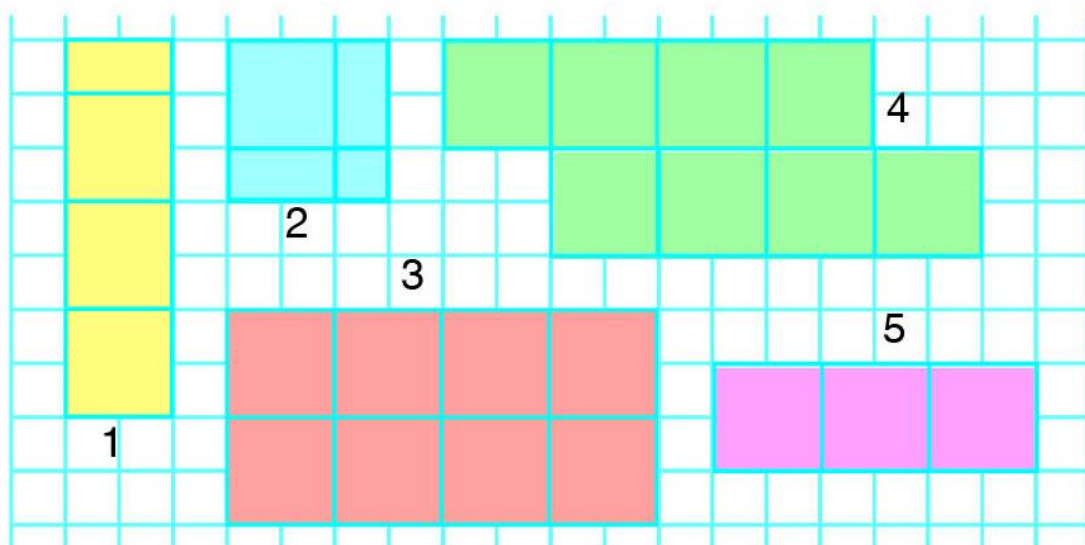
Javob : shaklning yuzi 34 sm^2 ga teng.

460. Paletkadan foydalanib berilgan shakllarning yuzini hisoblang:

461. Rasmda ko'rsatilgan shakllarning yuzini va perimetrlarini toping:

462. Ikkita qutichada 16 ta archa o'yinchoqlari bor. Birinchi quticha 350 so'm, ikkinchi quticha 450 so'm turadi. Agar o'yinchoqlar narxi bir xil bo'lsa, har bir qutichada nechtadan o'yinchoq bor?

463. $4\ 184 : 8 + 1\ 912 : 8$ $(665 - 665) \cdot 7 + 12 \cdot 10$

464.

Tenglamalarni yeching:

$$50 - 4 \cdot x = 14 \quad | \quad 87 : x = 58 - 55 \quad | \quad 200 - x \cdot 2 = 162$$

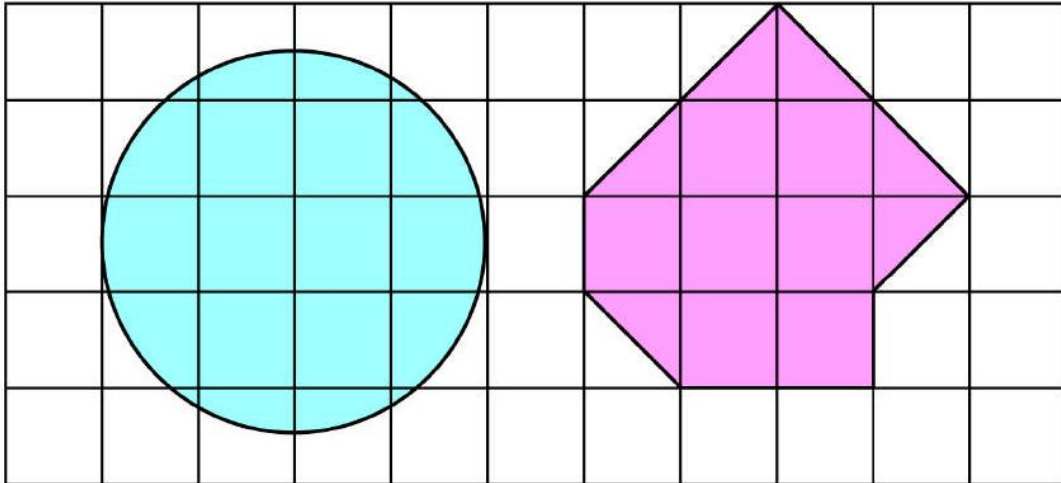
465.

$$24 \ 120 : 8 + 6 \ 095 \quad | \quad 4 \ 090 : 5 \cdot 7$$

$$10 \ 980 : 9 - 999 \quad | \quad 7 \ 020 \cdot 3 : 9$$

466. Doiraning va ko'pburchakning yuzini toping.

467. 1) Ikki velosipedchi bir vaqtda bir-biriga qarab yo'lga chiqdi va uchrashdi. Ikki velosipedchining uchrashguncha sarflagan vaqti haqida nima deyish mumkin?

Yodingizda tuting! Agar jismlar bir vaqtda bir-biriga qarab yura boshlasa, ular uchrashguncha bir xil vaqt harakatda bo'ladilar.

2) Buxoro va Navoiy shaharlaridan bir vaqtda bir-biriga qarab ikkita avtobus yo'lga chiqdi va bir soatdan keyin uchrashdi. Uchrashguncha har bir avtobus necha soat yo'lda bo'ldi?

468. Velosipedchi 5 soatda 65 km, mototsiklchi esa 4 soatda 208 km masofani bosib o'tdi. Mototsiklchining tezligi velosipedchining tezligidan necha kilometr ortiq? Velosipedchining tezligi mototsiklchining tezligidan necha marta kam?

469. Yuz o'lchov birliklarini eslang!

$$1 \text{ sm}^2 = 100 \text{ mm}^2$$

$$1 \text{ dm}^2 = 100 \text{ sm}^2$$

$$1 \text{ dm}^2 = 10\,000 \text{ mm}^2$$

$$1 \text{ m}^2 = 100 \text{ dm}^2$$

$$1 \text{ m}^2 = 10\,000 \text{ sm}^2$$

$$1 \text{ km}^2 = 1\,000\,000 \text{ m}^2$$

470. «Darchalar»ni to'ldiring:

$$400 \text{ dm}^2 = \square \text{ m}^2$$

$$700 \text{ sm}^2 = \square \text{ dm}^2$$

$$3\,000 \text{ sm}^2 = \square \text{ dm}^2$$

$$9 \text{ m}^2 = \square \text{ dm}^2$$

471. 7 ta qutida 42 ta rangli qalam bor. Shunday 9 ta qutida nechta rangli qalam bor?

472. Agar samolyot 540 km/soat tezlik bilan uchsa, u 3 soatda qancha masofani bosib o'tadi?

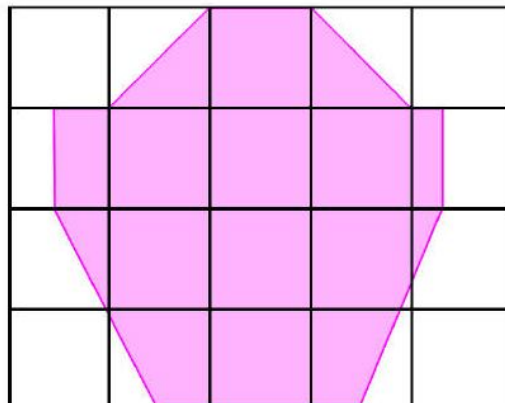
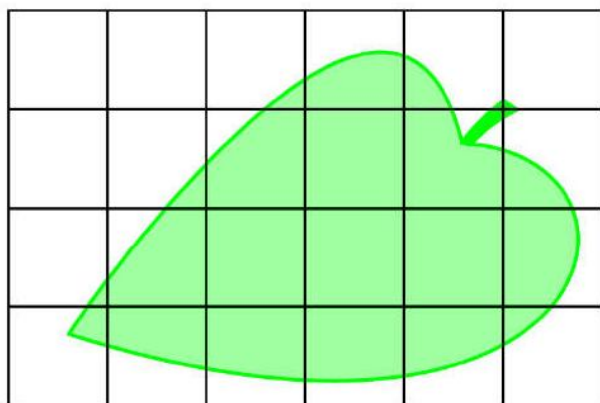
473. $39\,072 : 4 : 3$

$$350\,647 - 36\,008 \cdot 5$$

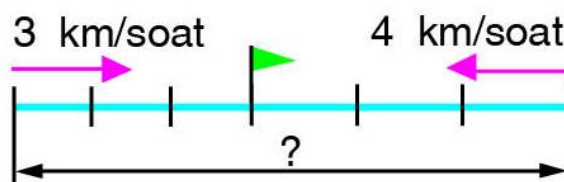
  $30\,960 : 9 - 2\,891$

$$120\,094 \cdot 7 - 609\,304 : 4$$

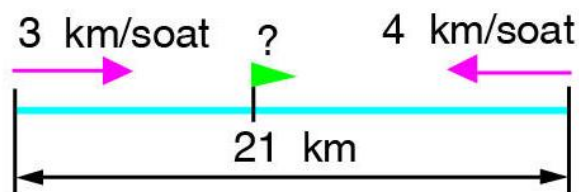
474. Shakllarning yuzini hisoblang:

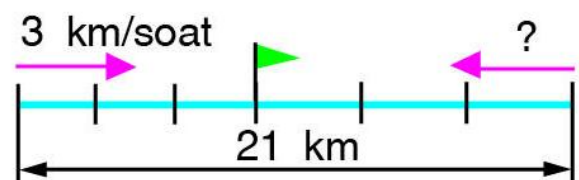
475. 1) Ikki qishloqdan bir vaqtda bir-biriga qarab ikki piyoda yo'lga chiqdi va 3 soatdan keyin uchrashdi. Ulardan biri 3 km/soat tezlik bilan, ikkinchisi 4 km/soat tezlik bilan yurdi. Qishloqlar orasidagi masofa qancha?

2) Oralaridagi masofa 21 km bo'lgan ikki qishloqdan bir vaqtda bir-biriga qarab ikki piyoda yo'lga chiqdi. Ulardan biri 3 km/soat tezlik bilan, ikkinchisi 4 km/soat tezlik bilan yurdi. Ular necha soatdan keyin uchrashadilar?

3) Oralaridagi masofa 21 km bo'lgan ikki qishloqdan bir vaqtda bir-biriga qarab ikki piyoda yo'lga chiqdi va 3 soatdan keyin uchrashdilar. Piyodalardan birining tezligi 3 km/soat. Ikkinchisining tezligini aniqlang.

476. $36 \text{ t } 9 \text{ sr} : 9 \text{ sr}$
 $2 \text{ sr } 08 \text{ kg} : 8 \text{ kg}$

$13 \text{ km } 250 \text{ m} : 5 \text{ m}$
 $3 \text{ m } 12 \text{ sm} : 4 \text{ sm}$

477.

Tomonlari 6 dm va 4 dm bo'lgan to'g'ri to'rtburchak hamda tomoni 5 dm bo'lgan kvadratning perimetri va yuzini hisoblang. Bu shakllarning perimetrlarini, so'ng-ra yuzlarini taqqoslang.

478. $20\,000 - 780 : 3 \cdot 9$
 $3 \cdot 32\,024 - 47\,989$

$3 \text{ m } 20 \text{ sm} : 8 \text{ sm}$
 $14 \text{ m } 7 \text{ dm} : 7 \text{ dm}$

479. Jadvalni ko'rib chiqing:

Jadvalda berilgan ma'lumotlardan foydalanib, quyidagi ifodalar nimani ifodalashini tushuntiring:

1 ta tugmaning narxi	40 so'm	80 so'm
Xarid bahosi	2400 so'm	1600 so'm

- 1) $2400 : 40$ | 3) $80 : 40$ | 5) $2400 : 40 + 1600 : 80$
 2) $1600 : 80$ | 4) $80 - 40$ | 6) $2400 : 40 - 1600 : 80$

- 480.** Ikki shahardan bir vaqtda bir-biriga qarab ikki poyezd yo'lga chiqdi va 4 soatdan keyin uchrashdilar. Birinchi poyezdning tezligi 50 km/soat, ikkinchisining 70 km/soat. Ikki shahar orasidagi masofani toping. Masala turli usullar bilan yechilishini ko'ring, har bir amal bilan nima topilganini tushuntiring.

Yechilishi:

1-usul	2-usul
1) $50 \cdot 4 = 200$ (km)	1) $50 + 70 = 120$ (km/soat)
2) $70 \cdot 4 = 280$ (km)	2) $120 \cdot 4 = 480$ (km)
3) $200 + 280 = 480$ (km)	
Javob: 480 km	Javob: 480 km

- 481.** Oralaridagi masofa 90 km bo'lgan ikki shahardan bir vaqtda bir-biriga qarab ikki velosipedchi yo'lga chiqdi. Bir velosipedning tezligi 8 km/soat, ikkinchisining tezligi 10 km/soat. Velosipedchilar necha soatdan keyin uchrashadi?

Yechish rejasi

- 1) 1 soatda velosipedchilar bir-biriga qancha masofaga yaqinlashadilar?
- 2) Velosipedchilar necha soatdan keyin uchrashadilar?

Masalaning yechimini ayting.

- 482.** Oralaridagi masofa 44 km bo'lgan ikki qishloqdan bir vaqtda bir-birlariga qarab ikki velosipedchi yo'lga chiqdi va 2 soatdan keyin uchrashdi. Ulardan birining tezligi 12 km/soat. Ikkinchisining tezligini aniqlang.

Bunday hisoblashlarni bajarib, nimani bilib olasiz:

1-usul	2-usul
1) $12 \cdot 2 = \square$	1) $44 : 2 = \square$
2) $44 - 24 = \square$	2) $22 - 12 = \square$
3) $20 : 2 = \square$	

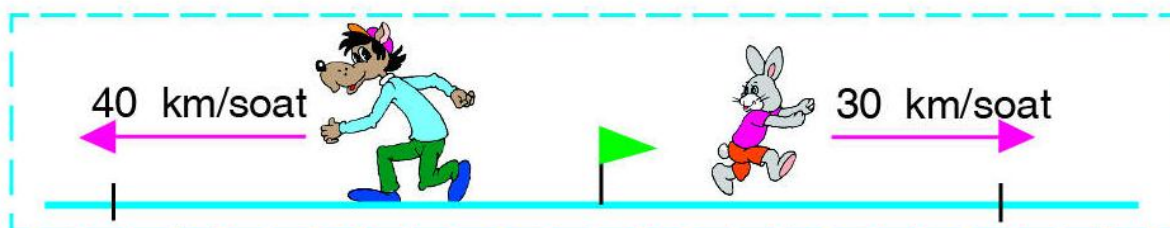
483. Bo‘linmaning yozuvida nechta raqam hosil bo‘lishi kerakligini oldindan aniqlang va bo‘lishni bajaring:

$$\begin{array}{cccc} 2\ 895 : 3 & 52\ 184 : 8 & 165\ 578 : 7 & 180\ 052 : 2 \\ 1\ 434 : 6 & 46\ 185 : 5 & 368\ 356 : 4 & 477\ 189 : 9 \end{array}$$

484. Shaharda 240 ta mashinaga 2 ta taksomotor saroyi qurildi. Yana shunday 3 ta saroy qurilmoqda. Agar hamma saroylarda baravardan mashina bo‘lsa, yangi saroylarga nechta mashina joylashtiriladi?

485. $14\ 042 : 7$ | $6 \cdot (2\ 001 - 948 + 137)$ | $6 \cdot 9 : 3$
  $27\ 522 : 9$ | $9\ 800 - (560 - 496) \cdot 8$ | $8 \cdot 8 : 4$

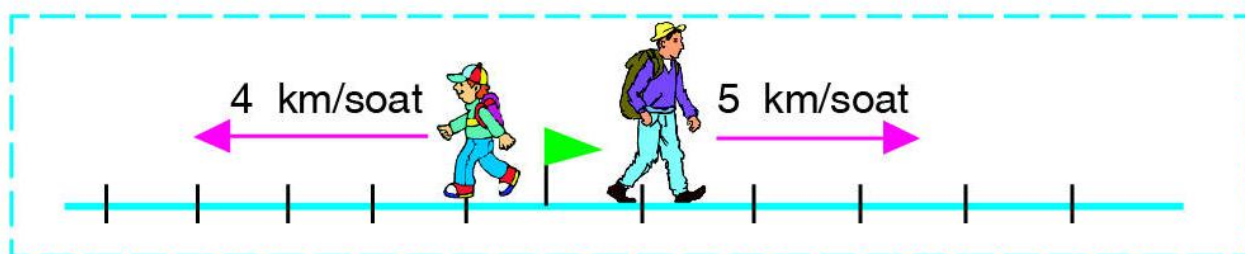
486. 1) Bo‘ri va quyon bir vaqtda bir nuqtadan qarama-qarshi tomonlarga yugurib ketdi. Agar bo‘rining tezligi 40 km/soat, quyonning tezligi esa 30 km/soat bo‘lsa, ular 1 soatda bir-birlaridan necha kilometr uzoqlashadi?

2) Bir shahardan bir vaqtda ikki sayyoh qarama-qarshi tomonga yo‘lga chiqdi. Birinchi sayyoh soatiga 5 km, ikkinchisi 4 km tezlik bilan yurdi. 5 soatdan keyin ular orasidagi masofa necha kilometrga teng bo‘ladi?

Yechish rejasi

- 1 soatdan keyin sayyohlar orasidagi masofa necha kilometr bo'ladi?
- 5 soatdan keyin-chi?

- 487.** Stansiyadan ikkita elektropoyezd bir vaqtda qarama-qarshi yo'nalishda yo'lga chiqdi. Birinchi elektropoyezdning tezligi 80 km/soat, ikkinchisining tezligi undan 5 km/soat kam. 3 soatdan so'ng ular orasidagi masofa necha kilometr bo'ladi?
- 488.** Qishloqdan shahar tomon piyoda yo'lga chiqdi va u bilan bir vaqtda shahardan qishloq tomon velosipedchi jo'nadi. Piyoda 4 km/soat tezlik bilan, velosipedchi esa 13 km/soat tezlik bilan yurdi. Ular ikki soatdan so'ng uchrashdilar. Qishloq bilan shahar orasidagi masofa qanday?

489. $(48\ 096 : 8 + 204) \cdot 7$ $450\ 918 : (2 + 63 : 9)$

490. Tenglamalarni yeching:

$64 - 16 \cdot x = 32$	$x : 15 + 32 = 32$	$720 - x = 630$
$90 : x = 2 \cdot 9$	$14 \cdot x + 19 = 47$	$x : 12 = 8$

491. Jadval bo'yicha masala tuzing va uni yeching:

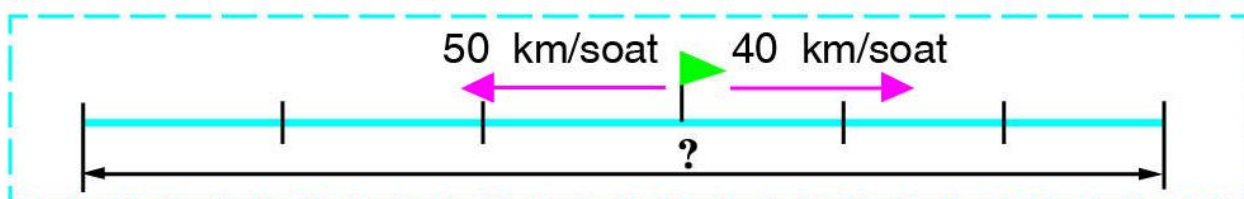
	Tezlik	Vaqt	Masofa
	45 km/soat	Bir vaqtda	90 km
	13 km/soat		?

} ?

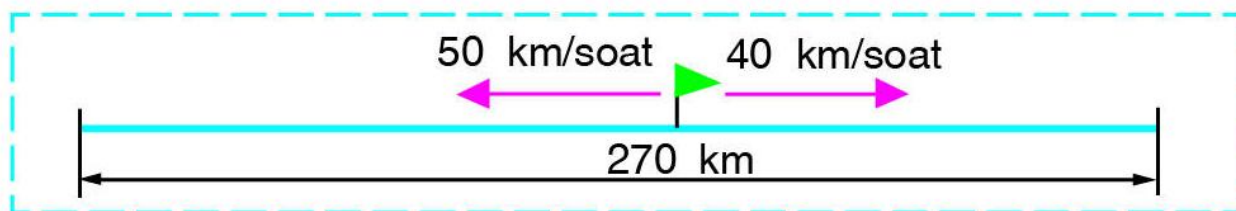
492. $x \cdot 3 = 480 - 90$ | $x : 2 - 480 = 0$ | $150 : x = 3$

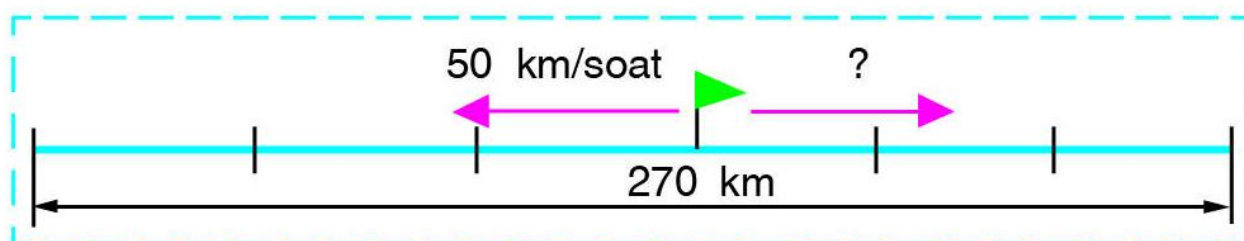
493. 1) Temiryo'l stansiyasidan bir vaqtda qarama-qarshi yo'nalishda ikkita yuk poyezdi yo'lga chiqdi. Agar birinchi poyezd 50 km/soat va ikkinchi poyezd 40 km/soat tezlik bilan harakat qilsa, 3 soatdan keyin ular orasidagi masofa qancha bo'ladi?

2) Temiryo'l stansiyasidan bir vaqtda qarama-qarshi yo'nalishda ikkita yuk poyezdi yo'lga chiqdi. Agar birinchi poyezd 50 km/soat va ikkinchi poyezd 40 km/soat tezlik bilan harakat qilsa, necha soatdan keyin ular orasidagi masofa 270 km bo'ladi?

3) Temiryo'l stansiyasidan bir vaqtda qarama-qarshi yo'nalishda ikkita yuk poyezdi yo'lga chiqdi va 3 soatdan keyin ular orasidagi masofa 270 km bo'ldi. Agar poyezdlardan biri 50 km/soat tezlik bilan harakat qilgan bo'lsa, ikkinchi poyezdning tezligini toping.

494. Uyda ikki xona bo'lib, xonalardan birining bo'yi 5 m, eni 3 m, ikkinchisidiki 4 m va 3 m. Agar 1 m^2 polga 100 g bo'yoq sarflansa, bu ikki xona polini bo'yash uchun qancha bo'yoq kerak bo'ladi?

495. $24\,708 \cdot 4 - 24\,708 : 4$ | $(24\,708 \cdot 4 - 24\,708) : 4$

496. Sayyohlar 65 km/soat tezlik bilan 2 soat poyezdda, keyin esa 40 km/soat tezlik bilan 3 soat avtobusda yurdilar. Shu vaqt ichida ular qancha masofani o'tganlar?

497. $43 \text{ m } 08 \text{ sm} = \square \text{ sm}$ | $3\,844 \text{ kg} = \square \text{ t } \square \text{ kg}$
 $8 \text{ min } 7 \text{ s} = \square \text{ s}$ | $784 \text{ mm} = \square \text{ sm } \square \text{ mm}$
 $3 \text{ soat } 30 \text{ min} = \square \text{ min}$ | $906 \text{ sm} = \square \text{ dm } \square \text{ sm}$

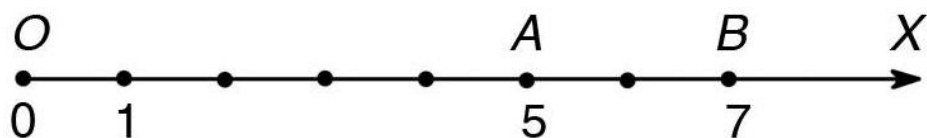
498. Bir manzildan bir vaqtda qarama-qarshi yo'nalishda ikki piyoda yo'lga chiqdi. Birining tezligi 4 km/soat, ikkinchisidiki 5 km/soat. 2 soatdan so'ng piyodalar orasidagi masofa qancha bo'ladi?

$4 \cdot 2 + 5 \cdot 2$ | $(4 + 5) \cdot 2$

Yechishning ikkala usulini tushuntiring.

499. To'g'ri to'rtburchak shaklidagi bog'ning uzunligi 40 m, eni undan 10 m qisqa. Bog' maydonining uchdan bir qismini olma daraxtlari, qolgan qismini boshqa mevali daraxtlar egallagan. Boshqa mevali daraxtlar qancha maydonni egallagan?

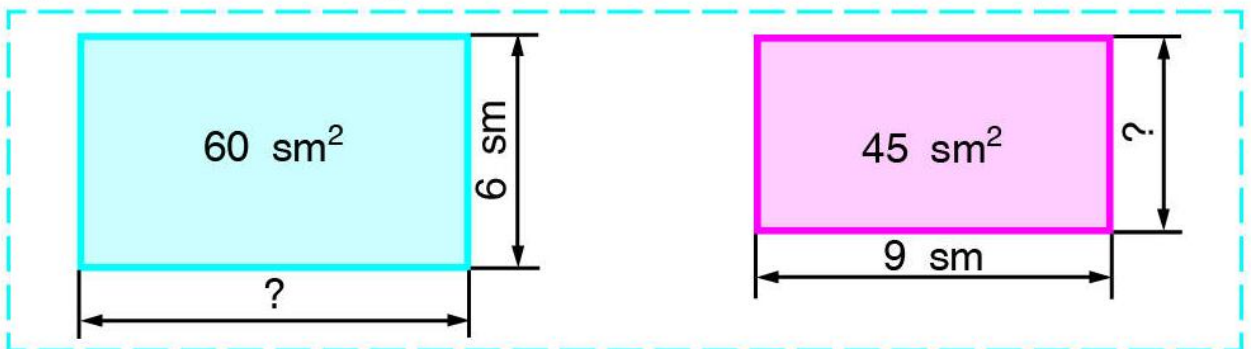
500. Sonlarni sonli nur yordamida taqqoslash mumkin.

OA kesmaning uzunligi 5 ta birlik kesmaga teng, OB kesmaning uzunligi esa 7 ta birlik kesma uzunligiga

teng. Nurda A nuqta B nuqtadan chaproqda yotadi. OA kesma OB kesmadan kichik, 5 soni 7 sonidan kichik. B nuqta A nuqtadan o'ngroqda yotadi, OB kesma OA kesmadan katta, 7 soni 5 sonidan katta.

- 501.** Qishloqdan shaharga qarab piyoda va u bilan bir vaqtda shahardan qishloqqa qarab velosipedchi yo'lga chiqdi. Qishloq bilan shahar orasidagi masofa 34 km. Piyoda bilan velosipedchi 2 soatdan keyin uchrashdi. Piyoda 4 km/soat tezlik bilan yurgan bo'lsa, velosipedchining tezligini toping.
- 502.** To'g'ri to'rtburchakning yuzi va tomonlaridan biri ma'lum bo'lganda, ikkinchi tomoni qanday topilganligini tushuntiring:

$$\begin{aligned}x \cdot 6 &= 60 \\x &= 60 : 6 \\x &= 10 \\ \text{Javob: } &10 \text{ sm.}\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}9 \cdot x &= 45 \\x &= 45 : 9 \\x &= 5 \\ \text{Javob: } &5 \text{ sm.}\end{aligned}$$

- 503.** Ikkita silos yig'uvchi kombayn 4 soatda 448 t jo'xori ko'k massasi tayyorladi. Bitta shunday kombayn 5 soatda necha tonna jo'xori ko'k massasi tayyorlaydi?

504.

$$\begin{aligned}81\ 147 : 3 \\14\ 079 \cdot 8 \\19\ 251 : 9\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}245\ 351 - 245\ 351 \\308\ 479 + 56\ 814 \\24\ 906 + 28\ 408\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}597 : 597 \\0 : 6\ 349 \\7\ 184 \cdot 0\end{aligned}$$

Mustahkamlash uchun mashqlar

- $85 : 5$ | $96 : 8$ | $87 : 29$ | $520 : 4$ | $0 : 8$
 $600 : 5$ | $720 : 8$ | $80 : 16$ | $450 : 3$ | $6 \cdot 1$
- Qoldiqli bo'lishni bajaring:
 $25 : 3$ | $19 : 4$ | $47 : 5$ | $52 : 7$ | $36 : 8$
- 1) Biror sonni 4 ga bo'lganda qoldiqda 3 chiqishi mumkinmi?
7 ga bo'lganda qoldiqda 9 chiqishi mumkinmi? 10 ga bo'lganda qoldiqda 9 chiqishi mumkinmi?
2) 7 ga bo'lganda qoldiqda 1 qoladigan bir necha sonni ayting. Qoldiqda 4 qoladigan sonlarni ayting.
- $(136 + 164) : 6 \cdot 9 - 250$ | $600 - (24 + 76) : 10 \cdot 1$
- $764 \cdot 8$ | $3\,708 \cdot 3$ | $14\,007 \cdot 5$ | $7 \cdot (3\,147 + 5\,083)$
- 609 ni 3 marta orttiring va ko'paytmani 7 003 ta orttiring.
- $848 : 4$ | $603 : 3$ | $436 : 4$ | $749 : 7$ | $880 : 8$
- $8\,577 : 3$ | $8\,696 : 4$ | $2\,352 : 3$ | $4\,825 : 5$
 $9\,852 : 6$ | $7\,966 : 7$ | $1\,592 : 4$ | $5\,874 : 6$
- $172\,942 : 2$ | $816 : 4$ | $900\,498 : 6$
 $748\,915 : 5$ | $97\,200 : 20$ | $756\,720 : 8$
- Hisoblang va tekshiring:
 $4\,607 + 72\,538$ | $9\,407 \cdot 6$ | $60\,203 - 7\,836$ | $5\,742 : 9$
- Tenglamalarni yeching:
 $6 \cdot x + 1000 = 6604$ | $900 - x : 7 = 765$

- 12.** Ifodalar tuzing va ularning qiymatini hisoblang:
- 1) 1 608 va 4 sonlarining bo‘linmasini 2 marta orttiring.
  - 2) 8 127 va 6 sonlarining ko‘paytmasini 3 ga bo‘ling.
  - 3) 20 100 dan 14 515 bilan 5 ning bo‘linmasini ayiring.
  - 4) 7 240 ga 6 070 va 8 sonlarining ko‘paytmasini qo‘shing.
- 13.** Yosh tabiatshunoslar bir maydondan 473 kg, ikkinchisidan unga qaraganda 3 marta ko‘p piyoz yig‘ishtirib oldilar. Yosh tabiatshunoslar birinchi maydondan ikkinchisiga qaraganda qancha kam piyoz yig‘ishtirib olganlar?
- 14.** Omborda 5 sr 04 kg shakar 9 ta bir xil qopda saqlanardi. Shundan 5 qopi do‘konga jo‘natildi. Do‘konga necha kilogramm shakar jo‘natilgan?
- 15.** Yechish rejasiga ko‘ra masala tuzing:
- 1) Bitta qog‘oz xaltada necha kilogramm olma bor?
  - 2) 4 ta shunday xaltada necha kilogramm olma bor?
- 16.** 28 m uzunlikdagi arqonning to‘rttdan bir qismi qirqib olindi. Arqonning qolgan qismi qirqib olinganidan necha marta ortiq?
- 17.** Jadvaldan foydalanib masala tuzing va uni yeching:

	Bir ko‘p qavatli uydagi xonadonlar soni	Uylar soni	Hamma xonadonlar soni
4 qavatli uylar	?	5 uy	540 xonadon
9 qavatli uylar	100 xonadon	3 uy	

Masalaga «Hammasi bo‘lib nechta xonadon bor?» savolini qo‘ying va teskari masala tuzing.

18.

a	b	c	d
5 634	8 172	9 540	7 182
1 206	3 204	2 070	1 080
8 967	7 038	8 325	4 653

Jadvaldan foydalanib, quyidagi ifodalarning qiymatini toping: $a + b$, $c - d$, $10\,000 - c$, $a : 3$, $b : 6$, $d : 9$.

19. Fermer xo'jaligi davlatga 930 t sabzavot sotdi. Sabzavotlarning yarmi kartoshka. Karam esa kartoshkadan 187 t kam, qolgani – sabzi. Davlatga necha tonna sabzi sotilgan?

20. Uch qizchada 7 ta o'yinchoq bor. Qizchalarning har biri turli miqdorda o'yinchoqlarga ega. Bir qizchanning o'zida 4 ta o'yinchoq bo'lishi mumkinmi? 5 ta-chi?

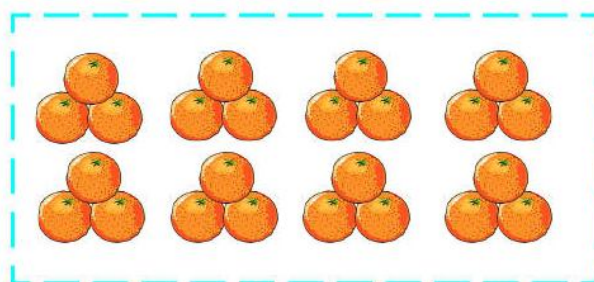
Nollar bilan tugaydigan sonlarga ko'paytirish

505. Necha apelsin borligini aniqlashni har xil usullardan foydalanib tushuntirib bering:

$$3 \cdot (4 \cdot 2) = 24$$

$$(3 \cdot 4) \cdot 2 = 24$$

$$(3 \cdot 2) \cdot 4 = 24$$

Sonni ko'paytmaga ko'paytirishni har xil usullar bilan bajarish mumkin:

$$1) 7 \cdot (8 \cdot 5) = 7 \cdot 40 = 280$$

Ko'paytmani hisoblash va uni songa ko'paytirish.

$$2) 7 \cdot (8 \cdot 5) = (7 \cdot 8) \cdot 5 = 56 \cdot 5 = 280$$

Sonni birinchi ko'paytuvchiga ko'paytirish va natijani ikkinchi ko'paytuvchiga ko'paytirish.

$$3) 7 \cdot (8 \cdot 5) = (7 \cdot 5) \cdot 8 = 35 \cdot 8 = 280$$

Sonni ikkinchi ko'paytuvchiga ko'paytirish va natijani birinchi ko'paytuvchiga ko'paytirish.

506. 1) Hisoblang:

$$6 \cdot (5 \cdot 4) = 6 \cdot 20 = \square$$

$$6 \cdot (5 \cdot 4) = (6 \cdot 5) \cdot 4 = \square$$

$$6 \cdot (5 \cdot 4) = (6 \cdot 4) \cdot 5 = \square$$

2) Misollarda nima uchun bir xil natija hosil bo'lganligini tushuntiring.

507. Natijani qulay usul bilan hisoblang:

$$17 \cdot (10 \cdot 2)$$

$$25 \cdot (2 \cdot 4)$$

$$14 \cdot (3 \cdot 5)$$

508. Bir chevar soatiga 12 ta dastro'molcha tikadi.

4 ta chevar 5 soatda nechta dastro'molcha tikadi?

509. Ifodalarni belgi va ishoralar yordamida yozing va ularning qiymatini toping:

1) 7 km 308 m va 9 sonlarining bo'linmasini 2 ga bo'lish;

2) 8 kg 480 g va 8 sonlarining bo'linmasini 3 ga ko'paytirish.

Namuna: $(3\ 544\ \text{m}\ 66\ \text{sm} : 7) : 2 = 253\ \text{m}\ 19\ \text{sm}$

$$3\ 544\ \text{m}\ 66\ \text{sm} = 354\ 466\ \text{sm}$$

$$\begin{array}{r} \underline{354\ 466} \quad | \quad \underline{7} \\ \underline{35} \quad \quad \quad | \quad 50\ 638 \\ \underline{-44} \\ \quad \underline{42} \\ \quad \quad \underline{-26} \\ \quad \quad \quad \underline{21} \\ \quad \quad \quad \quad \underline{-56} \\ \quad \quad \quad \quad \quad \underline{56} \\ \quad \quad \quad \quad \quad \quad \underline{0} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{50\ 638} \quad | \quad \underline{2} \\ \underline{4} \quad \quad \quad | \quad 25\ 319 \\ \underline{-10} \\ \quad \underline{10} \\ \quad \quad \underline{-6} \\ \quad \quad \quad \underline{6} \\ \quad \quad \quad \quad \underline{-3} \\ \quad \quad \quad \quad \quad \underline{2} \\ \quad \quad \quad \quad \quad \quad \underline{-18} \\ \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \underline{18} \\ \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad \underline{0} \end{array}$$

$$25\ 319\ \text{sm} = 253\ \text{m}\ 19\ \text{sm}$$

510.

Sutchi ayol har birida 3 litrdan 3 banka sut sotdi. Agar 1 litr sut 700 so‘m tursa, bankalardagi hamma sut necha so‘m turadi?

511.

$243\ 600 : 7$

$1\ 804 \cdot 2 \cdot 10 + 8\ 631$

$114300 : 6$

$320 \cdot 4 \cdot 100 - 29\ 075$

512. Hisoblash usulini tushuntiring:

$19 \cdot 40 = 19 \cdot (4 \cdot 10) = (19 \cdot 4) \cdot 10 = 76 \cdot 10 = 760$

$24 \cdot 15 = 24 \cdot (5 \cdot 3) = (24 \cdot 5) \cdot 3 = 120 \cdot 3 = 360$

$24 \cdot 15 = 24 \cdot (5 + 10) = 24 \cdot 5 + 24 \cdot 10 = 120 + 240 = 360$

513. Yechishni tugallang va hisoblash usullarini taqqoslang:

$14 \cdot 50 = 14 \cdot (5 \cdot 10) = \square \quad | \quad 16 \cdot 18 = 16 \cdot (10 + 8) = \square$

$14 \cdot 12 = 14 \cdot (10 + 2) = \square \quad | \quad 16 \cdot 80 = 16 \cdot (8 \cdot 10) = \square$

514. 512-mashqdagi hisoblash usullaridan foydalanib, quyidagi misollarni yeching:

$12 \cdot 20$

$12 \cdot 15$

$14 \cdot 60$

$14 \cdot 17$

515. O‘quvchilar 94 ta archa o‘yincho‘gi yasadilar. Shulardan 32 tasi bayroqchalar, yulduzchalar esa undan 9 ta kam, qolganlari qor parchalari. Bolalar nechta qor parchasi yasashgan?

516. Bir olmaning massasi 100 g bo‘lib, u ikkinchi olmaning massasidan 2 marta kam. Ikkala olmaning massasini toping.

517. Hisoblang:

$75\text{ m } 24\text{ sm} : 9$

$6\text{ so‘m} : 5\text{ tiyin}$

$6\text{ kg } 375\text{ g} : 5$

$70\text{ dm} : 2\text{ sm}$

518.

127 432 va 93 599 sonlarining yig‘indisi va ayirmasini toping.

519. «Doiraviy» misollarni yeching:

$$605 + 29\,897$$

$$5\,445 : 9$$

$$34\,048 - 28\,603$$

$$30\,502 - 13\,478$$

$$17\,024 \cdot 6$$

$$102\,144 : 3$$

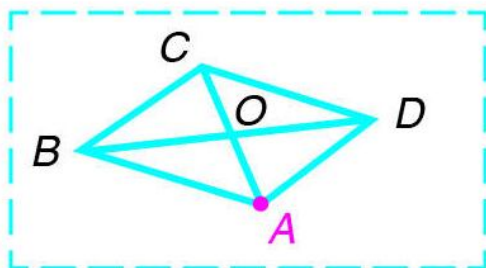
«Shokolad» konfetining donasi shartli ravishda 4 «so'm», «Ayiqcha» konfetining donasi esa 2 «so'm» turadi. Bolada 10 «so'm» bor, u konfetlarning har biridan tatib ko'rmoqchi va iloji boricha ko'p konfet olmoqchi. Bola qanday yo'l tutishi kerak?

520. Qopda 48 kg sabzi bor edi. 4 kun har gal baravardan sabzi olinganidan so'ng qopda 32 kg sabzi qoldi. Har kuni qopdan necha kilogrammdan sabzi olingan?

521. $37\,009 - 1\,108 \cdot 8 + 4\,508$ | $2\text{ t} : 8\text{ kg}$

522.

Uchlaridan biri A nuqta bo'lgan ko'pburchaklarni ayting.

523. Tenglamalarni yeching:

$$654 + x = 810 \quad | \quad 720 - x = 426 \quad | \quad 35 \cdot x = 0 \quad | \quad x : 27 = 0$$

524.

$$3\,725 : 5 \quad | \quad 61\,376 : 8 \quad | \quad 108\,120 : 4$$

525. Geologlar 144 km yo'l yurishdi. Ular dastlab 60 km/soat tezlik bilan 2 soat mashinada yurishdi, keyin qolgan yo'lni 8 km/soat tezlik bilan otda bosib o'tishdi. Ular qancha vaqt otda yurishgan?

gazlamaning beshdan bir qismi sotildi. Ikkinchi kuni gazlamaning necha metri sotildi?

Yechish rejasi

- 1) Birinchi kuni necha metr gazlama sotildi?
- 2) Necha metr qoldi?
- 3) Ikkinchi kuni necha metr gazlama sotildi?

535. To'g'ri to'rtburchak shaklidagi bog'ning uzunligi 20 m, eni 10 m. Bog' maydonining yarmini nok daraxtlari egallagan. Nok daraxtlari egallagan maydon yuzini aniqlang.

536. $2\ 148 \cdot 2 + 3\ 760 \cdot 5 - 14\ 998$ | $32\ t\ 8\ sr : 4sr$

537. Tenglamalarni yeching:

$$54 \cdot x + 96 = 204 \quad | \quad 780 : (x - 7) = 78$$

Namuna: $(139 - x) : 8 = 14$

$$139 - x = 14 \cdot 8$$

$$139 - x = 112$$

$$x = 139 - 112$$

$$x = 27$$

Tekshirish

$$(139 - 27) : 8 = 14$$

$$112 : 8 = 14$$

$$14 = 14$$

538. To'g'ri to'rtburchakning perimetri 36 sm, tomonlaridan birining uzunligi 12 sm. To'g'ri to'rtburchakning yuzini toping.

539. Hisoblang:

$17\ 600 : 4$	$5\ 75 \cdot 5$	$(63\ 144 - 7\ 191) : 3$
$17\ 600 \cdot 4$	$575 : 5$	$63\ 144 - 7\ 191 : 3$

540. Yechishni tushuntiring:

$$\begin{aligned} 1) \quad & 40 \cdot 70 = \\ & = 4 \text{ o'nl.} \cdot (7 \cdot 10) = \\ & = (4 \text{ o'nl.} \cdot 7) \cdot 10 = \\ & = 28 \text{ o'nl.} \cdot 10 = \\ & = 280 \text{ o'nl.} = 2\ 800 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 2) \quad & 800 \cdot 500 = \\ & = 8 \text{ yuzl.} \cdot (5 \cdot 100) = \\ & = (8 \text{ yuzl.} \cdot 5) \cdot 100 = \\ & = 40 \text{ yuzl.} \cdot 100 = \\ & = 4\ 000 \text{ yuzl.} = 400\ 000 \end{aligned}$$

Nol bilan tugaydigan ko'p xonali sonlar quyidagicha ko'paytiriladi:

$\begin{array}{r} \times 6400 \\ 90 \\ \hline 576000 \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 3170 \\ 300 \\ \hline 951000 \end{array}$
---	--

541. Tushuntirish bilan yeching:

$$4\,800 \cdot 40 \quad | \quad 1\,840 \cdot 30 \quad | \quad 2\,040 \cdot 400$$

542. Og'zaki hisoblang, faqat javobni yozing:

$$\begin{array}{l} 400 \cdot 30 \quad | \quad 250 \cdot 200 \quad | \quad 400 \cdot 600 \quad | \quad 7\,000 \cdot 40 \\ 90 \cdot 200 \quad | \quad 60 \cdot 900 \quad | \quad 300 \cdot 700 \quad | \quad 50 \cdot 2\,000 \end{array}$$

543. Qayerda sharbat ko'p – 3 ta 5 / li bankadami yoki 4 ta 3 / li bankadami? Necha litr ko'p?

544. Kinoteatr katta zalining har birida 28 o'rindiqdan 30 qator, kichik zalining har birida 18 o'rindiqdan 20 qator bor. Kinoteatrning ikkala zalida hammasi bo'lib nechta o'rindiq bor?

545. $6\,845 + 34 \cdot (91 - 89) \quad | \quad 10\,332 : 4 + 36\,846 : 9$

546. Tenglamalarni yeching:

$$760 - x = 312$$

$$x \cdot 10 = 450$$

$$x : 10 = 230$$

$$670 : x = 670$$

547. Yeching va natijani tekshiring:

$$56\,792 + 42\,009$$

$$80\,014 - 72\,935$$

548. Velosipedchi tushgacha 3 soat, tushdan keyin 2 soat yo'lda bo'ldi. U tushgacha 42 km yo'l yurdi. Agar velosipedchi tushdan keyin tezligini 2 km oshirgan bo'lsa, u hammasi bo'lib nechta kilometr yo'l yurgan?

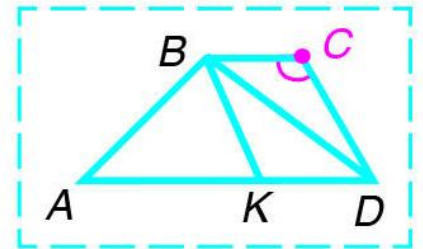
549. Mavsumda qo'ychilik fermasida qo'ylardan 1 250 kg qora jun va undan 352 kg ko'p oq jun qirqib olindi. Hamma junlaming to'rtidan bir qismi soliqlarni to'lash uchun sarflandi. Soliqlarni to'lash uchun necha kilogramm jun ajratilgan?

550. $13\ 048 : 4 \cdot 2 - 756 - 2\ 875$ | $46\ 949 : 7$

551. 1) C burchakni o'z ichiga olgan hamma shakllarni yozing.

2) BCD va BKD uchburchaklar uchun umumiy bo'lgan tomonni yozing.

552. Tikuv fabrikasida 3 kun kuniga 112 tadan ko'ylak tikildi. Keyingi 5 kunning har birida 126 tadan ko'ylak tikildi. Hammasi bo'lib nechta ko'ylak tikildi?

553. Misollarni yeching, yechimning to'g'riligini ko'paytirish bilan tekshiring:

$14\ 812 : 4$ | $351\ 540 : 7$

554. Tushuntirish bilan yeching:

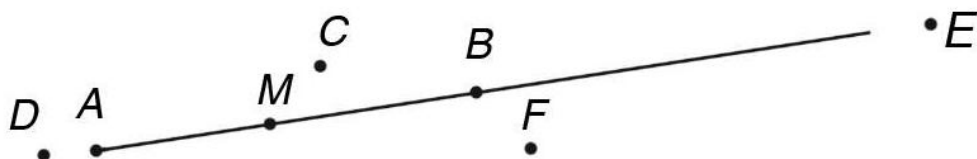
$809 \cdot 60$ | $826 \cdot 400$ | $410 \cdot 200$

555. $408 \cdot 300$ | $1\ 752 \cdot 30$ | $49\ 700 : 7$ | $581 \cdot 200 : 7$

556. Kvadrat santimetrlarda ifodalang:

$3\ \text{dm}^2$ $4\ \text{m}^2$ $900\ \text{mm}^2$

557. 1) AB nurda yotgan nuqtalarni va shu nurda yotmagan nuqtalarni ayting.

2) BA nur chizing. Nurda yotuvchi ixtiyoriy K va M nuqtalarni va nurda yotmaydigan C va P nuqtalarni belgilang.

558. $(53 + 28) \cdot (24 - 19)$ | $8\ 115 : 5 - 1\ 806 : 3$

559. Ikkita bir xil avtobusda 56 ta o'rindiq bor. Shunday 5 ta avtobusda nechta o'rindiq bor?

560. Do'konga televizorlar, magnitofonlar va kompyuterlar keltirildi. Ularning hammasi birgalikda 296 ta. Shulardan 78 tasi magnitofon, kompyuterlar esa magnitofonlardan 2 marta ko'p, qolganlari televizorlar. Do'konga nechta televizor olib kelingan?

561. $286 \cdot 300$ | $63 \cdot 500 : 3$ | $954 \cdot 40$ | $21\ 420 : 9$

$\begin{array}{r} + 385\Box \\ \Box\Box89 \\ \hline 9245 \end{array}$	$\begin{array}{r} - 91\Box6 \\ \Box38\Box \\ \hline 4754 \end{array}$	$\begin{array}{r} + \Box\Box83 \\ \Box\Box \\ \hline 8332 \end{array}$
---	---	--

562. Masalani yeching.

Ikki mashinaning har birida 1 t 175 kg dan don keltirildi. Hamma donni 47 ta qopga teng qilib solindi. Har bir qopga necha kilogrammdan don sig'di?

563. Masalalarni yeching, ularning shartlarini va yechilishini taqqoslang.

1) Do'konda bir kunda 8 banka olcha murabbosini va shunday 10 banka olma murabbosini sotildi, bunda olma murabbosini olcha murabbosiga qaraganda 4 kg ortiq sotildi. Bir kunda har qaysi murabbodan necha kilogramm sotilgan?

2) Do'konda bir kunda 16 kg olcha murabbosini va 20 kg olma murabbosini sotildi, bunda olma mu-

rabbosi olcha murabbosiga qaraganda 2 banka ortiq sotildi. Agar bankalar bir xil bo'lsa, har qaysi murabbodan necha banka sotilgan?

564. Bir egatdan 3 qop kartoshka, ikkinchi egatdan shunday 4 qop kartoshka olindi. Hamma kartoshkaning massasi 315 kg. Har qaysi egatdan necha kilogrammdan kartoshka olingan?

565. $9\ 583 : 7$ | $20\ 364 : 3$ | $100\ 040 - 3\ 805 \cdot 8$

566. Velosipedchi 3 soat yo'l yurganidan keyin, yana 48 km yo'l yurishi kerak. Agar hamma yo'l 84 km bo'lsa, u qanday tezlik bilan yurgan?

567. $204\ 012 : 6$ | $7 \cdot 27\ 004$ | $361\ 809 : 3$ | $9 \cdot 12\ 030$

568. Tengliklarning to'g'riligini tushuntiring:

$$6 \cdot 8 \cdot 5 = 5 \cdot 6 \cdot 8$$

$$7 \cdot 9 \cdot 4 = 7 \cdot (9 \cdot 4)$$

$$35 \cdot 4 \cdot 10 \cdot 3 = 35 \cdot 10 \cdot 4 \cdot 3$$

$$6 \cdot 2 \cdot 9 \cdot 5 = (6 \cdot 9) \cdot (2 \cdot 5)$$

Yodingizda tuting! Ko'paytuvchilarning o'rnini turli usullar bilan almashtirish va guruhlash mumkin.

Masalan: $7 \cdot 2 \cdot 500 \cdot 9 = (7 \cdot 9) \cdot (500 \cdot 2)$

569. Ko'paytma qanday hisoblanganini tushuntiring:

$$50 \cdot 49 \cdot 2 = 49 \cdot 50 \cdot 2 = 49 \cdot 100 = 4\ 900$$

$$7 \cdot 25 \cdot 8 \cdot 4 = (7 \cdot 8) \cdot (25 \cdot 4) = 56 \cdot 100 = 5\ 600$$

570. Qulay usul bilan hisoblang:

$$9 \cdot 25 \cdot 7 \cdot 4$$

$$16 \cdot 7 \cdot 10 \cdot 5$$

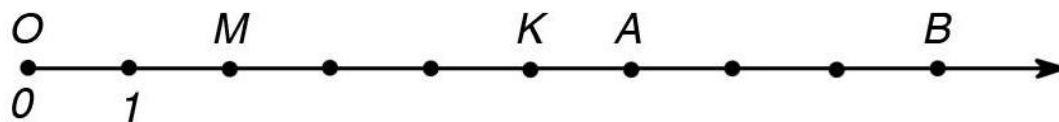
$$45 \cdot 4 \cdot 2 \cdot 5$$

$$25 \cdot 8 \cdot 9 \cdot 4$$

571. 4 ta bir xil o'ram oq ip va 6 ta shunday havorang ip bir xil narxda sotib olindi. Hamma iplar uchun 9 600 so'm to'landi. Bir o'ram ip necha so'm

turadi? Hamma oq ip necha so'm turadi? Hamma havorang ip necha so'm turadi?

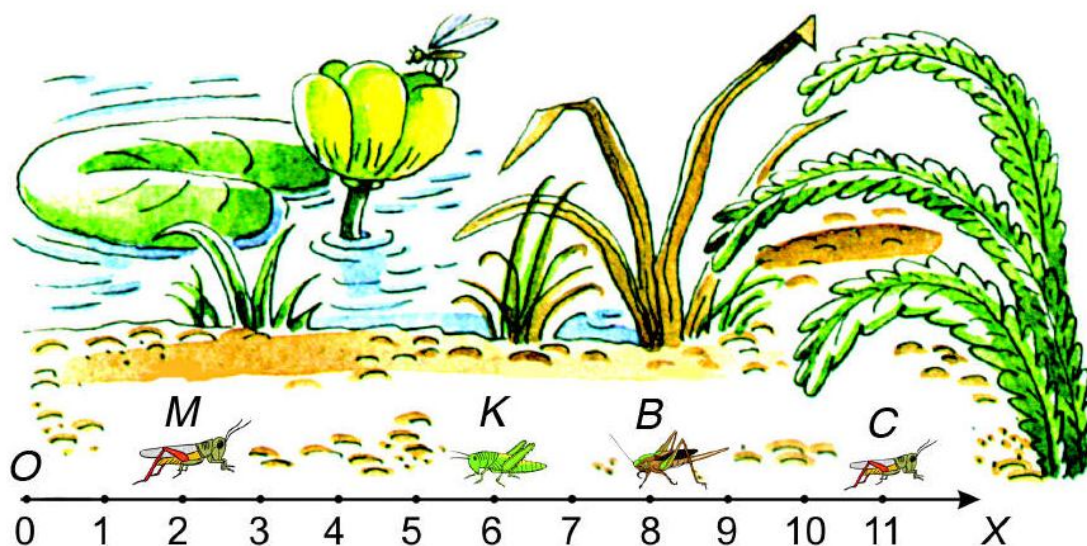
572. M , K , A , B nuqtalarga qaysi sonlar mos keladi?

Sonli (koordinata) nur nuqtasiga mos keluvchi son shu nuqtaning koordinatasi bo'ladi.

Nuqta	Koordinata	Yozilishi
O	0	$O(0)$
M	2	$M(2)$
A	6	$A(6)$

573. Chigirtkalar qo'ngan nuqtalarning koordinatalarini o'qing.

Qaysi nuqta chaproqda. $M(2)$ mi yoki $B(8)$ mi?
Qaysi nuqta o'ngroqda. $K(6)$ mi yoki $C(11)$ mi?

574. Agar $a = 6412$ va $b = 4$ bo'lsa, $a \cdot b$ va $a : b$ ifodalarning qiymatini toping.

575. Amallarni bajaring:

$$35\ 532 : 9 \cdot 4 + 15\ 618 \cdot 3$$

$$(294\ 883 - 49\ 295 - 294) : 7$$

$$60\ 001 - 13\ 284 : 9$$

$$21\ 476 : 7$$

$$16\ 272 : 8$$

$$24\ 348 : 6$$

576. Ikki shahardan bir-biriga qarab bir vaqtda ikki velosipedchi yo'lga chiqdi. Uchrashguncha birinchisi 24 km, ikkinchisi esa 2 marta ko'p masofani bosib o'tdi. Quyidagi ifodalar nimani bildiradi?

1) $24 \cdot 2$

2) $24 \cdot 2 + 24$

3) $24 \cdot 2 - 24$

577. Bir do'konga 18 yashik, ikkinchisiga shunday 15 yashik sabzavot keltirildi. Ikkinchi do'konga birinchisiga qaraganda 24 kg kam sabzavot keltirildi. Har qaysi do'konga necha kilogrammdan sabzavot keltirilgan?

578. Farg'ona va Qo'qon shaharlari orasidagi masofa 170 km. Bu shaharlardan bir-birlariga qarab bir vaqtda ikki mototsiklchi yo'lga chiqdi. Birinchi mototsiklchi butun yo'lning o'ndan bir qismini, ikkinchisi beshdan bir qismini bosib o'tdi. Shu vaqtda ular uchrashadimi? Agar uchrashmasa, ular shu vaqtda bir-birlaridan qanday masofada bo'lganlar?

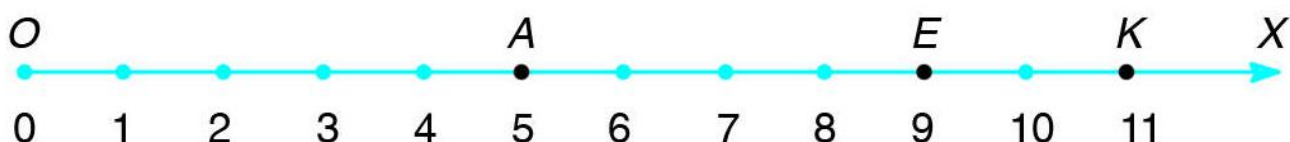
579. $36\ 016 : 2 + 50\ 045 : 5$

$$1\ 327 \cdot 4 + 1\ 027 \cdot 6$$

$$8\ 016 : 8 - 816 : 8$$

$$407 \cdot 5 - 9\ 018 : 9$$

580. Qanday nuqta 5; 9; 11 koordinataga ega?

581. Agar $a = 884$ bo'lsa, $(a \cdot 9 - a : 2) \cdot 3$ ifodaning qiymatini toping.

582.

$1\ 307 \cdot 2$

$37\ 206 : 3$

$6\ 010 \cdot 8$

$2\ 418 : 6$

$20\ 418 \cdot 3$

$672 : 3$

$6\ 408 : 2$

$6\ 008 \cdot 3$

583. Yeching va natijani tekshiring:

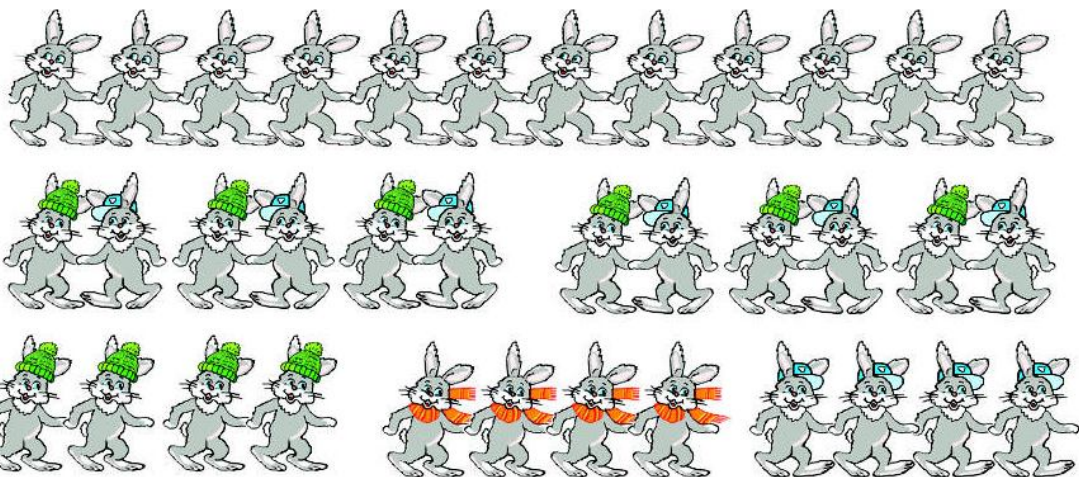

$256\ 008 + 300\ 174$

$90\ 021 - 44\ 536$

Nollar bilan tugaydigan sonlarga bo'lish

584. 12 ta quyovni turli usullar bilan teng guruhlarga qanday ajratish mumkinligini tushuntiring:

Endi 12 sonini 3 va 2 sonlarining ko'paytmasiga bo'lishning har xil usullarini tushuntiring:

$$1) 12 : (3 \cdot 2) = 12 : 6 = 2$$

Ko'paytma hisoblanadi va son shu ko'paytmaga bo'linadi.

$$2) 12 : (3 \cdot 2) = (12 : 2) : 3 = 6 : 3 = 2$$

Son ikkinchi ko'paytuvchiga bo'linadi va natija birinchi ko'paytuvchiga bo'linadi.

$$3) 12 : (3 \cdot 2) = (12 : 3) : 2 = 4 : 2 = 2$$

Son birinchi ko'paytuvchiga bo'linadi va natija ikkinchi ko'paytuvchiga bo'linadi.

585. Hisoblang:

$$30 : (3 \cdot 5) = 30 : 15 = \square$$

$$28 : (7 \cdot 2) = 28 : 14 = \square$$

$$30 : (3 \cdot 5) = (30 : 3) : 5 = \square$$

$$28 : (7 \cdot 2) = (28 : 7) : 2 = \square$$

$$30 : (3 \cdot 5) = (30 : 5) : 3 = \square$$

$$28 : (7 \cdot 2) = (28 : 2) : 7 = \square$$

Nima uchun har bir ustunda bir xil natijalar hosil bo'lganligini tushuntiring.

586. Natijani qulay usul bilan hisoblang:

$$80 : (5 \cdot 4)$$

$$140 : (4 \cdot 7)$$

$$360 : (10 \cdot 2)$$

$$90 : (6 \cdot 3)$$

$$270 : (9 \cdot 6)$$

$$7\,200 : (100 \cdot 9)$$

587. Sayyohlar 90 km yo'lni o'tishni mo'ljalladilar. Bir kun yo'lda bo'lganlaridan so'ng ular yana birinchi kun o'tgan yo'llarining yarmicha yo'lni o'tishlari kerak ekanini payqadilar. Sayyohlar yana necha kilometr yo'lni o'tishlari kerak?

588. $3\,240 \cdot 30 - 54\,808 : 8$ | $7 \cdot (746 + 23\,016) : 2$

589. Qoldiqli bo'lishni bajaring:

$$1\,631 : 5$$

$$4\,780 : 7$$

$$1\,831 : 6$$

$$50\,698 : 9$$

590. Kitob 100 betli. Qizcha birinchi kuni uning 75 betini, ikkinchi kuni esa birinchi kuni o'qiganining beshdan bir qismini o'qidi. Qizcha kitobning yana necha betini o'qishi kerak?

591. $620 \cdot 400$ | $50\,050 - 8\,000$ | $490 \cdot 40 : 8$

  $780 \cdot 90$ | $3\,600 \cdot 30$ | $20\,881 : 7$

592. Bo'lish qanday bajarilganini tushuntiring:

$$240 : 60 = 240 : (10 \cdot 6) = 240 : 10 : 6 = 4$$

$$640 : 16 = 640 : (8 \cdot 2) = 640 : 8 : 2 = 40$$

$$5\,600 : 700 = 5\,600 : (100 \cdot 7) = 5\,600 : 100 : 7 = 8$$

593. Yechishni og'zaki tushuntiring:

$$800 : 40$$

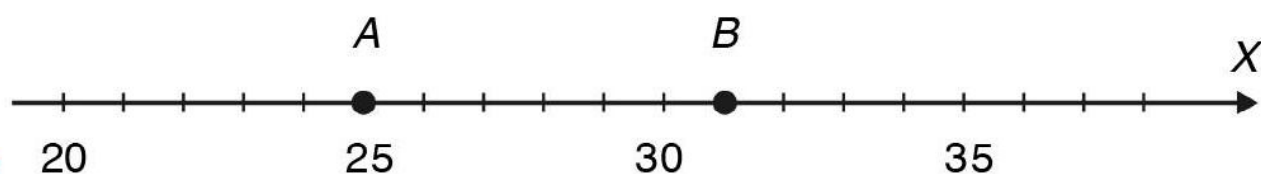
$$2\,400 : 30$$

$$4\,200 : 600$$

594. $280 : 70$ | $540 : 36$ | $300 : 15$ | $1\ 400 : 700$
 $720 : 90$ | $490 : 70$ | $720 : 45$ | $6\ 300 : 900$

595. Ustaxonada 1 971 m gazlama bor edi. 1 095 m gazlama ayollar kastumlarini tikish uchun sarflandi. Bolalar kastumlariga ayollar kastumlariga sarflanganining beshdan bir qismi sarflandi. Qancha gazlama qolgan?

596. Nurda $A(25)$ va $B(31)$ nuqtalar orasida joylashgan nuqtalarning koordinatalarini ayting.

597. Tikuvchi birinchi kun 3 ta bir xil yostiq jildi, ikkinchi kun esa 4 ta shunday yostiq jildi tikdi. U hammasi bo'lib 14 m gazlama sarfladi. Tikuvchi birinchi kun necha metr gazlama sarflagan?

598. $2\ 340 \cdot 80 - 164\ 840$ | $16\ 130 : 10 \cdot 9$
  $2\ 943 + 205\ 480 : 8$ | $5\ 600 : 700 \cdot 4$

599. Qoldiqli bo'lish qanday bajarilganini ko'rib chiqing:

1) $\frac{274 : 10}{274 : 10 = 27 \text{ (qold. 4).}}$ | 2) $\frac{457 : 100}{457 : 100 = 4 \text{ (qold. 57).}}$

Tushuntirish:

274 soni 10 ga qoldiqsiz bo'linmaydi. 270 ni 10 ga bo'lsak, bo'linma 27, qoldiq 4 bo'ladi.

457 soni 100 ga qoldiqsiz bo'linmaydi. 400 ni 100 ga bo'lsak, bo'linma 4, qoldiq 57 bo'ladi.

Tekshirish:

$27 \cdot 10 + 4 = 274$

$4 \cdot 100 + 57 = 457$

600. Bo'linma va qoldiqni toping. Tekshiring:

$386 : 10$	$6\ 247 : 100$	$72\ 835 : 1\ 000$
$1\ 254 : 10$	$53\ 913 : 100$	$263\ 924 : 1\ 000$

Har bir bo'linuvchida, bo'linmada bo'ladigan raqamlarning tagiga bittadan, qoldiqda bo'ladigan raqamlarning tagiga ikkitadan chiziq chizing. Nimani sezdingiz?

601. 5 ta bir xil kanistrda 90 l benzin bor edi. Bir avtomobilga 54 l benzin, ikkinchisiga 36 l benzin quyildi. Birinchi avtomobilga necha kanistr benzin quyildi? Ikkinchisiga-chi?

602. $x : 20 = 180 : 9$ | $100 + x \cdot 20 = 240$ | $60 + 360 : x = 100$

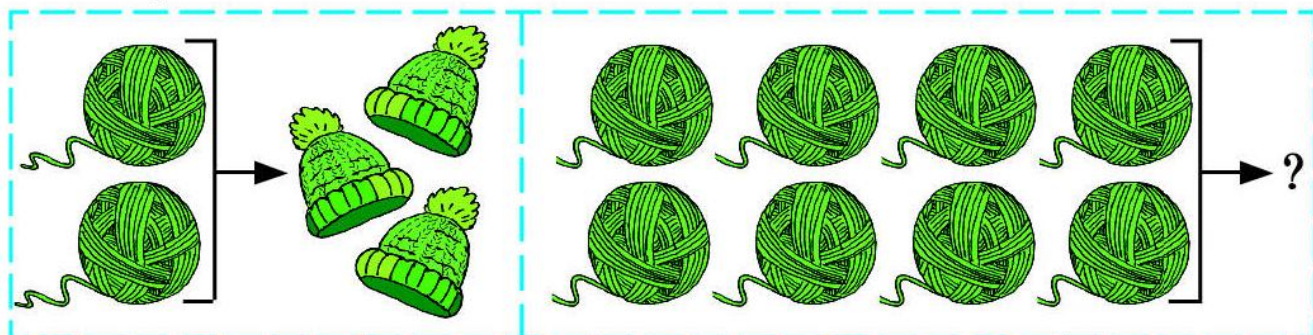
603. Agar $a = 300$ bo'lsa, $160 \cdot a - a \cdot 8$ ifodaning qiymatini toping.

604. 6 ta qo'ydan bir yilda 36 kg jun olinadi. 24 kg jun nechta qo'ydan olinadi?

605. $(827 + 453) \cdot 70$	$10\ 297 : (403 - 396)$
$580 \cdot (356 + 244)$	$425 \cdot 2 \cdot 600$
$(50\ 103 - 35\ 073) : 9$	$50 \cdot 76 \cdot 2 \cdot 10$

606. Ikki kalava jun ipdan 3 ta qalpoqcha to'qish mumkin. 8 kalava shunday ipdan nechta qalpoqcha to'qish mumkin?

Tushuntirish: har ikki kalava ipdan 3 ta qalpoqcha chiqishi ma'lum. Agar biz 8 ta kalavada

2 ta kalavadan nechta borligini bilsak, masalani yecha olamiz. Birinchi savolni bunday ifodalash mumkin: 8 ta kalavada 2 ta kalavadan nechta bor? Masalaning yechilishini tugallang.

607. 1) 10 litr sutdan 2 kg qaymoq olinadi. 50 litr sutdan necha kilogramm qaymoq olinadi?

2) 100 kg undan 135 kg non yopiladi. 500 kg undan necha kilogramm non yopiladi?

608. Novvoyxonaga tushgacha 4 200 kg va tushdan keyin 2 800 kg un keltirildi. Hamma un 100 qop bo'ldi. Novvoyxonaga tushgacha necha qop va tushdan keyin necha qop un keltirilgan?

609. Qoldiqli bo'lishni bajaring va tekshiring:

$$2\,783 : 10 \quad | \quad 48\,509 : 100 \quad | \quad 317\,461 : 1\,000$$

610. Tenglama tuzing va yeching:

1) noma'lum sondan 380 ni ayirganda 70 hosil bo'ladi;

2) noma'lum sonni 60 ga ko'paytirilganda 540 hosil bo'ladi;

3) noma'lum sonni 10 ga bo'lganda 700 hosil bo'ladi.

611. $38\,412 : 6 \quad | \quad 840\,192 : 6 \quad | \quad 709 \cdot 6 - 13\,200 : 100$

$24\,056 : 8 \quad | \quad 751\,410 : 9 \quad | \quad 53\,060 : 10 + 478 \cdot 2$

612. 1) Yechishni tushuntiring va natijani hisoblang:

$$540 : 90 = 540 : (9 \cdot 10) = 540 : 10 : 9 = \square$$

$$7\,200 : 800 = 7\,200 : (8 \cdot 100) = 7\,200 : 100 : 8 = \square$$

Javobni o'qiyimiz: bo'linma 69 ga teng. Tekshirish qanday bajarilganini tushuntiring.

2) 14 160 ni 40 ga qanday bo'lganimizni yozib tushuntiring.

619. Yuqorida keltirilgan tushuntirishlar bo'yicha yeching:

$$2\ 340 : 30 \quad | \quad 5\ 360 : 40 \quad | \quad 12\ 350 : 50$$

620. Ikkita yuk mashinasida 80 t kartoshka keltirildi. Birinchi mashinada 30 t, ikkinchisida esa qolgan kartoshka keltirildi. Mashinalar bir xil yuk oladi. Mashinalar hammasi bo'lib 16 marta qatnadi. Har bir mashina necha marta qatnagan?

621. Termiz va Denov shaharlari orasidagi masofa 180 km. Bu ikki shahardan bir-birlari tomon bir vaqtda ikki avtobus yo'lga chiqdi. Avtobuslardan biri butun yo'lning yarmini, ikkinchisi esa butun yo'lning uchdan bir qismini o'tgan paytda avtobuslar orasidagi masofa qancha bo'ladi?

622. 18 l sut 4 ta tog'oracha va 5 ta bankaga quyildi. Tog'oracha va bankalarning sig'imi bir xil. Bankalarda necha litr sut bo'lgan?

623. Tenglamalarni yeching:

$$170 + 540 : x = 260 \quad | \quad 100 + x : 40 = 115$$

$$\begin{array}{r} \square 845 \\ + 4\square 70 \\ + 29\square 4 \\ \hline 526\square \\ \hline 18590 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 7\square 4\square \\ - \square 9\square 5 \\ \hline 2\ 4\ 1\ 5 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \square 0\square\square \\ - 5\square 0\ 9 \\ \hline 2\ 8\ 4\ 7 \end{array}$$

624. Bo'lish qanday bajarilganini tushuntiring:

-	68600		700	-	238500		900
-	6300		98	-	1800		265
-	5600			-	5850		
-	5600			-	5400		
			0	-	4500		
				-	4500		
							0

625. $32\ 800 : 800$ | $42\ 300 : 900$ | $249\ 500 : 500$

626. Maktab hovlisida gulzor uchun 60 m^2 yer ajratildi. Bu butun hovlining beshdan bir qismini tashkil etadi. Butun maktab hovlisining yuzi qancha?

627. Toshbaqa va shilliqurt qarama-qarshi tomonga harakat qilyapti. Agar toshbaqaning tezligi 22 sm/min , shilliqurtning tezligi 14 sm/min bo'lsa, 2 minutdan keyin ular orasidagi masofa qancha bo'ladi?

628. Agar $c = 308$, $d = 90$; $c = 627$, $d = 400$; $c = 7060$, $d = 8$ bo'lsa, $c \cdot d$ ifodaning qiymatini toping.

629. 72 l benzin 4 kanistrga baravardan quyildi. 90 l benzinni quyish uchun shunday kanistrdan nechta kerak bo'ladi?

630. $55\ 140 : 6 \cdot 30 + 560 \cdot 400$ | $720 - (300 - 420 : 6)$

631. 1) Yechishni tushuntiring:

$\begin{array}{r} - 28800 \quad \quad 80 \\ \underline{240} \quad \quad 360 \\ - 480 \\ \underline{480} \\ - 0 \\ - 0 \\ \underline{0} \end{array}$	$\begin{array}{r} - 364200 \quad \quad 600 \\ \underline{3600} \quad \quad 607 \\ - 420 \\ \underline{0} \\ - 4200 \\ \underline{4200} \\ 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} - 285600 \quad \quad 70 \\ \underline{280} \quad \quad 4080 \\ - 56 \\ \underline{0} \\ - 560 \\ \underline{560} \\ - 0 \\ - 0 \\ \underline{0} \end{array}$
---	--	--

2) Misollarni yechishning qisqaroq yozilishini tushuntiring:

$$\begin{array}{r|l} 28800 & 80 \\ \underline{240} & 360 \\ \underline{480} & \dots \\ 480 & \\ \underline{\quad} & \\ 0 & \end{array}$$

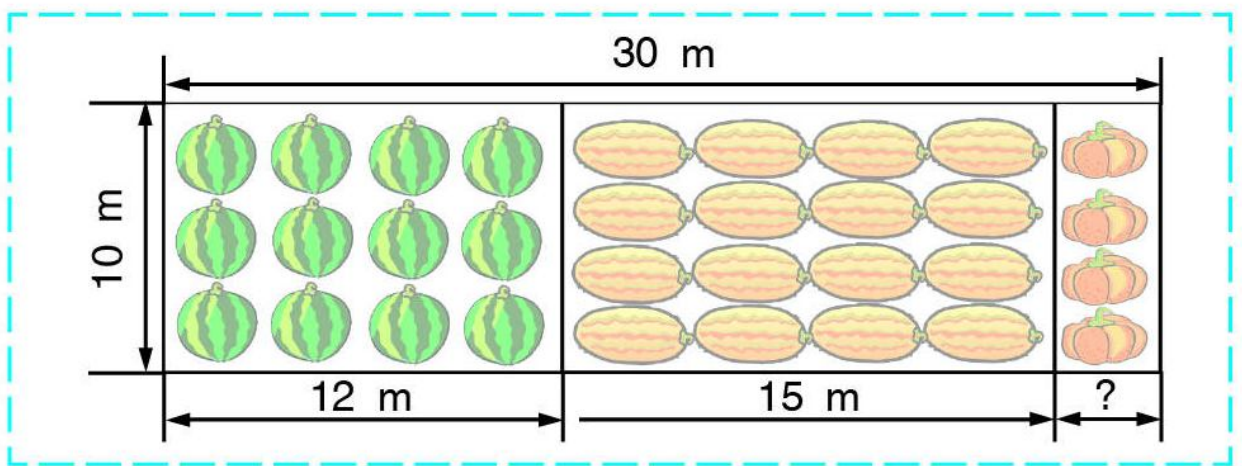
$$\begin{array}{r|l} 364200 & 600 \\ \underline{3600} & 607 \\ \underline{4200} & \dots \\ 4200 & \\ \underline{\quad} & \\ 0 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r|l} 285600 & 70 \\ \underline{280} & 4080 \\ \underline{560} & \dots \\ 560 & \\ \underline{\quad} & \\ 0 & \end{array}$$

632. $78\,400 : 800$ | $69\,680 : 40$ | $27\,720 : 30$

633. Qizcha birinchi kitobni 7 soatda, ikkinchisini 5 soatda o'qib chiqdi. Agar birinchi kitob ikkinchisiga qaraganda 40 bet ko'p bo'lsa, qizcha bir soatda necha bet o'qigan?

634. Ekin maydonining berilgan o'lchamlari bo'yicha tarvuz uchun, qovun va qovoq uchun ajratilgan maydon yuzini toping.

635. Bo'yi 5 sm, eni 4 sm bo'lgan to'g'ri to'rtburchak chizing. Uning yuzini toping.

636. Ifodalarni taqqoslang:

$420 \cdot 5 \cdot 10 \square 420 \cdot 50$

$650 \cdot 10 + 650 \cdot 3 \square 650 \cdot 30$

637. Yechishni tushuntiring:

-	284200		700	-	41600		40
-	2800		406	-	40		1040
-	4200		...	-	160		...
-	4200			-	160		
	0				0		

638. Amallarni bajaring va tekshiring:

276 300 : 900 | 44 400 : 60 | 102 000 : 300

639. Bir qishloqdan ikki otliq bir vaqtda qarama-qarshi yo'nalishda yo'lga chiqdi. Bu otliqlardan birining tezligi 14 km/soat, ikkinchisining tezligi 12 km/soat. Otliqlar 4 soat yo'lda bo'lsalar, $14 + 12$; $14 \cdot 4$; $12 \cdot 4$; $14 \cdot 4 + 12 \cdot 4$; $(14 + 12) \cdot 4$ ifodalarning ma'nosini tushuntiring.

640. Umumiy yuzi $1\,750\text{ m}^2$ bo'lgan ikkita yer maydoniga mevali daraxtlar ekildi. I maydonga 20 tup va II maydonga 30 tup daraxt ekildi. Agar daraxtlar orasidagi masofalar bir xil bo'lsa, har qaysi maydonning yuzini toping.

641. $160 : 4 + 6 \cdot 2$ ifodaning qiymatini toping. Uning qiymati 32 ga teng bo'lishi uchun qavslarni qanday qo'yish kerak? 10 ga teng bo'lishi uchun-chi? 92 ga teng bo'lishi uchun-chi?

642. 28 m gazlamadan 7 ta ko'ylak tikish mumkin bo'lsa, 56 m gazlamadan nechta ko'ylak chiqadi?

643. $350 \cdot 30 : 70$ | $354\,000 : 200 \cdot 8$ | $85 \cdot 5 \cdot 0$

644. Yechishni tushuntiring. Bo'linma va qoldiqni ayting:

$$\begin{array}{r|l} 2419 & 50 \\ \underline{200} & 48 \\ \underline{419} & \\ \underline{400} & \\ 19 & \end{array}$$

Tekshirish:

1) $19 < 50$

2) $\times 48$

$$\begin{array}{r} 50 \\ \underline{2400} \end{array}$$

3) $2400 + 19 = 2419$

4) $48 \cdot 50 + 19 = 2419$

645. Qoldikli bo'lishni bajaring va tekshiring:

$3333 : 40$

$1307 : 20$

$20200 : 300$

646. Tenglamalar tuzing va yeching:

1) 70 sonini bir necha marta orttirib, 630 hosil qilindi. 70 soni necha marta orttirilgan?

2) 720 soni bir necha marta kamaytirildi va 80 hosil qilindi. 720 soni necha marta kamaytirilgan?

647. 3 ta olma 25 so'm turadi. Oltita shunday olma qancha turadi?

648. Ikki piyoda bir vaqtda bir qishloqdan qarama-qarshi yo'nalishda yo'lga chiqdi va 3 soatdan keyin ular orasidagi masofa 33 km bo'ldi. Agar piyodalardan birining tezligi 5 km/soat bo'lsa, ikkinchisining tezligini toping.

649. Amallarni bajaring va tekshiring:

$38960 : 80$

$780 : 60$

$34500 : 300$

$83 \cdot 700$

Mustahkamlash uchun mashqlar

1. Ifodalarni taqqoslang:

1) $26 \cdot (10 \cdot 4)$ va

$26 \cdot 10 \cdot 4$

$76 \cdot 21$ va $76 \cdot 3 \cdot 7$

Sonni ko'paytmaga qanday ko'paytirish mumkin?

2) $560 : (7 \cdot 4)$ va

$560 : 7 : 4$

$80 : 16$ va $80 : 8 : 2$.

Sonni ko'paytmaga qanday bo'lish mumkin?

2. Qulay usulda hisoblang:

$$35 \cdot (2 \cdot 7) \quad | \quad 210 : (7 \cdot 6) \quad | \quad 5 \cdot 35 \cdot 6 \cdot 2$$

3. $1\,683 \cdot 70$ | $803 \cdot 300$ | $1\,070 \cdot 800$ | $2\,060 \cdot 70$
 $7\,048 \cdot 60$ | $709 \cdot 400$ | $3\,600 \cdot 200$ | $30\,400 \cdot 20$

4. $560 : 20$ | $780 : 30$ | $4\,900 : 700$ | $5\,400 : 900$

5. Qoldiqli bo'lishni bajaring:

$$1\,704 : 10 \quad | \quad 42\,617 : 100 \quad | \quad 13\,784 : 10$$

6. $47\,600 : 700$ | $276\,800 : 800$ | $25\,800 : 300$

7. $40\,230 - 380 \cdot 40 + 26\,970$ | $600\,000 - 976 \cdot 300$
 $16\,210 + 639\,200 : 800 - 8\,706$ | $2\,916 + 185\,040 : 60$

8. $71\,440 : 80 - 14\,820 : 60$ | $418\,200 : 50 - 637 \cdot 10$
 $(900 - 735) \cdot 80 + 20$ | $(60\,990 + 12\,240) : 30 - 30$

9. Ifodalar tuzing va qiymatlarini hisoblang:

1) Eng katta besh xonali son bilan 1 ning yig'indisini 100 marta kamaytiring.

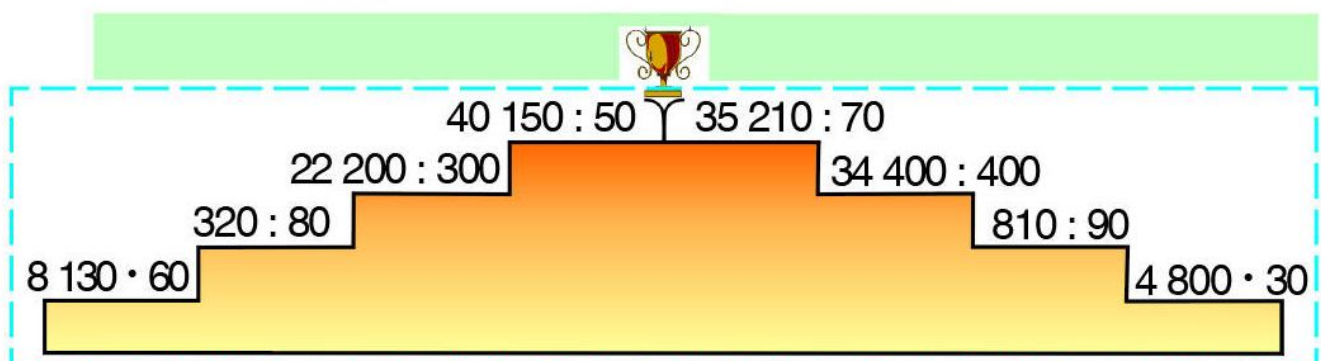
2) Eng kichik to'rt xonali son bilan 1 ning ayirmasini 9 marta kamaytiring.

3) 251 sonini 482 va 18 sonlarining yig'indisiga ko'paytiring.

4) 3200 sonini 280 va 200 sonlarining ayirmasiga bo'ling.

5) Eng katta uch xonali sonning uchdan bir qismini eng kichik ikki xonali songa ko'paytiring.

10. «Kim cho'qqiga tezroq chiqadi?» o'yin-estafetasi.

11. Tomonlaridan biri 9 sm va yuzi 54 sm² bo'lgan to'g'ri to'rtburchak chizing va uning perimetrini toping.

12. Har bir ifodada qavslarni shunday qo'yingki, tengliklar to'g'ri bo'lsin:

$$60 : 4 + 2 \cdot 3 = 6 \quad | \quad 60 : 4 + 2 \cdot 3 = 30 \quad | \quad 60 : 4 + 2 \cdot 3 = 51$$

13. Tenglamalarni yeching:

$$630 : x + 80 = 150 \quad | \quad 40 \cdot x - 90 = 350$$

Qutichada 2 ta ko'k va 3 ta qizil qalam bor. Ikkita bir xil rangli qalam chiqishi uchun qutichadan nechta qalam olish kerak?

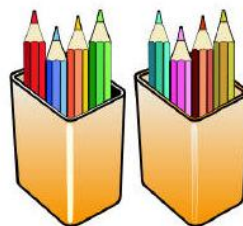
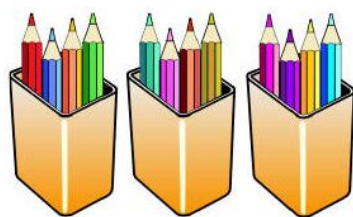

Takrorlash uchun topshiriqlar

1. Sonni ko'paytmaga qanday ko'paytirish mumkinligini tushuntiring. Misol keltiring.
2. Sonni ko'paytmaga qanday bo'lish mumkinligini tushuntiring. Misol keltiring.

Ikki xonali va uch xonali songa ko'paytirish

650.

Hamma qalamlar nechta?

Qalamlarning umumiy sonini ikki usulda topish mumkin:

$$\begin{array}{l} \text{1 - usul} \\ \hline 4 \cdot (3 + 2) = 4 \cdot 5 = \\ = 20 \quad (\text{qalam}) \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \text{2 - usul} \\ \hline 4 \cdot (3 + 2) = 4 \cdot 3 + 4 \cdot 2 = \\ = 12 + 8 = 20 \quad (\text{qalam}) \end{array}$$

Yechimlarni taqqoslang va sonni yig'indiga qanday ko'paytirish mumkinligini tushuntiring.

Yodingizda tuting! Sonni yig'indiga turli usullar bilan ko'paytirish mumkin:

1) yig'indini hisoblab, so'ngra sonni chiqqan yig'indiga ko'paytirish mumkin;

2) bu sonni har bir qo'shiluvchiga alohida-alohida ko'paytirib, chiqqan natijalarni qo'shish mumkin.

651. Hisoblashning turli usullarini tushuntiring:

$$7 \cdot (6 + 2) = 7 \cdot 8 = 56$$

$$7 \cdot (6 + 2) = 7 \cdot 6 + 7 \cdot 2 = 42 + 14 = 56$$

652. Qulay usul bilan hisoblang:

$$3 \cdot (4 + 10) \quad | \quad 8 \cdot (5 + 3) \quad | \quad 2 \cdot (40 + 7) \quad | \quad 15 \cdot (7 + 3)$$

653. Fermer umumiy massasi 1 828 kg bo'lgan ikkita bir xil sigir va to'rtta bir xil novvos sotdi. Bitta sigirning massasi 286 kg. Bitta novvosning massasi qancha?

654. Ifodalarni taqqoslang:

$$7 \cdot 2 + 7 \cdot 8 \dots 7 \cdot 10 \quad | \quad 16 \cdot 10 + 16 \cdot 4 \dots 16 \cdot 40$$

 655. $12\,460 : (3\,079 - 3\,059) \cdot 50 \quad | \quad (811 - 12\,720 : 30) : 9$

656. $740 \cdot 300 - 85\,800 : 60 \quad | \quad 574\,350 : 70 + 64 \cdot 700$

Qutichada 12 ta ko'k va 18 ta qizil qalam bor. Qutichadan 15 ta qalam olindi. Qutichada hech bo'lmaganda bitta qizil qalam qoladimi?

657. Ko'paytirish qanday bajarilganini tushuntiring:

$$14 \cdot 13 = 14 \cdot (10 + 3) = 14 \cdot 10 + 14 \cdot 3 = 140 + 42 = 182$$

$$60 \cdot 12 = 60 \cdot (10 + 2) = 60 \cdot 10 + 60 \cdot 2 = 600 + 120 = 720$$

658. Natijalarni hisoblang va hisoblash usullarini taqqoslang:

$$45 \cdot 18 = 45 \cdot (10 + 8) = 45 \cdot 10 + 45 \cdot 8 = \dots$$

$$45 \cdot 80 = 45 \cdot (8 \cdot 10) = 45 \cdot 8 \cdot 10 = \dots$$

659. Mehnat darsi uchun 12 o'ram qizil va 8 o'ram sariq qog'oz sotib olindi. Agar bir o'ramda 10 varaqdan qog'oz bo'lsa, hammasi bo'lib necha varaq qog'oz sotib olingan? Masalani turli usullar bilan yeching.

660. Xo'jalikka yordam berish uchun yuqori sinflardan 50 o'quvchi olma terimiga chiqdi va har bir o'quvchi 20 savatdan olma terdi. Agar bir savatga 10 kg olma sig'sa, o'quvchilar hammasi bo'lib necha kilogramm olma terganlar? Masalani turli usullar bilan yeching.

661. Traktorchi ishni soat 6-yu 30 minutda boshlab, uni 20-yu 15 minutda tugatdi. U 1 soat-u 45 min dam oldi. Traktorchi necha soat ishlagan?

662. Bo'sh kataklarni to'ldiring:

$$4 \text{ km } 060 \text{ m} = \square \text{ m}$$

$$1 \text{ soat } 40 \text{ min} = \square \text{ min}$$

$$8 \text{ t } 9 \text{ sr} = \square \text{ sr}$$

$$374 \text{ sm} = \square \text{ m } \square \text{ sm}$$

663. $227\,340 : 6 \cdot 4 - 7\,500 : 30$ | $30 \cdot 70$ | $18 \cdot 13$

  $496\,072 : 8 \cdot 5 - 212\,400 : 60$ | $30 \cdot 17$ | $18 \cdot 30$

664. 1) 39 soni 58 ga qanday ko'paytirilganini tushuntiring:

$$39 \cdot 58 = 39 \cdot (50 + 8) = 39 \cdot 50 + 39 \cdot 8 = 2\,262$$

a)

$\times$	39	312 – birinchi
	8	to'liqsiz
	312	ko'paytma

b)

$\times$	39	1 950 yoki
	50	195 o'nl. – ikkinchi
	1950	to'liqsiz ko'paytma

$$\begin{array}{r} \text{d) } + 312 \\ 1950 \\ \hline 2262 \end{array}$$

2262 soni 39 va 58 larning ko'paytmasi

Yechishni bunday yozish mumkin:

			x	39
				58

			+	312
				1950

				2262

Qisqacha bunday yoziladi:

			x	39
				58

			+	312
				195

				2262

Tekshirish:

			x	58
				39

			+	522
				174

				2262

Tushuntirish: 39 ni 58 ga ko'paytirish kerak.

Ko'paytiramiz: 39 ni 8 ga, **birinchi to'liqsiz ko'paytma** 312 ni hosil qilamiz.

Ko'paytiramiz: 39 ni 50 ga, **ikkinchi to'liqsiz ko'paytma** 1950 ni hosil qilamiz. Ikkinchi to'liqsiz ko'paytma oxiriga nolni yozmaslik qabul qilingan. Shuning uchun ikkinchi to'liqsiz ko'paytmani (195 o'nl.) o'nliklar tagidan boshlab yozamiz.

To'liqsiz ko'paytmalarni qo'shamiz.

Javobni o'qiyamiz: 2262. Bu — 39 va 58 sonlarining ko'paytmasi.

Tekshirish qanday bajarilganini tushuntiring.

2) Berilgan yozuvlar bo'yicha 49 ni 74 ga, 68 ni 35 ga va 91 ni 26 ga qanday ko'paytirilganini tushuntiring. Har bir holda to'liqsiz ko'paytmani va oxirgi natijani ayting:

			x	49				x	68					x	91
				74					35						26
				-----					-----						-----
			+	196				+	340					+	546
				343					204						182
				-----					-----						-----
				3626					2380						2366

672. To'g'ri to'rtburchak shaklidagi sport maydonlarining jadvalda berilgan o'lchamlaridan foydalanib, ularning yuzlarini hisoblang:

To'g'ri to'rtburchak tomonlari	Maydonlar	
	futbol	basketbol
Bo'yi	100 m	26 m
Eni	60 m	14 m

673. Yangioboddan Toshkentgacha 122 km. Avtobus Yangioboddan yo'lga chiqib, 48 km/soat tezlik bilan 2 soat yurdi. Toshkentgacha yana necha kilometr yo'l qoldi?

674.

c	8	10	17	93	246	732
$37 \cdot c$						

Har bir ustundagi misollarning tuzilishidagi qonuniyatni aniqlang, tushib qolgan sonlarni qo'ying:

$$22 \cdot 1 = 22 \quad 3 \cdot 1 + 1 = 4 \quad 10 \cdot 4 - 4 = 36$$

$$22 \cdot 2 = 44 \quad 3 \cdot 2 + 2 = 8 \quad 10 \cdot 3 - 3 = 27$$

$$22 \cdot 3 = 66 \quad 3 \cdot 3 + 3 = 12 \quad 10 \cdot 2 - 2 = 18$$

$$22 \cdot \bigcirc = \square \quad 3 \cdot \square + \bigcirc = \diamond \quad 10 \cdot \square - \bigcirc = \triangle$$

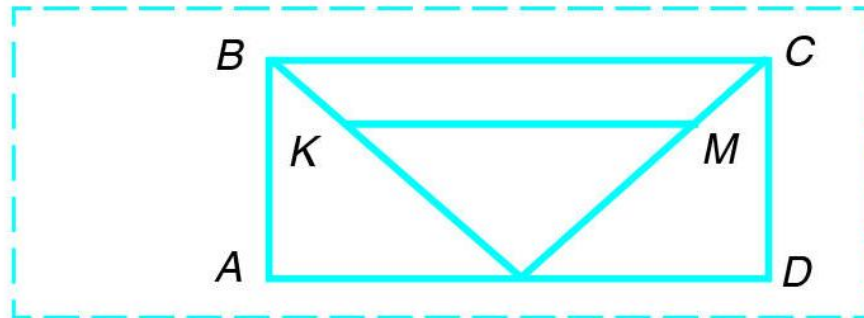
675. O'quvchilar bo'yi 40 m, eni bo'yidan 10 m qisqa maydonda bog' barpo etishdi. Bog' maydonining yuzini toping. Bog' atrofini qanday uzunlikdagi devor bilan o'rash kerak?

676. Fermer xo'jaligi omborga birinchi kun 3 mashina karam, ikkinchi kun esa 8 ta shunday mashina karam jo'natdi. Ikkinchi kun 15 t ko'p karam jo'natildi. Ikkinchi kun necha tonna karam jo'natilgan?

677. $8\,491 \cdot 73$

$94\,720 : 80 \cdot 96 + 89\,994$

678. Hamma uchburchaklarning va to'rtburchaklarning nomini yozing. To'rtburchaklardan qaysinisi to'g'ri to'rtburchak? Kerakli o'lchashlarni amalga oshiring. To'g'ri to'rtburchakning perimetrini va yuzini hisoblang.

679. Ertalab soat 10 da temiryo'l vokzalidan qarama-qarshi yo'nalishda ikkita poyezd yo'lga chiqdi va soat 13 da ular orasidagi masofa 330 km bo'ldi. Agar poyezdlardan birining tezligi 50 km/soat bo'lsa, ikkinchi poyezdning tezligini toping.

680. $69 \cdot 74$

$92 \cdot 55$

$45\,040 : 80 - 18\,240 : 60$

$283 \cdot 50 + 384 \cdot 200$

681. Bir sog'uvchi sigirlardan 4 chelak, ikkinchi sog'uvchi esa 6 chelak sut sog'ib oldi. Birinchi sog'uvchi ikkinchisidan 16 l kam sut sog'di. Har bir sog'uvchi sigirlardan necha litrdan sut sog'ib olgan?

682. Quyidagi jummalarni tenglama shaklida yozing va bu tenglamalarni yeching:

a) 4 907 soni x dan 1 425 ga ko'p.

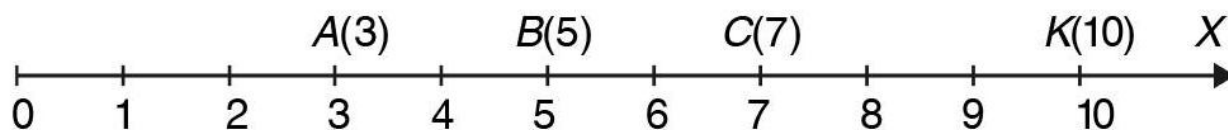
b) x soni 1 562 dan 837 ga ko'p.

d) c soni 3 004 dan 68 ga kam.

e) 5 007 soni k dan 2 001 ga kam.

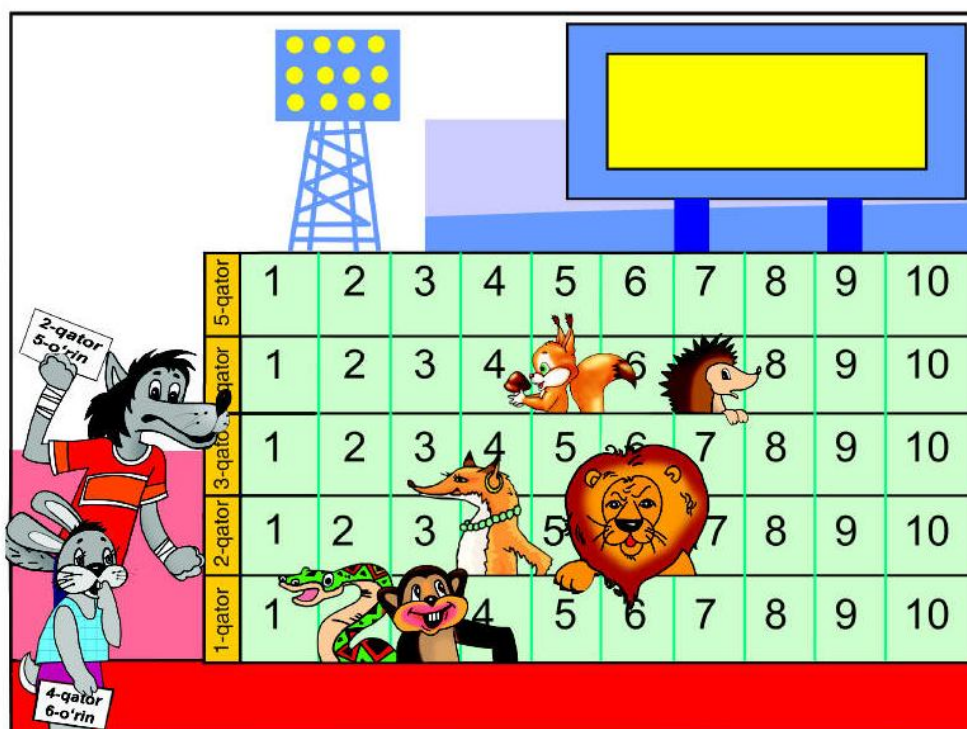

683. 1) Biz siz bilan sonlar nurida nuqtalarning koordinatlarini topishni bilamiz.

Sonlar nurida koordinatalari bilan belgilangan nuqtalarni ayting.

2) „Toping“ o‘yini. Rasmga qarang. Hayvonlardan qaysi biri birinchi qatorda, ikkinchi (uchinchi, to‘rtinchi) qatorda o‘tirganini toping. Quyvon tomoshabinlardan qaysilarining o‘rtasida o‘tirishini ko‘rsating. Bo‘ri qaysi hayvonlarning o‘rtasida o‘tiradi? Nima uchun shunday deb o‘ylaysiz? To‘g‘ri, chunki siz nafaqat quyvon va bo‘ri o‘tirishi kerak bo‘lgan o‘rinni, balki qatorni ham ko‘rsatdingiz.

684. Harflarning qanday qiymatlarida tengsizliklar to‘g‘ri bo‘ladi:

$$5 \cdot x > 20$$

$$20 - a < 15?$$

685.

Masalani yeching:

Uy qurish uchun 294 460 ta g'isht kerak bo'ladi. Shu g'ishtning to'rtidan bir qismi keltirildi. Yana nechta g'isht keltirish kerak?

686.

Tenglamalarni yeching:

$$x : 40 = 6\,840 \quad | \quad 728\,100 : x = 900$$

687.

1) Po'lat 9 ta qalam, Yo'ldosh esa xuddi shunday 5 ta qalam sotib oldi. Hamma xarid uchun Po'lat Yo'ldoshga qaraganda 400 so'm ortiq to'ladi. Bitta qalam necha so'm turadi?

2) Po'lat 9 ta otkritka, Yo'ldosh esa xuddi shunday 5 ta otkritka sotib oldi. Hamma xarid uchun Po'lat Yo'ldoshga qaraganda 400 so'm ortiq to'ladi. Po'lat va Yo'ldosh har bir xarid uchun necha so'mdan to'lashgan?

688.

Jadvaldan foydalanib, uchta sodda masala tuzing, ularni yeching:

To'g'ri to'rtbur-chakning bo'yi	To'g'ri to'rtbur-chakning eni	To'g'ri to'rtbur-chakning yuzi
16 dm	?	64 dm ²
9 m	8 m	?
?	5 sm	75 sm ²

689.

Misollarning yechilishini ko'rib chiqing va tushuntiring:

$\begin{array}{r} \times 7300 \\ 54 \\ \hline + 292 \\ \hline 365 \\ \hline 394200 \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 9007 \\ 89 \\ \hline + 81063 \\ \hline 72056 \\ \hline 801623 \end{array}$	$\begin{array}{r} \times 4080 \\ 36 \\ \hline + 2448 \\ \hline 1224 \\ \hline 146880 \end{array}$
---	---	---

690.

$$4\,280 \cdot 57 \quad | \quad 8\,040 \cdot 36 \quad | \quad 19\,750 : 50 \cdot 92$$

691.

Bir guruhda 42 o'quvchi, ikkinchisida birinchisidagiga qaraganda 8 ta kam, uchinchisida esa ikkinchi-

sidagiga qaraganda 4 ta ko'p o'quvchi bor. Uchinchi guruhda nechta o'quvchi bor?

692. Ustada bo'yi 65 sm, eni 76 sm bo'lgan oyna bor edi. Undan uzunligi 52 sm va eni 37 sm bo'lgan to'g'ri to'rtburchak shakli qirqib olingandan keyin qolgan oynaning yuzini hisoblang.

693. Tenglamalarni yeching:

$$620 - x = 80 \quad | \quad x + 120 = 400 \quad | \quad x : 9 = 14 \quad | \quad 30 \cdot x = 270$$

Bolada bir nechta tanga bor edi. U hisoblab ko'rib, agar bitta shokolad olsa, 2 ta tangasi qolishini, agar ikkita shokolad olsa, bitta tanga yetmasligini aniqladi. Bolada nechta tanga bo'lgan?

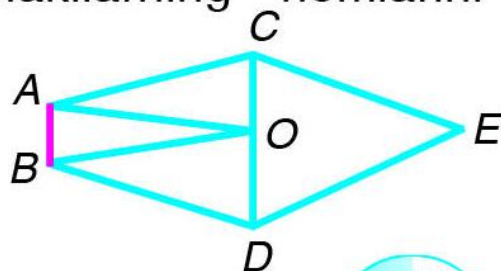
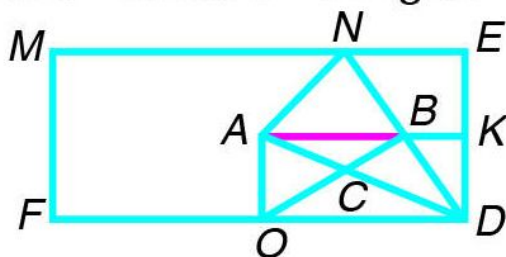
694. Masalalarni yeching:

1) Ikkita avtomobil bir xil tezlik bilan harakat qildi va biri 9 soat, ikkinchisi 4 soat yo'lda bo'ldi. Agar birinchi avtomobil ikkinchisidan 320 km ortiq yo'l yurgan bo'lsa, har bir avtomobil necha kilometr yo'l yurganini toping.

2) Yuk avtomobili 15 soatda 579 km yo'l yurishi kerak. U qishloq yo'lidan 35 km/soat tezlik bilan 9 soat yurganidan keyin katta tekis yo'lga chiqdi. Belgilangan vaqtda manzilga yetib borishi uchun u qolgan yo'lni qanday tezlik bilan yurishi kerak?

695. $2\,250 : 90 + 8\,420 : 20 \quad | \quad 900\,100 - (735 - 184) \cdot 80$

696. AB kesma tomoni bo'lgan shakllarning nomlarini ayting:

697. Ikki shahardan bir vaqtda bir-biriga qarab ikkita velosipedchilar guruhi yo'lga chiqdi. ...

Masala shartini o'zingiz shunday to'ldiringki, u

1) $14 + 16 = 30$ (km); | 2) $150 : 30 = 5$ (soat)
yo'l bilan yechilsin.

698.

$456 \cdot 26$

$4\ 027 \cdot 53$

$320 \cdot 75 : 800$

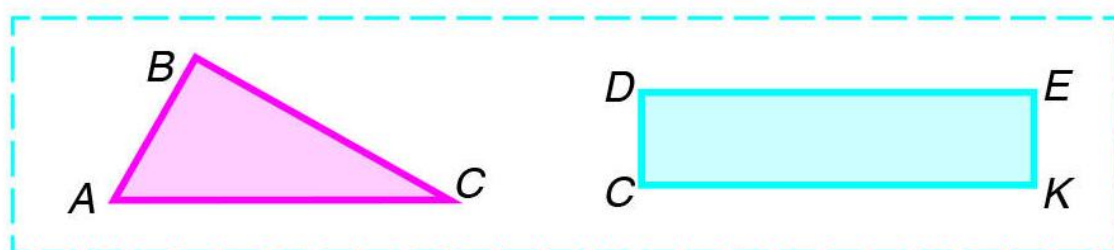
$970 \cdot 82$

$6\ 580 \cdot 44$

$46\ 800 : 90 \cdot 48$

699. a) Uchburchakning perimetrini;

b) to'g'ri to'rtburchakning yuzini hisoblang:

700. Bo'yi 30 m va eni 20 m bo'lgan to'g'ri to'rtburchak shaklidagi maydonning o'n ikkidan bir qismini uy egallaydi. Qolgan maydonning beshdan bir qismini bog' egallaydi. Uy necha kvadrat metr maydonni egallaydi? Bog'-chi?

701. Yozgi oromgohda bir oyda turli don mahsulotlaridan 83 kg sarflandi. Guruch 36 kg, grechka yormasi 2 marta kam sarflandi. Sarflangan mahsulotning qolganini mosh tashkil etdi. Necha kilogramm mosh sarflangan?

702. $30\ 815 + 6\ 050 \cdot 20 : 50$ | $900 - 700 : (37 + 33) \cdot 6$

703. Tenglamalarni yeching:

$900 - x \cdot 40 = 660$

$x : 20 = 4\ 800 : 48$

711.

Fabrikada 1 069 ta 18 varaqli va 2 405 ta 12 varaqli daftar tayyorlandi. Hamma daftarlarda necha varaq bor?

712.

Agar $c = 68$; $c = 145$ bo'lsa, $376 \cdot c$ ifodaning qiymatini hisoblang.

713.

Ko'paytirish qanday bajarilganini ko'rib chiqing:

714.

Tushuntirish bilan yeching:

$$490 \cdot 256 \quad | \quad 702 \cdot 249 \quad | \quad 570 \cdot 218$$

715.

$$305 \cdot 621 \quad | \quad 620 \cdot 387 \quad | \quad 7\,820 \cdot 15 \quad | \quad 402\,750 \cdot 90$$

716.

Tikuvchilik firmasiga 2 to'p gazmol keltirildi. I to'pda 88 metr va II to'pda 108 metr gazmol bo'lib, ulardan bir xil ayollar ko'ylaklari tikildi. Agar I to'pdan II to'pga qaraganda 5 ta ko'ylak kam tikilgan bo'lsa, har qaysi to'pdan nechtdan ko'ylak tikilganini hisoblang.

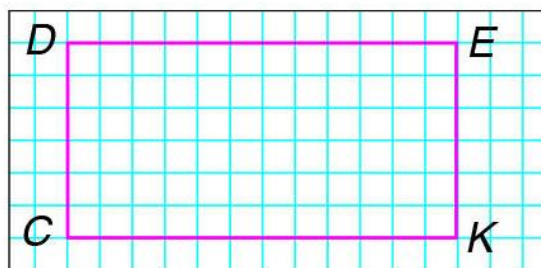
717.

Paxta chuvish mashinasi bir soatda 500 kg paxtani chuviydi. 10 ta shunday mashina 7 soat davomida har biri 200 kg bo'lgan toy paxtadan nechtasini chuviydi?

718.

To'g'ri to'rtburchak shaklidagi maktab hovlisining bo'yi 32 m, eni 24 m bo'lib, uning uchdan bir qismini sport maydonchasi egallagan. Qolgan qismi yo'lkalar va gulzordan iborat. Gulzor va yo'lkalarning yuzi necha kvadrat metr?

719. Perimetri berilgan to'g'ri to'rtburchakning perimetriga teng bo'lgan boshqa to'g'ri to'rtburchak chizing:

$$\begin{array}{r} \times \square 3 \\ \square 5 \\ \hline 1185 \\ + 9\square 8 \\ \hline 10\square 6\square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 47\square \\ \square\square 9 \\ \hline \square\square 57 \\ + \square\square\square 5 \\ \hline 279\square\square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times \square 4\square \\ 3\square 1 \\ \hline 6\square 5 \\ + 4\square 15 \\ \hline 19\square\square \\ \hline 2\square 92\square\square \end{array}$$

720. Ko'paytirish qanday bajarilganini ko'rib chiqing:

$\times 672$	$\times 849$	$\times 607$
508	530	309
$\hline 5376$	$\hline 2547$	$\hline 5463$
$+ 3360$	$+ 4245$	$+ 1821$
$\hline 341376$	$\hline 449970$	$\hline 187563$

Har bir misolda to'liqsiz ko'paytmalarni ayting. Nima uchun bunday hollarda faqat ikkita to'liqsiz ko'paytma yozilishini tushuntiring.

721. Tushuntirish bilan yeching:

$$524 \cdot 607 \quad | \quad 321 \cdot 940 \quad | \quad (256\,389 + 396\,519) : 3$$

722. Ikki operator bir xil vaqt davomida kompyuterda 99 bet matn yozdi. Birinchi operator soatiga 5 bet, ikkinchisi 6 bet yoza olsa, har bir operator necha betdan yozgan?

723. Bir samolyot 2 soat, ikkinchisi esa 5 soat uchdi. Ikkinchi samolyot birinchisiga qaraganda 2 100 km

ortiq masofani uchib o'tdi. Agar samolyotlarning tezligi bir xil bo'lsa, ularning har biri qanday masofani o'tgan?

724. Tenglama tuzing va yeching:

1) o'ylangan son 680 ga bo'linsa, 17 chiqadi;

2) noma'lum son 14 ga bo'linsa, 83 chiqadi.

725. Kerakli sonlarni qo'ying:

$$4 \text{ dm}^2 = \square \text{ sm}^2$$

$$300 \text{ sm}^2 = \square \text{ dm}^2$$

$$250 \text{ sm}^2 = \square \text{ dm}^2 \square \text{ sm}^2$$

$$2 \text{ dm } 6 \text{ sm} = \square \text{ sm}$$

726. Qoldiqli bo'lishni bajaring:

$$350 : 80$$

$$800 : 90$$

$$600 : 70$$

$$290 : 40$$

727. Masalalarning yechilishini taqqoslang:

1) G'alla o'rimida bir kunda bir yuk mashinasi haydovchisi 5 marta, ikkinchi haydovchi 3 marta qatnadi va har safar bir xil miqdorda don tashildi. Agar birinchi haydovchi ikkinchi haydovchiga qaraganda 10 t ortiq don tashigan bo'lsa, har qaysi haydovchi qanchadan don tashigan?

2) Bir haydovchi bir kunda 25 t va ikkinchisi 15 t don tashidi. 1-haydovchi 2-haydovchiga qaraganda 2 ta ortiq qatnagan bo'lsa, har qaysi haydovchi necha martadan qatnagan?

728. 1) 100 l sutdan 8 kg pishloq olinadi. 5000 l sutdan qancha pishloq olish mumkin?

2) 3 m chit uchun to'langan pul 14 m doka uchun to'langan pulga teng. Agar bir metr chit 1400 so'm tursa, bir metr doka qancha turishini toping.

729. Yuzi 80 m^2 ga teng bo'lgan to'g'ri to'rtburchak tomonlarining uzunliklari qanday bo'lishi mumkin?

730. To'g'ri to'rtburchak shaklidagi gulzorning bo'yi 16 m, eni esa 10 m. Uning yuzi poliz yuzining beshdan bir qismiga teng. Polizning yuzini toping.

731. Tengsizliklar to'g'rimi:

$$216 \cdot 70 > 216 \cdot 17$$

$$267 \cdot 34 < 267 \cdot (4 \cdot 8)$$

732.

$$670 \cdot 308 + 520 \cdot 805$$

$$300 \cdot 270 - 18 \cdot 2\ 040$$

733. Avval ko'paytmada yoki bo'linmada nechta raqam chiqishini aniqlang, keyin misollarni yeching. Teskari amallar yordamida javoblarni tekshiring:

$$7\ 005 \cdot 4$$

$$2\ 011 \cdot 7$$

$$1\ 206 : 6$$

$$2\ 808 : 4$$

Mustahkamlash uchun mashqlar

1. $36 \cdot 8$ | $17 \cdot 30$ | $13 \cdot 60$ | $15 \cdot 30$ | $13 \cdot 12$
 $78 \cdot 5$ | $42 \cdot 20$ | $45 \cdot 20$ | $14 \cdot 50$ | $18 \cdot 11$

2. $6\ 300 : 100$ | $23\ 430 : 10$ | $170 \cdot 0 \cdot 130$ | $36 \cdot 1$
 $4\ 700 : 10$ | $65\ 200 : 100$ | $60 \cdot 80 \cdot 0$ | $36 : 1$

3. $4\ 527 \cdot 50 - 710\ 037 : 9$ | $826 \cdot 400 - 270\ 018 : 6$
 $8\ 213 \cdot 30 - 12\ 240 : 30$ | $734\ 600 : 50 + 454 \cdot 40$

4. $234\ 521 - 216 \cdot 1\ 000$ | $354\ 000 : 200 \cdot 6$
 $721\ 018 + 360 \cdot 100$ | $835 \cdot 100 : 50 \cdot 9$

5. $69\ 580 : 70 - 14\ 280 : 60$ | $100\ 100 - 935 \cdot 90$
 $463\ 700 : 50 + 546 \cdot 40$ | $180\ 997 + 12\ 240 : 90$

6. Qoldiqli bo'lishni bajaring:

$$167 : 40$$

$$472 : 50$$

$$810 : 400$$

$$2\ 150 : 600$$

7. Tengliklarni tekshiring:

$$846 \cdot 10 \cdot 3 = 846 \cdot 30$$

$$800 : 10 : 5 = 800 : 50$$

$$57 \cdot 600 = 57 \cdot 6 \cdot 100$$

$$1500 : 30 = 1500 : 100 : 3$$

8. $983 \cdot 16$ | $7\,352 \cdot 14$ | $1\,780 \cdot 23$ | $809 \cdot 57$ | $6\,070 \cdot 25$
 $594 \cdot 37$ | $1\,185 \cdot 23$ | $7\,820 \cdot 36$ | $3\,056 \cdot 45$ | $7\,060 \cdot 34$

9. «Xatolikni toping va tuzating» o'yini.

$$\begin{array}{r} \times 2400 \\ 13 \\ \hline + 72 \\ 24 \\ \hline 9600 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 317 \\ 400 \\ \hline 12680 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 3090 \\ 58 \\ \hline + 2472 \\ 1545 \\ \hline 17922 \end{array}$$

10. $287 \cdot 345$ $620 \cdot 305$ $806 \cdot 324$ $465 \cdot 720 : 300$
 $491 \cdot 723$ $320 \cdot 406$ $781 \cdot 507$ $580\,400 : 400$

11. $806 \cdot (7\,010 - 6\,625)$ $23\,099 + 281 \cdot 406$
 $150\,100 - 697 \cdot 208$ $400\,000 - (537 + 163) \cdot 196$

12. Bir samolyot 3 000 km, ikkinchisi 1 800 km masofaga uchdi. 1-samolyot 2-samolyotga qaraganda 2 soat uzoqroq uchdi. Agar ularning tezliklari bir xil bo'lsa, har qaysi samolyot necha soatdan uchgan?

13. Jadvaldagi ma'lumotlar bo'yicha masala tuzing:

1)

Bahosi	Miqdori	Qiymati
400 so'm	3 kg	?
380 so'm	4 kg	?

2)

Bo'yi	Eni	Yuzi
12 m	5 m	?
?	4 dm	48 dm ²
10 sm	?	120 sm ²

14. Agar: 1) $c = 17\,488$, $d = 3$; 2) $c = 72\,480$, $d = 60$ bo'lsa, $c : d$ ifodaning qiymatini hisoblang.

15. Velosipedchi 3 soat 13 km/soat tezlik bilan, 2 soat 15 km/soat tezlik bilan yurdi. U qanday masofani bosib o'tgan? Ifodalarning qaysilari yechimga to'g'ri keladi, qaysilari to'g'ri kelmaydi:

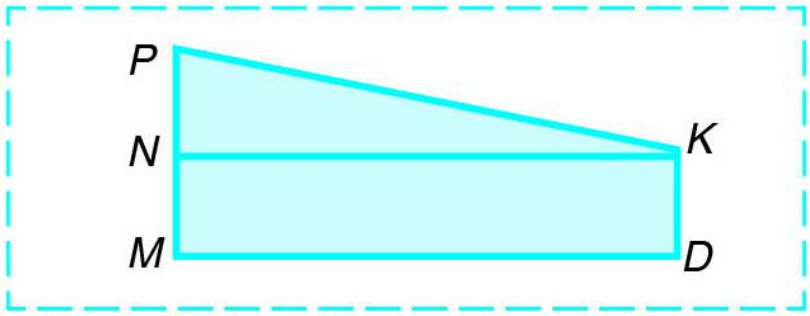
$$13 \cdot 3 \quad 15 \cdot 2 \quad 3 + 15 \quad 13 - 2$$

$$13 \cdot 3 + 15 \cdot 2 \quad 13 \cdot 3 - 15 \cdot 2?$$

16. Bog'dan 3 500 kg olma terib olindi. Terib olingan olmaning bir qismi 80 ta bir xil yashikka joylandi, shundan keyin 1 900 kg olma qoldi. Har bir yashikka necha kilogrammdan olma joylangan?

17. Avtobus birinchi soatda 56 km, ikkinchi soatda 48 km, uchinchi soatda esa ikkinchi soatdagidan 4 km ko'p yo'l yurdi. Avtobus uch soatda necha kilometr yurgan?

18.

- 1) Rasmdagi hamma ko'pburchaklarni ayting.
- 2) Har bir ko'pburchakning perimetrini hisoblang.
- 3) To'g'ri to'rtburchakni toping va yuzini hisoblang.

? *Takrorlash uchun topshiriqlar*

1. Sonni yig'indiga qanday ko'paytirish mumkin ekanligini ayting. Misol tuzing.
2. Ikki xonali sonni ikki xonali songa ko'paytirishga misol tuzing. Uni tushuntirish bilan yeching.
3. Uch xonali sonni uch xonali songa ko'paytirishga misol tuzing. Uni tushuntirish bilan yeching.

Ikki xonali va uch xonali songa bo'lish

734. 1) 686 soni 98 ga qanday bo'linganini ko'rib chiqing.

$\begin{array}{r l} 686 & 98 \\ \hline 686 & 7 \\ \hline 0 & \end{array}$	$\begin{array}{r l} 224 & 56 \\ \hline 224 & 4 \\ \hline 0 & \end{array}$	$\begin{array}{r l} 293 & 32 \\ \hline 288 & 9 \\ \hline 5 & \end{array}$
---	---	---

Tushuntirish: 686 ni 98 ga bo'lish kerak.

Bo'lamiz: Bo'linmadagi raqamni osonroq topish uchun 686 ni 98 ga emas, 90 ga bo'lamiz.

Bo'lamiz: 686 ni 90 ga. Buning uchun 68 ni 9 ga bo'lamiz. 7 chiqadi. Bu sinash raqami, uni to'g'ridan to'g'ri bo'linmaga yozish mumkin emas, chunki 686 ni 98 ga emas, 90 ga bo'ldik. Shuning uchun oldin 7 raqami to'g'ri kelish-kelmasligini tekshirib ko'rish kerak.

Ko'paytiramiz: 98 ni 7 ga ko'paytiramiz. 686 hosil bo'ladi. Demak, 7 raqami to'g'ri tanlangan. Uni bo'linmaga yozamiz.

2) Ikkinchi misolning yechilishini tushuntiring.

Uchinchi misolda bo'lishda qoldiq qanday hosil qilinganini tushuntiring.

3) Yozuvi bo'yicha 225 soni 75 ga qanday bo'linganini tushuntiring.

$$\begin{array}{r|l} 225 & 75 \\ \hline 225 & 3 \\ \hline 0 & \end{array}$$

735. $564 : 94$ | $390 : 78$ | $252 : 84$ | $261 : 29$

736. 84 ta bolta tayyorlash uchun 75 kg po'lat sarf bo'ldi. 336 ta shunday bolta tayyorlash uchun qancha po'lat kerak bo'ladi?

737. O'rmonda bir qatorga 837 tup, ikkinchi qatorga esa undan 3 marta kam daraxt ko'chati o'tqazildi. O'tqazilgan daraxt ko'chatlarining to'qqizdan bir qismini yong'oq daraxti ko'chati tashkil etadi, qolganlari har xil daraxt ko'chatlari. Qancha yong'oq daraxti ko'chati o'tqazilgan?

738. Ekin maydoni to'g'ri to'rtburchak shakliga ega. Uning bo'yi 40 m, eni esa 30 m. Maydonning beshdan bir qismini poliz ekinlari, qolgan qismini kartoshka egallagan. Kartoshka uchun ajratilgan maydonning yuzini toping.

739. $(200\ 000 - 8\ 325 \cdot 4) : 100$ | $87 \cdot 93$ | $604 \cdot 12$

740. Qoldiqli bo'lish qanday bajarilganini qarab chiqing:

	$\begin{array}{r} 483 \overline{)78} \\ \underline{468} \\ 15 \end{array}$		$\begin{array}{r} 592 \overline{)84} \\ \underline{588} \\ 4 \end{array}$		$\begin{array}{r} 291 \overline{)92} \\ \underline{276} \\ 15 \end{array}$
--	--	--	---	--	--

Ikki xonali songa qoldiqli bo'lishda ham xuddi qoldiqsiz bo'lishdagi kabi mulohaza yuritiladi.

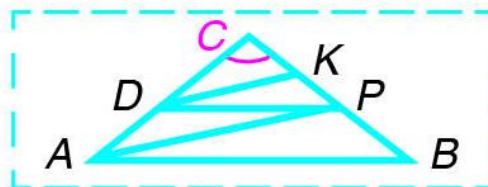
741. Bo'linma va qoldiqni toping:

$682 : 96$ | $511 : 63$ | $340 : 37$ | $581 : 72$

742. Bitta avtomat dastgoh har soatda 69 ta, ikkinchi avtomat 84 ta o'yinchoq tayyorlaydi. Agar bir kun davomida 1-avtomat 552 ta o'yinchoq tayyorlagan bo'lsa, ikkala avtomat birgalikda nechta o'yinchoq tayyorlagan?

743. O'quvchilarning ikki guruhi 100 qop kartoshka terishdi. Agar I guruh 2450 kg va II guruh 2550 kg kartoshka tergan bo'lsa, har bir guruh necha qopdan kartoshka tergan.

744. C burchakka ega bo'lgan barcha shakllarni ayting.

745. Sayyohlar kemada 83 soat suzishdi. Bu vaqtni sutka va soatlarda ifodalang.

746. Tenglamalarni yeching:

$$70\ 009 - x = 29\ 368 + 19046 \quad | \quad 4\ 214 : x = 623 : 89$$

747. Bo'lish qanday bajarilganini ko'rib chiqing:

$3\ 1\ 2\ 2\ 4$	$1\ 4\ 7\ 2\ 4\ 6$	$6\ 1\ 4\ 2\ 8\ 3$
$-2\ 4\ 1\ 3$	$-1\ 3\ 8\ 3\ 2$	$-5\ 8\ 1\ 7\ 4$
$-7\ 2\ \cdot\ \cdot$	$-9\ 2\ \cdot\ \cdot$	$-3\ 3\ 2\ \cdot\ \cdot$
$-7\ 2$	$-9\ 2$	$-3\ 3\ 2$
0	0	0

Tushuntirish: 6 142 sonini 83 ga bo'lish kerak.

Bo'lamiz: 6 142 ni 83 ga emas, 80 ga bo'lamiz.

O'nliklarni bo'lamiz: 614 ta o'nl. — birinchi to'liqsiz bo'linuvchi. Demak, bo'linmada ikkita raqam bo'ladi.

Bo'lamiz: 614 ni 80 ga. Buning uchun 61 ni 8 ga bo'lamiz, 7 chiqadi. Bu sinash raqami bo'lgani uchun uni tekshirib ko'ramiz.

Ko'paytiramiz: 83 ni 7 ga. 581 hosil bo'ladi. 7 raqami to'g'ri topilgan. Uni bo'linmaga yozamiz.

Ayiramiz: 614 dan 581 ni, 33 chiqadi. Bu — qoldiq.

Qoldiqni bo'luvchi bilan taqqoslaymiz: $33 < 83$.

Demak, bo'lishni davom ettirish mumkin.

Birliklarni bo'lamiz: 33 o'nlik — bu 330 birlik,

yana 2 birlik, hammasi 332 birlik. Bu ikkinchi to'liqsiz bo'linuvchi.

Tushuntirishni davom ettiring.

Ikkinchi misolning yechilishini tushuntiring.

748. Bo'lishni tushuntirish bilan bajaring:

Keltirilgan rejadan foydalaning:

1) Birinchi to'liqsiz bo'linuvchini ayting. Bo'linmada nechta raqam bo'lishini aniqlang.

2) Bo'linmaning birinchi raqamini qanday topganingizni ayting.

3) Ikkinchi to'liqsiz bo'linuvchini ayting.

4) Bo'linmaning ikkinchi raqamini qanday topganingizni ayting.

5) Bo'linmaning raqamlarini to'g'ri topganingizni tekshiring.

$1\ 176 : 49$ | $5\ 096 : 56$ | $350 \cdot 428 : 700$

749. Masalalarni yeching va yechilishlarini taqqoslang:

1) Tegirmonga 39 qop bug'doy va 27 qop arpa keltirildi. Tegirmonga arpaga qaraganda 840 kg ko'p bug'doy keltirildi. Agar bug'doyli va arpali qoplar bir xil massaga ega bo'lsa, tegirmonga necha kilogramm bug'doy va necha kilogramm arpa keltirilgan?

2) Tegirmonga bir xil qoplarda 2 730 kg bug'doy va xuddi shunday qoplarda 1 890 kg arpa keltirildi. Bug'doy arpaga nisbatan 12 qop ko'p keltirildi. Necha qop bug'doy va necha qop arpa keltirilgan?

750. Qavslarni shunday qo'yingki, tengliklar to'g'ri bo'lsin:

$211 - 126 - 74 \cdot 8 = 88$ | $985 - 396 : 18 - 819 = 144$

751.

Do'konga har biri 50 kg dan 4 qop un keltirildi. Hamma un 2 kg dan qilib xaltachalarga joylandi. Nechta xaltacha kerak bo'lgan?

752. $124\,440 : 60$ | $228\,090 : 30$ | $4\,273 \cdot 83$ | $3\,148 \cdot 75$

753. 748-mashqda keltirilgan rejadan foydalanib, bo'lish qanday bajarilganini tushuntiring:

$$\begin{array}{r}
 \underline{44\,748} \quad | \quad \underline{36} \\
 \underline{36} \quad | \quad 1243 \\
 \underline{87} \\
 \underline{72} \\
 \underline{154} \\
 \underline{144} \\
 \underline{108} \\
 \underline{108} \\
 \underline{0}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 \underline{162\,288} \quad | \quad \underline{42} \\
 \underline{126} \quad | \quad 3864 \\
 \underline{362} \\
 \underline{336} \\
 \underline{268} \\
 \underline{252} \\
 \underline{168} \\
 \underline{168} \\
 \underline{0}
 \end{array}$$

754. $23\,115 : 67$ | $93\,342 : 94$ | $293\,017 : 71 \cdot 39$

755. Rejaga ko'ra tokar 27 kunda 756 ta detal tayyorlashi kerak edi. Agar tokar har kuni 36 tadan detal tayyorlagan bo'lsa, u rejasini muddatida bajaraganmi? Masaladagi ma'lumotlar bo'yicha yana nimalarni bilish mumkin?

756. Do'konda 280 ta televizor bor edi. Uning yettidan bir qismi sotildi. Sotilgan televizorlar qolganlaridan nechta kam?

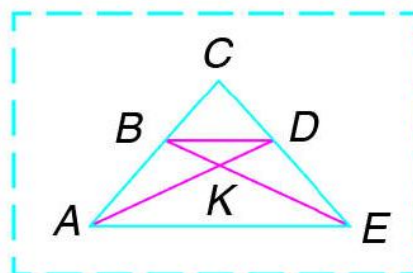
757. x harfiga quyidagi tengsizlik to'g'ri bo'ladigan qanday eng katta qiymat berish mumkin:
 $600 - x > 150$?

758. To'g'ri to'rtburchakning bo'yi 4 dm, eni esa undan 1 dm 5 sm qisqa. To'g'ri to'rtburchakning perimetri va yuzini toping. (Tomonlarining uzunligini santimetrlarda ifodalang.)

759.

1) BD kesma umumiy tomon bo'lgan beshta shaklni ayting.
2) AE tomon qaysi shakllar uchun umumiy bo'ladi?

G'ayrat va Ma'sudada bir xil miqdorda kitob bor edi. Oldin Ma'suda G'ayratga bitta kitob, keyin G'ayrat Ma'sudaga 3 ta kitob sovg'a qildi. G'ayratga qaraganda Ma'sudada qancha ko'p kitob bo'ldi?

760. Bo'lish vaqtida bo'linmaning sinash raqami ba'zan to'g'ri kelmaydi, uni o'zgartirish kerak bo'ladi.
Tushuntirish: 184 ni 23 ga bo'lish kerak.

Bo'lamiz: 184 ni 20 ga. Buning uchun 18 ni 2 ga bo'lamiz, 9 chiqadi. 9 – sinash raqami, uni tekshirib ko'ramiz.

Ko'paytiramiz: 23 ni 9 ga, 207 chiqadi, bu 184 dan katta, demak, bo'linmada 9 dan kichik raqamni olish kerak.

8 ni tekshirib ko'ramiz. 23 ni 8 ga ko'paytirsak, 184 chiqadi. 8 raqami to'g'ri keladi. Demak, bo'linma 8.

761. Tushuntirish bilan yeching:

$$273 : 39 \quad | \quad 288 : 48 \quad | \quad 168 : 28 \quad | \quad 259 : 37$$

762. Ko'channing uzunligi 600 m, eni esa 12 m. Shu ko'chaga asfalt yotqizildi. Har 100 m^2 ga 3 t asfalt ketdi. Butun ko'chaga qancha asfalt kerak bo'lgan?

763. Bir oshxonaga bir xil qoplarda 150 kg, ikkinchi oshxonaga 90 kg don mahsulotlari keltirildi. Ikkinchi oshxonaga birinchidagidan 2 qop kam mahsulot keltirildi. Har bir oshxonaga necha qop don mahsulotlari keltirilgan?

764. Ifoda tuzing va qiymatini hisoblang:

1) 407 va 374 sonlarining ko'paytmasini 10 578 ta kamaytiring;

2) 2 148 va 1 954 sonlarining ayirmasini 37 ga ko'paytiring;

3) 1 357 va 983 sonlarining yig'indisini 26 marta orttiring.

765. Tumanga 2 ta yuk poyezdida 1 824 t qurilish materiali keltirildi. Birinchi poyezdda 24 vagon, ikkinchi poyezdda esa 33 vagon bor edi. Har bir poyezdda necha tonnadan qurilish materiali keltirilgan?

766. $256\,302 : 87$ | $181\,366 : 59$ | $483 \cdot 250 : 75$

767. $45\text{ kg } 050\text{ g} : 85\text{ g}$ | $3\text{ m} : 25\text{ sm}$ | $10\text{ t} - 10\text{ kg}$
 $52\text{ m } 03\text{ sm} : 43\text{ sm}$ | $2\text{ t} : 25\text{ kg}$ | $10\text{ m} - 10\text{ sm}$

768. Masalalarni yeching va yechilish usulini taqqoslang.

1) Bir haydovchi yuk mashinasida 128 sr, ikkinchi haydovchi esa 224 sr qum keltirdi. Birinchi haydovchi 3 ta kam qatnadi. Har bir haydovchi necha marta qatnagan?

2) Ikki haydovchi yuk mashinalarida qum keltirishdi. Birinchisi 7 marta, ikkinchisi 4 marta qatnadi. Birinchi haydovchi 96 sr ko'p qum keltirdi. Har bir haydovchi qancha qum keltirgan?

769. Tenglamalarni yeching:

$$x : 12 = 2\,040 \quad 174 : x = 29 \quad 36 \cdot x = 3\,600$$

770. Agar $b = 896$ m; $b = 3104$ kg bo'lsa, $b : 32$ ifodaning qiymatini hisoblang.

771. Bir poyezd 62 km/soat tezlik bilan 372 km, ikkinchi poyezd 71 km/soat tezlik bilan 568 km yo'lni o'tdi. Ikkinchi poyezd birinchi poyezdga nisbatan necha soat ko'p yo'lda bo'lgan?

772. Tenglikni tekshiring:

$$1\,428 : 42 = 2\,856 : 84 \quad | \quad 5\,408 - 936 = 5\,208 - 736$$

773. $34\,872 : 8$ $2\,814 : 67$ $8\,900 : 50$
  $10\,297 : 7$ $936 : 26$ $41\,925 : 65$

774. Masalalarni yeching va yechilishlarini taqqoslang:

1) Otliq bir xil tezlik bilan 65 km yurdi. U to'xtaguncha 3 soat, to'xtagandan so'ng yana 2 soat yurdi. Otliq to'xtaguncha necha kilometr va to'xtagandan so'ng necha kilometr yurgan?

2) Otliq to'xtaguncha 39 km, to'xtagandan so'ng 26 km yurdi. U yo'lda 5 soat bo'ldi. Agar otliq bir xil tezlik bilan yurgan bo'lsa, to'xtaguncha necha soat, to'xtagandan so'ng necha soat yurgan?

775. $9\,210 : 30$ $7\,410 : 13$ $243\,144 : 72$

776. Qoldiqli bo'lishni bajaring:

$$314 : 47 \quad | \quad 605 : 64 \quad | \quad 584 : 83$$

777. $2\text{ t} - 7\text{ sr}$ $370\text{ kg} + 800\text{ kg}$ $2\text{ min} - 50\text{ s}$

778. Qavslarni shunday qo'yingki, tengliklar to'g'ri bo'lsin:

$$160 : 5 + 3 \cdot 5 = 100 \quad | \quad 160 : 5 + 3 \cdot 5 = 8$$

$$160 : 5 + 3 \cdot 5 = 175$$

779. Ikkita poyezd bir vaqtda bir-biriga qarab yo'lga chiqdi. 1- poyezdning tezligi 65 km/soat, 2- poyezdning tezligi 70 km/soat. Agar uchrashguncha 2- poyezd 280 km yurgan bo'lsa, 1- poyezd qancha yo'l yurgan?

780. Ifodalarni taqqoslang:

$$47 \cdot 10 + 47 \cdot 3 \text{ va } 47 \cdot 10 \cdot 3 \quad | \quad 720 : 10 : 6 \text{ va } 720 : 60$$

781. 1) Bo'lish qanday bajarilganini tushuntiring:

$$\begin{array}{r|l} 42320 & 46 \\ \hline 414 & 920 \\ \hline - 92 & \dots \\ \hline 92 & \\ \hline - 0 & \\ \hline 0 & \\ \hline 0 & \end{array} \quad \begin{array}{r|l} 21708 & 27 \\ \hline 216 & 804 \\ \hline - 10 & \dots \\ \hline 0 & \\ \hline - 108 & \\ \hline 108 & \\ \hline 0 & \end{array} \quad \begin{array}{r|l} 190228 & 38 \\ \hline 190 & 5006 \\ \hline - 2 & \dots \\ \hline 0 & \\ \hline - 22 & \\ \hline 0 & \\ \hline - 228 & \\ \hline 228 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

2) Xuddi shu hisoblashlar nisbatan qanday qisqa yozilganini ko'rib chiqing:

$$\begin{array}{r|l} 42320 & 46 \\ \hline 414 & 920 \\ \hline - 92 & \dots \\ \hline 92 & \\ \hline 0 & \end{array} \quad \begin{array}{r|l} 21708 & 27 \\ \hline 216 & 804 \\ \hline - 108 & \dots \\ \hline 108 & \\ \hline 0 & \end{array} \quad \begin{array}{r|l} 190228 & 38 \\ \hline 190 & 5006 \\ \hline - 228 & \dots \\ \hline 228 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

782. $39\,520 : 52 \quad | \quad 30\,668 : 34 \quad | \quad 164\,807 : 29 \quad | \quad 9\,483 : 29$

1 — eng kichik son emas.

Besh uchdan katta.

$5 \cdot 8 = 40$ ekani noto'g'ri.

$9 + 6 = 15$ ekani noto'g'ri.

To'g'ri yoki noto'g'ri ekanligi haqida aytish mumkin bo'lgan darak gap **mulohaza** deb ataladi. Istalgan boshqa gap mulohaza bo'lmaydi.

786. Jadvalni to'ldiring:

a	408	1080	1632	2592	7344
$a \cdot 32$					
$a : 24$					

787. Perimetri 12 sm bo'lgan kvadrat chizing. Shu kvadratning yuzini hisoblang.

788. Tushuntirish bilan yeching:

$$149\ 850 : 37 \quad | \quad 393\ 470 : 49 \quad | \quad 120\ 600 : 18$$

789. $325\ 080 : 54 \quad | \quad 401\ 200 : 17 \quad | \quad 300\ 000 - 609 \cdot 235$

790. Masalalarni yeching va yechilishlarini taqqoslang:

1) Tikuvchi birinchi kun 10 ta fartuk, ikkinchi kun 8 ta fartuk tikdi. Hamma fartuklar uchun 36 m gazlama sarflandi. Tikuvchi har kuni necha metr-dan gazlama sarflagan?

2) Tikuvchi 2 kunda 18 ta fartuk tikdi. U birinchi kun 20 m, ikkinchi kun esa 16 m gazlama sarfladi. Tikuvchi birinchi kun nechta fartuk tikkan? Ikkinchi kun-chi?

791. Gaplarni o'qing. Ulardan qaysilari mulohaza bo'ladi?

Agar 3 ni 8 ga ko'paytirsak, 32 hosil bo'ladi.

$$48 : 6 = 8.$$

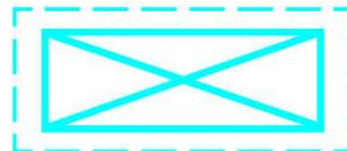
Soat necha bo'ldi?
 Bugun kim kelmadi?
 Men musiqa maktabida o'qiyman.
 Men — a'lochiman.
 $18 - 6 > 3$.
 Tinchlikni saqlang!
 Yangi yilingiz bilan!

792. To'g'ri to'rtburchakning yuzi 360 sm^2 , tomonlaridan biri (bo'yi) 30 sm . Perimetri shu to'g'ri to'rtburchakning perimetriga teng bo'lgan kvadratning yuzini toping.

793. Jadval bo'yicha sodda masalalar tuzing va ularni yeching.

To'g'ri to'rtbur- chakning bo'yi	To'g'ri to'rtbur- chakning eni	To'g'ri to'rtbur- chakning yuzi
?	8 sm	80 sm^2
30 sm	?	150 sm^2
40 sm	10 sm	?

794. Rasmda nechta uchburchak tasvir-
langan?

795. 1) Bo'lish qanday bajarilganini ko'rib chiqing:

Tushuntirish: 2 226 sonini 318 ga bo'lish kerak.

Bo'lamiz: Bo'linmaning raqamini topish oson bo'lishi uchun 2 226 ni 318 ga emas, 300 ga bo'lamiz.

Bo'lamiz: 2 226 ni 300 ga, buning uchun 22 ni 3 ga bo'lamiz, bo'linmada 7 hosil bo'ladi. Bu sinash raqami, uni tekshiramiz.

Ko'paytiramiz: 318 ni 7 ga, 2 226 hosil bo'ladi. Demak, 7 raqami to'g'ri topilgan.

2) 1410 soni 235 ga qanday bo'linganini tushuntiring.

796. 1) Bo'lishni tushuntirish bilan bajaring:

$$5\ 216 : 652 \quad | \quad 6\ 489 : 927 \quad | \quad 7\ 506 : 834 \quad | \quad 2\ 548 : 637$$

2) Shunday tushuntirish bilan bo'linma va qoldiqni toping:

$$986 : 252 \quad | \quad 792 : 164 \quad | \quad 3\ 816 : 524 \quad | \quad 4\ 335 : 736$$

797. Masalalarni o'qing. Ifodalar qaysi masala uchun yozilgan va ular nimani anglatishini ayting.

1) To'g'ri to'rtburchakning bo'yi 15 sm, eni esa 3 marta qisqa. To'g'ri to'rtburchakning perimetri va yuzini toping.

2) To'g'ri to'rtburchakning bo'yi 15 sm, eni esa 3 sm qisqa. To'g'ri to'rtburchakning perimetri va yuzini toping.

Yechilishi:

$$15 : 3$$

$$(15 + 15 : 3) \cdot 2$$

$$15 \cdot (15 : 3)$$

$$15 - 3$$

$$(15 + (15 - 3)) \cdot 2$$

$$15 \cdot (15 - 3)$$

798. Ikki guruh o'quvchilar mevali ko'chatlar o'tqazish uchun chuqurchalar qazishdi. Birinchi guruh o'quvchilari 106 ta, ikkinchi guruh o'quvchilari ulardan 7 ta kam chuqurcha qazidilar. O'quvchilar hammasi bo'lib nechta chuqurcha qaziganlar?

799. Bo'sh katakchalarni to'ldiring:

$$4 \text{ km } 050 \text{ m} = \square \text{ m}$$

$$3 \text{ sutka } 12 \text{ soat} = \square \text{ soat}$$

$$6 \text{ t } 840 \text{ kg} = \square \text{ kg}$$

$$240 \text{ s} = \square \text{ min.}$$

800.

$$17\ 052 : 28$$

$$108\ 120 : 53$$

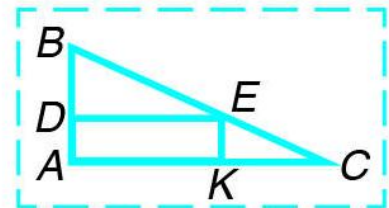
$$5\ 085 : 565$$

$$14\ 700 : 42$$

$$212\ 520 : 69$$

$$7\ 128 : 891$$

801. Chizmada nechta to'g'ri to'rtburchak bor? Nechta to'rtburchak bor? Nechta uchburchak bor?

802. 1) Bo'lish qanday bajarilganini ko'rib chiqing:

	8	9	3	2		3	1	9			1	2	7	8	0		2	8	4
-	6	3	8			2	8				-	1	1	3	6		4	5	
	2	5	5	2							-	1	4	2	0				
-	2	5	5	2							-	1	4	2	0				
				0										0					

Tushuntirish: 8 932 ni 319 ga bo'lish kerak. Bo'linmada ikkita raqam bo'ladi, chunki $893 > 319$. **O'nliklarni bo'lamiz:** 893 o'nlik — birinchi to'liqsiz bo'linuvchi.

Bo'lamiz: 893 ni 300 ga, 2 chiqadi. 2 — sinash raqami. Uni tekshirib ko'ramiz.

Ko'paytiramiz: 319 ni 2 ga, 638 hosil bo'ladi. 2 raqami to'g'ri keladi. Uni bo'linmaga yozamiz.

Ayiramiz: 893 dan 638 ni, 255 qoladi.

Qoldiqni bo'luvchi bilan taqqoslaymiz: $255 < 319$. Demak, bo'lishni davom ettirish mumkin.

Birliklarni bo'lamiz: 255 o'nl. — bu 2550 birlik, yana 2 birlik. Hammasi bo'lib 2 552 birlik. Bu ikkinchi to'liqsiz bo'linuvchi.

Bo'lishni davom ettiring.

2) 12 780 soni 284 ga qanday bo'linganini tushuntiring.

803. $14\ 625 : 325$ | $45\ 216 : 628$ | $62\ 856 : 873$

804. $36\ 648 : 18$ | $186\ 217 : 31 + 209 \cdot 216$
 $151\ 034 : 26$ | $252\ 324 : 489 : 43 + 908$

805. Bir jo'yakdan 46 qop, ikkinchisidan esa 54 qop piyoz yig'ib olindi. Birinchi jo'yakdan ikkinchisiga qaraganda 440 kg kam piyoz yig'ib olindi. Har bir jo'yakdan necha kilogrammdan piyoz olindi?

806. Sayyohlar kun bo'yi 22 km yo'l yurishdi. Ular 3 soat 4 km/soat tezlik bilan yurishdi. Qolgan yo'lni 5 km/soat tezlik bilan o'tishdi. Sayyohlar necha soat yo'lda bo'lishgan?

807. Tenglamalar tuzing va ularni yeching:
a) agar noma'lum son 8 marta orttirilsa, 1 008 hosil bo'ladi;
b) agar noma'lum son 14 marta kamaytirilsa, 1 344 hosil bo'ladi.

808. To'g'ri to'rtburchakning eni 10 sm, bo'yi esa enidan 7 marta katta. To'g'ri to'rtburchakning yuzi qanchaga teng?

809. Agar $a = 306$ bo'lsa, $452 \cdot a$ ifodaning qiymatini toping.

810. Bo'lishni bajaring va yechimni tekshiring:

$$140\ 954 : 473 \quad | \quad 199\ 375 : 625 \quad | \quad 557\ 768 : 452$$

811. Jadvaldagi ma'lumotlar bo'yicha tuzilgan har bir ifoda nimani bildirishini tushuntiring:

Masofa	45 km	60 km
Harakatlanish vaqti	3 soat	3 soat

$$\begin{array}{|l|l|l|} \hline 45 : 3 & 45 + 60 & (45 + 60) : 3 \\ \hline 60 : 3 & 60 - 45 & (60 - 45) : 3 \\ \hline \end{array}$$

812. Ikki poyezd bir vaqtda bir-biriga qarab yo'lga chiqdi. Birinchi poyezd 70 km/soat, ikkinchisi 64 km/soat tezlik bilan yurdi. Ikkinchi poyezd uchrashguncha 192 km yo'lni bosib o'tdi. Birinchi poyezd uchrashguncha qanday masofani bosib o'tgan?

813. Tenglamalarni yeching:

$$x : 14 - 6\ 045 = 5\ 533 \quad | \quad 30\ 336 : x + 537 = 921$$

814. Agar $b = 18\ 081$; $b = 101\ 675$ bo'lsa, $b : 49 - 258$ ifodaning qiymatini hisoblang.

815.

- 1) Sentnerlarda ifodalang: 65 t, 800 kg, 300 kg.
- 2) Detsimetrlarda ifodalang: 70 sm, 2 m, 16 m.

816.

$$\begin{array}{|l|l|} \hline 4\ t - 5\ sr & 240\ kg + 700\ kg \\ \hline 5\ soat - 12\ min & 450\ m + 500\ m \\ \hline 3\ min - 40\ s & 7\ dm - 9\ sm \\ \hline \end{array}$$

817. Bo'linmaning birinchi sinashda 10 soni hosil bo'ladigan holda sinash raqamini aniqlash usulini qarab chiqing:

$\begin{array}{r} 1080135 \\ - 10808 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 135 \\ \times 9 \\ \hline 1215 \end{array}$	$\begin{array}{r} 135 \\ \times 8 \\ \hline 1080 \end{array}$
---	---	---

Tushuntirish: 1 080 ni 135 ga bo'lish kerak.

Bo'lamiz: 1 080 ni 100 ga. 10 chiqadi, lekin 10 soni bo'linmaning sinash raqami bo'la olmaydi, chunki xonada eng katta birlik 9. 9 ni olamiz.

Ko'paytiramiz: Tekshiramiz: 135 ni 9 ga ko'paytiramiz, 1 215 chiqadi, bu 1 080 dan katta, demak, bo'linma 9 dan kichik bo'lishi kerak. 8 ni tekshirib ko'ramiz.

Tekshiramiz: 135 ni 8 ga ko'paytiramiz, 1 080 chiqadi. Bo'linma 8.

818. $1\,026 : 171$ | $15\,168 : 237$ | $125\,256 : 408$

819. O'quvchilar ikkita maydonga pomidor ko'chati ekishdi. Birinchi maydonga ikkinchisiga qaraganda 720 tup ortiq ko'chat ekildi. Agar birinchi maydonning yuzi 500 m^2 va ikkinchi maydonning yuzi 320 m^2 bo'lsa, har qaysi maydonga necha tupdan pomidor ko'chati ekilganini hisoblang.

820. G'isht teruvchi ikki usta birgalikda ishlab 119 920 ta g'isht terdi. Birinchi usta 17 kun ishladi va har kuni 2 860 ta g'isht terdi. Qolgan g'ishtni ikkinchi usta 23 kunda terdi. Ikkinchi usta har kuni nech-tadan g'isht tergan?

821. Qavslarni shunday qo'yingki, tengliklar to'g'ri bo'lsin:

$180 : 5 + 4 \cdot 5 = 56$ | $180 : 5 + 4 \cdot 5 = 100$

822. $14\,824 : 436$ | $57\,342 : 114$ | $356 \cdot 802$

$92\,232 : 427$ | $66\,447 : 321$ | $604 \cdot 520$

823. Ifodani taqqoslang:

$7\text{ km } 046\text{ m} \square 460\text{ m}$ | $32\,020\text{ kg} \square 32\text{ t } 020\text{ kg}$

824. Bo'lish qanday bajarilganini tushuntiring:

	1	8	1	6	3	2		2	5	8				1	8	0	4	8	0		3	7	6	
	-	1	8	0	6			7	0	4				-	1	5	0	4			4	8	0	
					-	1	0	3	2	•••										-	3	0	0	8
						-	1	0	3	2										-	3	0	0	8
									0														0	

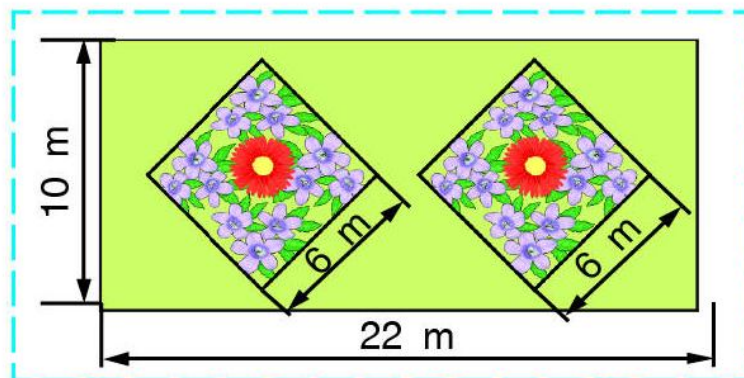
825. $498\,681 : 827$ | $145\,070 : 163$ | $163\,449 : 381$

826. Maktab uchun televizor, magnitofon va kompyuter sotib olinib, hammasiga 408 000 so'm to'landi. Agar televizorning bahosi 112 000 so'm, televizor bilan magnitofon birgalikda 211 000 so'm tursa, magnitofon qancha turadi va kompyuter qancha turadi?

827. 1) Yonilg'i quyish shoxobchasidan bir vaqtda qarama-qarshi yo'nalishda ikkita avtomobil yo'lga chiqdi. Ulardan birining tezligi 60 km/soat, ikkinchisining tezligi 70 km/soat. 3 soatdan keyin bu avtomobillar orasidagi masofa necha kilometr bo'ladi?

2) Masalani shunday o'zgartiringki, uning yechimi $(390 - 70 \cdot 3) : 3 = 60$ (km/soat) bo'lsin.

828. To'g'ri to'rtburchak shaklidagi maydonning bo'yi 22 m, eni 10 m. Shu maydon o'rtasida kvadrat shaklida ikkita bir xil gulzor ajratildi. Agar gulzor (kvadrat)ning tomoni 6 m bo'lsa, qolgan joyning yuzini toping.

$$829. \quad 936 : 117 \quad | \quad 872 : 218 \quad | \quad 2562 : 427 \quad | \quad 7254 : 806$$

830. Tenglama tuzib yeching:

1) Agar 1873 ni noma'lum songa kamaytirilsa, 227 hosil bo'ladi.

2) Agar noma'lum sonni 60 marta kamaytirilsa, 137 hosil bo'ladi.

831. Qoldiqli bo'lish qanday bajarilganini tushuntiring:

39486	84	290709	765
- 336	470	- 2295	380
- 588		- 6120	
- 588		6120	
6		9	

832. Qoldiqli bo'lishni bajaring:

$$133253 : 47 \quad | \quad 835679 : 214 \quad | \quad 715536 : 345$$

833. Temiryo'l qurilishida har 17 m yo'lga 24 ta shpal yotqiziladi. Temiryo'l qurilishining 850 metrlik qismiga nechta shpal kerak bo'ladi?

834. $26 \text{ kg } 372 \text{ g} : 38 - 22 \text{ kg } 088 \text{ g} : 44$

835. Velosipedchi 4 soatda 40 km yo'l yurdi. Qaytishda uning tezligi soatiga 2 km ga kam bo'ldi. Qaytishga u necha soat sarfladi?

Quyidagi ifodalarning qaysi biri masalaning yechilishi bo'ladi:

$$(40 : 4 - 2) + 40;$$

$$40 : (40 : 4 - 2);$$

$$40 : 4 + 2?$$

836. Sabzavot omboriga 3 t sabzavot keltirildi: 950 kg karam, karamga qaraganda 300 kg ortiq pomidor, qolgani esa kartoshka. Omborga necha kilogramm kartoshka keltirilgan?

837. Maktab ustaxonasi uchun oldin 15 ta, keyin 8 ta bolg'acha olindi. Keyingi safar avvalgidan 1120 so'm kam pul to'landi. Bitta bolg'acha qancha turadi?

838. $275 \cdot 48 - 6\,306$ $947 + 38\,753 : 271$

  $52\,200 : 600 \cdot 64$ $7\,800 : 300 \cdot 98$

839. Bichiqchilar 1 oy davomida $7\,236 \text{ dm}^2$ charmni tejab qolishdi. Agar har bir juft poyabzalga 18 dm^2 charm sarflansa, tejalgan charm hisobiga yana necha juft poyabzal tikish mumkin?

840. Ishchi reja bo'yicha 21 ish kunida jami 945 ta detal tayyorlashi kerak edi. Lekin u rejani muddatidan oldin 15 ish kunida bajardi. Ishchi har kuni rejadagidan nechta ortiq detal tayyorlagan?

841. Oralaridagi masofa 520 km bo'lgan ikki shahardan bir vaqtda bir-biriga qarab ikkita poyezd yo'lga chiqdi va 4 soatdan keyin uchrashishdi. Poyezdlardan birining tezligi 60 km/soat. Ushbu ifodalar nimani bildiradi:

1) $520 : 4$;

3) $60 \cdot 4$;

2) $520 : 4 - 60$;

4) $520 - 60 \cdot 4$?

842. 1) Misol to'g'ri bajarilganini tekshirib ko'ring. Nima uchun amallar shunday tartibda bajarilgan?

3   4   5   2   1

$$1\,508 \cdot 98 + 53\,119 - (4\,085 - 34\,354 : 89) = 197\,204$$

$$\begin{array}{r|l} 34354 & 89 \\ - 267 & 386 \\ \hline 765 & \\ - 712 & \\ \hline - 534 & \\ + 534 & \\ \hline 0 & \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \overset{\cdot}{4}\overset{\cdot}{0}\overset{\cdot}{8}\overset{\cdot}{5} \\ - 386 \\ \hline 3699 \end{array} \quad \begin{array}{r} \times 1508 \\ 98 \\ \hline + 12064 \\ 13572 \\ \hline 147784 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 147784 \\ + 53119 \\ \hline 200903 \end{array} \quad \begin{array}{r} \overset{\cdot}{2}\overset{\cdot}{0}\overset{\cdot}{0}\overset{\cdot}{9}\overset{\cdot}{0}\overset{\cdot}{3} \\ - 3699 \\ \hline 197204 \end{array}$$

2) Misollarni yeching:

$$(988 + 2715 \cdot 38) : 19$$

$$(1000 - 10586 : 79) \cdot 25$$

- 843.** 1) Eng katta olti xonali son eng katta ikki xonali sondan necha marta katta?
2) Eng kichik besh xonali son eng kichik uch xonali sondan necha marta katta?

844.

$$7552 : 472$$

$$2002 : 143$$

$$7448 : 931$$

$$5453 : 287$$

$$6600 : 264$$

$$5446 : 389$$

- 845.** Bog'da tushgacha 444 kg, tushdan keyin 348 kg nok terildi. Terilgan noklar 12 kg dan qilib yashiklarga joylandi. Necha yashik kerak bo'lgan?

Yangi uyga 6 ta stul va 2 ta kursi olib kelindi. Bu buyumlardan 3 tasi oshxonaga qo'yildi. Oshxonaga stul qo'yilganmi?

- 846.** Masalalarni yeching va yechilishlarini taqqoslang:
1) O'quvchilar ikkita maydondan 234 kg sabzavot yig'ishtirib oldilar. Birinchi maydonning yuzi 48 m², ikkinchisniki 30 m². Har qaysi maydondan necha kilogrammdan sabzavot yig'ishtirib olingan?

2) O'quvchilar bir maydondan 144 kg, ikkinchi maydondan 90 kg sabzavot yig'ishtirib oldilar. Maydonlarning umumiy yuzi 78 m². Har bir maydonning yuzini toping.

847. $(47\,926 + 50\,378) : (2\,101 - 1\,845)$ | $556\,928 : 304$

848. Yuk mashinasiga umumiy massasi 3 115 kg bo'lgan 17 ta mototsikl va 24 ta motoroller ortildi. Agar bitta mototsiklning massasi 105 kg bo'lsa, motorollarning massasini toping.

849. Tengsizliklar tuzing va ularni tekshiring:

1) 7 020 va 90 sonlarining bo'linmasi 5 030 va 4 961 sonlari ayirmasidan katta.

2) 704 va 42 sonlari ko'paytmasi 26 470 va 3 704 sonlari yig'indisidan kichik.

850. Ilgari tokar qo'lda, bir ish kunida 78 ta detal tayyorlar edi. Hozir avtomat yordamida bir ish kunida 14820 ta shunday detal tayyorlaydi. Tokarning hozirgi ish unumi ilgorigiga qaraganda necha marta ortiq?

851. $30\,000 - 33\,781 : 83 + 8\,076$
 $63\,094 + 4\,060 \cdot 84 - 6\,285$

 Perimetrlari teng bo'lgan, lekin birining tomoni ikkinchisining hech bir tomoniga teng bo'lmagan ikkita to'g'ri to'rtburchak chizish mumkinmi?

852. Ota va ikki o'g'il 24 tup ko'chat ekishdi. Ota ikki o'g'li qancha ko'chat ekkan bo'lsa, shuncha ko'chat ekdi. O'g'illar esa o'zaro teng sonda ko'chat ekishdi. Har qaysi o'g'il nechtadan ko'chat ekkan?

853. Ko'p qavatli uydagi romlarga oyna solish uchun 486 ta oyna ketdi. Dam olish uyidagi romlarga 432 ta oyna ishlatildi. Dam olish uyida ko'p qavatli uyga qaraganda romlar 9 ta kam. Hammasi bo'lib nechta romga oyna solingan?

854. $26 \text{ t } 496 \text{ kg} : 46$ | $202 \text{ m } 02 \text{ sm} : 37$

855. $736\,200 : 18 - 640\,096 : 32 + 9\,876 : 12$

856. Bir do'konga 432 kg konfet 27 ta bir xil yashikda keltirildi. Ikkinchi do'konga xuddi shunday yashiklarda 848 kg konfet keltirildi. Ikkinchi do'konga necha yashik konfet keltirilgan?

857. $10\,920 : 39 + 608 \cdot 34$ | $362 \cdot 298$
 $18\,495 : 27 + 475 \cdot 18$ | $302\,841 : 627$

G'ayrat va Ma'sudaga bajargan ishlari uchun 2000 so'm to'lashdi. G'ayrat 3 soat, Ma'suda 2 soat ishladi. To'langan pulni ular qanday bo'lib olishgan?

858. To'g'ri to'rtburchak shaklidagi maydonchanning bo'yi 85 m, eni 64 m. Shu maydonchaga qurilgan uy 160 m^2 maydonni egallaydi. Agar qolgan yerning yarmi bog' bo'lsa, bog'ning yuzini toping.

859. Tirkamali avtomashinada 1 080 sr sabzini tashish kerak. Har safar mashinaga 30 sr va tirkamaga undan 2 marta kam sabzi oriladi. Hamma sabzini tashish uchun shu mashina necha marta qatnashi kerak?

860. 1) Aeroportdan bir vaqtda ikkita samolyot qarama-qarshi tomonga qarab uchib ketdi. 10 minutdan

keyin ular orasidagi masofa 270 km bo'ldi. Agar 1-samolyotning tezligi 15 km/min bo'lsa, 2-samolyotning tezligini toping.

2) $600 : 6 - 55$ ifodaga ko'ra yuqoridagiga o'xshash masala tuzing.

861. $127\,410 : 274 + 307\,200 : 480 - 1\,085 : 31$

862. Mototsikl 6 soatda 180 km, mashina esa 4 soatda 360 km yo'l yurdi. Mototsikl tezligi mashinaning tezligidan necha marta kam?

863. Do'konda bir kunda 24 kg olma murabbosi va 40 kg behi murabbosi sotildi. Agar bankalar bir xil bo'lsa va behi murabbosi 8 banka ortiq sotilgani ma'lum bo'lsa, har qaysi murabbodan necha bankadan sotilgan?

864. $48\,984 : 52$ | $8\,820 : 28$ | $10\,000 - 284 \cdot 35$

  $91\,375 : 43$ | $1\,904 : 34$ | $9\,999 + 8 \cdot 4\,356$

865. Qurilishga 120 t qum olib kelish uchun bir yuk mashina 40 marta qatnashi kerak. Boshqa mashina esa bu qumni 24 marta qatnaganda tashiydi. Agar ikkala mashina birgalikda ishlasa, shuncha qumni tashish uchun ular necha martadan qatnashi kerak?

866. Sportchilar yotoqxonasida 128 basketbolchi, ulardan 2 marta kam futbolchi turadi.

Agar har bir qavatda 24 ta sportchi tursa, yotoq-xona necha qavatli ekanini toping.

867. Poyezdga 756 ta chiptaning hammasi sotildi. Yo'lovchilarning 36 kishini tashkil etuvchi bir qismi 9 ta

kupeli vagonda, qolganlari esa 8 ta platskart vagonda ketadigan bo'ldi. Har bir vagonda nechta yo'lovchi bor?

868. Polizdan oshxonaga va do'konga hammasi bo'lib 4 ta kichik yuk mashinasida qovun jo'natildi. Do'kon 24 sr va oshxona 8 sr qovun qabul qildi. Oshxonaga necha mashina va do'konga necha mashina qovun jo'natilgan?

869. Tenglamalarni yeching:

$$x \cdot 36 = 4\,968 \cdot 7$$

$$920 : x = 1$$

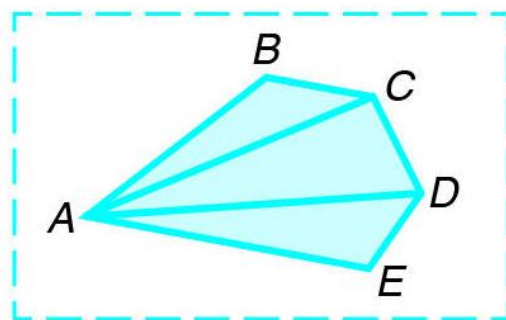
$$x : 74 = 132$$

$$340 - x = 0$$

870. $280 \cdot 96 : 42$ | $156\,750 : 75$ | $10\,100 - 43\,268 : 58 \cdot 6$

- 871.** 1) uchi A nuqtada bo'lgan burchaklarni;
 2) uchi D nuqtada bo'lgan burchaklarni;
 3) AD tomon umumiy bo'lgan ko'pburchaklarni ayting:

Kitob javonining uchta tokchasida 105 ta kitob bor. Birinchi tokchadagi kitoblarga yana 15 ta kitob qo'shilgandan so'ng hamma tokchalardagi kitoblar baravardan bo'ldi. Birinchi tokchada nechta kitob bo'lgan?

872. Chinni zavodida bitta usta 1 920 ta kosaga gul chizdi, ikkinchisi 1935 ta kosaga gul chizdi. Agar bir kunda I usta 320 ta kosaga, II usta 215 ta kosaga gul chizsa, qaysi usta ishni tez bitirgan va necha kun oldin bitirgan?

873. Ikki guruh o'quvchilar mevali daraxtlar ekish uchun chuqurchalar kovladilar. I guruh o'quvchilari 100 ta chuqurcha kovladilar, bu II guruh kovlaganidan 10 ta kam. O'quvchilar hammasi bo'lib nechta chuqurcha kovlagan?

874. 1 440 ta detal tayyorlash kerak. Bir ishchi bu detallarni 20 soatda tayyorlashi mumkin, boshqa ishchi 30 soatda tayyorlashi mumkin. Ikkala ishchi birgalikda bu ishni necha soatda bajaradi?

875. Kvadratchalar o'rnida qanday raqamlar bo'lishi kerak?

$\begin{array}{r} 43848 \quad \quad 87 \\ - 435 \quad \quad 5 \square 4 \\ \hline 348 \\ - 348 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 112144 \quad \quad 16 \\ - 112 \quad \quad 7 \square \square 9 \\ \hline 144 \\ - 144 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 389120 \quad \quad 64 \\ - 384 \quad \quad 6 \square 8 \square \\ \hline 512 \\ - 512 \\ \hline 0 \end{array}$
---	--	--

876. Hisoblashlardagi xatoliklarni toping va ularni tuzating:

$\begin{array}{r} 32900 \quad \quad 94 \\ - 282 \quad \quad 35 \\ \hline 470 \\ - 470 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 51414 \quad \quad 57 \\ - 513 \quad \quad 92 \\ \hline 114 \\ - 114 \\ \hline 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 6544 \quad \quad 16 \\ - 48 \quad \quad 3109 \\ \hline 17 \\ - 16 \\ \hline 144 \\ - 144 \\ \hline 0 \end{array}$
--	--	---

877. Do'konda 96 ta ayollar va 75 ta erkaklar kastumi bor edi. Kun davomida ayollar kastumining yarmi va erkaklar kastumining uchdan bir qismi sotildi. Qaysi kastumdan ko'p sotildi va qancha ko'p sotildi?

878. $11\,359 : 37$ | $7 \cdot 829 - 6 \cdot 493$

Mustahkamlash uchun mashqlar

- $810 - 60 + 420 - 180 : 9$ | $(90 - 63) \cdot (42 + 58) - 70$
 $7\,000 - (24 \cdot 100 - 24 \cdot 10)$ | $80 \cdot (15 + 25) - 480 : 80$
- $(200\,000 - 198\,545) : 5$ | $(700\,000 - 699\,754) \cdot 409$
- $3\,712 : 64$ | $46\,116 : 84$ | $195\,936 : 32$ | $634\,220 : 76$
- $15\,050 : 35$ | $39\,360 : 48$ | $136\,010 : 67$ | $216\,360 : 36$
- $14\,720 : 64 \cdot 23$ | $60\,384 : 24 : 37 \cdot 89$
- Agar $a = 12$; $a = 27$; $a = 68$ bo'lsa, $14\,688 : a$ ifodaning qiymatini toping.
- Tenglamalarni yeching:
 $x \cdot 22 = 88\,396$ | $15639 : x = 39$ | $x : 36 = 195$
 $x + 294 = 10\,816 - 306$ | $41067 - x = 21912 + 735$
- Taqqoslang:
 $1\,800$ s va 5 min | $7\,834$ sm va 78 m 34 sm
 $8\,320$ sr va 83 t 2 sr | 13 kg 400 g va $1\,680$ g
- Tengliklarni o'qing:
 $6 + 3 = 9$ | $24 : 4 = 7$ | $9 \cdot 7 = 56$ | $42 : 7 = 6$
 $36 : 9 = 9$ | $8 \cdot 0 = 0$ | $17 - 9 = 8$ | $14 - 8 = 7$
Faqat to'g'ri tengliklarni ko'chirib yozing.
- Tengsizliklarni o'qing:
 $30 > 40$ | $90 < 89$ | $3 \cdot 4 > 7$ | $12 - 8 < 5$
To'g'ri tengsizliklarni ko'chirib yozing.

11. Uy qurilishiga 632 400 dona g'isht ketadi. Agar bu g'ishtni 620 ta yug'ma panel bilan almashtirilgan bo'lsa, bitta panel nechta g'ishtning o'rnini bosadi?
12. Qandolat fabrikasida 68 xil mahsulot ishlab chiqariladi. Ularning to'rtidan bir qismi eksport qilinadi. Necha xil mahsulot eksport qilinadi?

Takrorlash uchun topshiriqlar

1. Ko'p xonali sonni ikki xonali songa qanday bo'lish mumkin ekanini ayting. Buni $7\,020 : 36$ misolida tushuntiring.
2. $7\,328 : 916$ va $182\,007 : 567$ hollarda qanday bo'lishingizni tushuntiring.

Hamma o'tilganlarni takrorlash uchun mashqlar

1. Misollarni yeching va tekshiring:

$$692\,503 + 243\,497 \quad | \quad 720\,002 - 362\,701$$

2. $(20\,385 - 14\,923) + (6\,000 - 4\,947)$

3. $62 \cdot 24 \cdot 35 \quad | \quad 64 : 16 \cdot 85 \cdot 12 \quad | \quad 89 \cdot 65 - 74 \cdot 32$

4. $856 \cdot 48 \quad | \quad 904 \cdot 82 \quad | \quad 926 \cdot 184 \quad | \quad 805 \cdot 426$
 $2\,550 : 34 \quad | \quad 49\,192 : 52 \quad | \quad 90\,628 : 326 \quad | \quad 216\,320 : 416$

5. Natijani hisoblang va yechimini tekshiring:

$$60\,718 + 5\,967 \quad | \quad 20\,016 - 9\,324 \quad | \quad 707 \cdot 38 \quad | \quad 9\,312 : 48$$

6. Qoldiqli bo'lishni bajaring va yechimni tekshiring:

$$12\,856 : 42 \quad | \quad 68\,032 : 54 \quad | \quad 308\,119 : 67$$

7. $50\,000 - (223 \cdot 89 + 14\,807 : 67) : 4$

8. $369 \cdot 428 : 492 + 56\,224 : 112$

9. Agar:

1) $a = 640$; $a = 720$ bo'lsa, $a + 640$ va $a - 640$;

2) $a = 1$; $a = 2$ bo'lsa, $410 : a$ va $410 \cdot a$ ifodalarning qiymatlarini toping.

10. Ifodalarni taqqoslang:

$280 : 10 : 7$ va $280 : 70$ | $620 : (10 : 2)$ va $620 : 10 : 2$

11. Har qaysi misollarni tenglik ko'rinishida yozing:

1) 7 soni 9 dan 2 ta kam;

2) 6 soni 1 dan 5 ta ko'p;

3) 13 soni 7 dan 6 ta ko'p;

4) 4 soni 12 dan 8 ta kam;

5) 8 soni 4 dan 2 marta katta;

6) 12 soni 4 dan 3 marta katta;

7) 6 soni 12 dan 2 marta kichik;

8) 4 soni 20 dan 5 marta kichik.

12. Tenglamalar tuzing va ularni yeching.

1) Agar noma'lum son 45 ga orttirilsa, 100 hosil bo'ladi.

2) Agar noma'lum son 7 marta orttirilsa, 490 hosil bo'ladi.

13. Ifodalarni yozing va ularning qiymatlarini hisoblang:

1) 231 va 14 sonlari yig'indisini 5 marta kamaytirish.

2) 890 va 615 sonlari yig'indisiga 1 512 va 216 sonlari bo'linmasini qo'shish.

14. Qavslarni shunday qo'yingki, tengliklar to'g'ri bo'lsin:

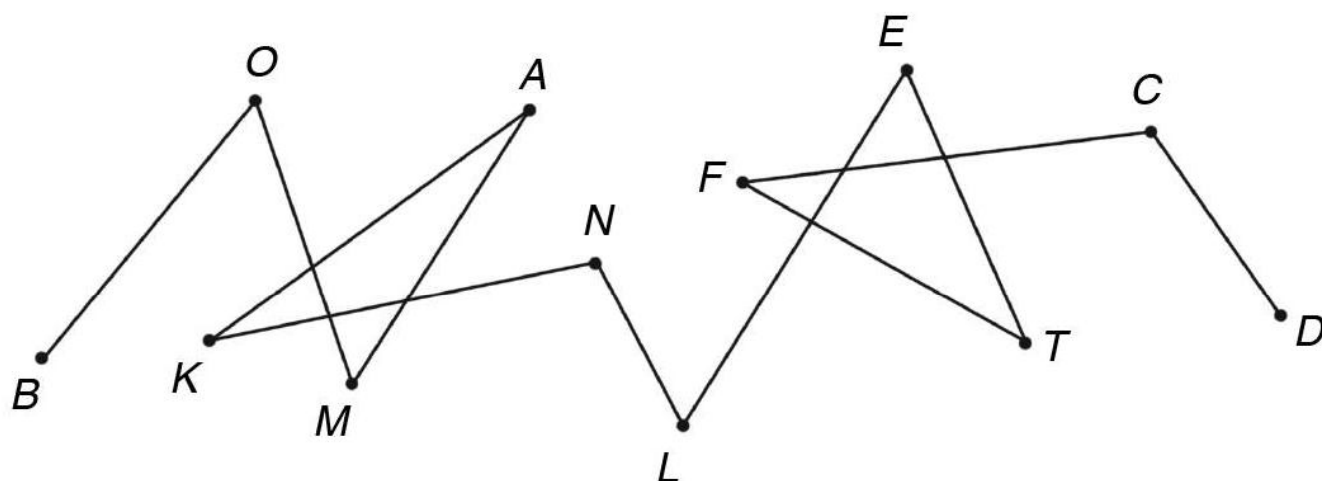
$98 - 14 : 2 + 5 = 47$ | $98 - 14 : 2 + 5 = 86$

- 15.** Masalalarni va ularning yechilishlarini taqqoslang:
- 1) Dasturxonda 6 ta non bor edi. Yana bir necha non qo'yilgandan keyin 14 ta non bo'ldi. Nechta non qo'yilgan?
  - 2) Dasturxonga 14 ta non qo'yish kerak edi. 6 ta non qo'yildi. Yana nechta non qo'yish kerak?
  - 3) Dasturxonga 6 ta non qo'yilgandan keyin yana 8 ta non qo'yish qoldi. Hammasi bo'lib nechta non qo'yish kerak edi?
- 16.** Oralaridagi masofa 14 km bo'lgan ikki guruh bir vaqtda bir-biriga qarab yo'lga chiqdi va 2 soatdan keyin uchrashdi. Guruhlardan biri 4 km/soat tezlik bilan yurgan.
- Quyidagi ifodalarning ma'nosini tushuntiring:
- 1) $14 : 2$
  - 2) $14 : 2 - 4$
  - 3) $4 \cdot 2$
  - 4) $14 - 4 \cdot 2$
  - 5) $(14 - 4 \cdot 2) : 2$
- 17.** Bahosi 2 630 so'm bo'lgan gazlamadan 6 m sotib olish uchun 15 780 so'm yetadimi?
- 18.** Buldozer 3 soat davomida 234 m² yo'lni tekisladi. Agar shunday unum bilan ishlasa, buldozer 10 soatda qancha yo'lni tekislaydi?
- 19.** Ulug' o'zbek shoiri Muqimiy 1851-yili tavallud topdi va 1903-yili vafot etdi. Muqimiy nechanchi asrda tug'ilgan va necha yil umr ko'rgan?
- 20.** Ta'mirlovchilar guruhi 66 ta xonani ta'mirlashlari kerak edi. Har bir qavatda 6 tadan xona bor. Bir necha qavat ta'mirdan chiqqanidan keyin yana 24 xona qoldi. Necha qavat ta'mirlab bo'lindi?
- 21.** Agar mototsikl haydovchisi 76 km/soat tezlik bilan yursa, oralaridagi masofa 230 km bo'lgan ikki shahar orasini 3 soatda o'ta oladimi?

22. Bir jo'yakdan 38 sr, ikkinchi jo'yakdan 3 marta ko'p lavlagi yig'ishtirib olindi. Hamma lavlagining to'rtidan bir qismi omborga jo'natildi. Omborga necha sentner lavlagi jo'natilgan?
23. Siniq chiziq nechta uch va nechta bo'g'inga ega?

O'quv yili oxirida quyidagi ko'rinishdagi mashqlarni bajara olishingiz kerak

- Sonlarni o'qing: 1 945, 63 081, 38 804.
- Sonlarni raqam bilan yozing: yigirma to'qqiz ming ikki yuz ellik olti; o'n sakkiz ming bir yuz to'qqiz; olti yuz ming yetti.
- Amallarni bajaring:

$$70\,300 - 36\,810$$

$$43\,098 + 29\,708$$

$$4\,209 \cdot 56$$

$$3\,528 : 24$$

$$37 \cdot 204$$

$$9\,760 : 16$$

- Og'zaki hisoblang:

$$38 + 45$$

$$72 : 6$$

$$91 - 68$$

$$57 + 0$$

$$24 \cdot 3$$

$$16 \cdot 0$$

5. 4- topshiriqdagi ifodalarni „yig‘indi“, „ayirma“, „ko‘paytma“, „bo‘linma“ so‘zlarini qo‘llab o‘qing.
6. Tenglamalarni yeching:
 $24 \cdot x = 7\,320$ | $x + 548 = 725$
7. 842 sonini xona qo‘shiluvchilarining yig‘indisi shaklida yozing.
8. Amallarni bajaring: $168 : 28 + (183 - 97)$.
9. Quyidagi to‘rt holning qaysi birida amallarni bajarish tartibi to‘g‘ri belgilangan:
- a) $640 : 8 - 2 \cdot 30 + 16$ | b) $640 : 8 - 2 \cdot 30 + 16$
1 2 3 4 3 1 4 2
- d) $640 : 8 - 2 \cdot 30 + 16$ | e) $640 : 8 - 2 \cdot 30 + 16$
1 3 2 4 4 3 2 1
10. Taqqoslang:
 a) 1 329 va 1 330; b) 888 va 909; d) 3 405 va 3 045
11. Topshiriqlarning qaysi birida javob 100 dan katta bo‘ladi:
 a) $32 \cdot 3$ b) $185 - 86$ d) $306 : 3$
12. Hisoblashlarni bajarmay, taqqoslang:
 a) $27 + 64$ va $64 + 27$ | e) $318 + 48$ va $318 \cdot 48$
 b) $56 \cdot 38$ va $38 \cdot 56$ | f) $24 \cdot 526$ va $25 \cdot 526$
 d) $66 \cdot 1$ va $66 \cdot 0$ | g) $990 : 33$ va $990 : 34$
13. Birinchi kuni kutubxonadan 140 ta kitob, ikkinchi kuni esa 65 ta ortiq kitob olindi. Ikki kunda kutubxonadan nechta kitob olingan?
14. Shaharlar orasidagi masofa 390 km. Poyezd bir shahardan ikkinchisiga qarab yo‘lga chiqdi. Soatiga 65 km tezlik bilan 4 soat yurganidan keyin poyezd yana qancha yo‘l yurishi kerak bo‘ladi?

15. Uchta bir xil yashikda 39 kg olxo'ri bor. 104 kg olxo'rini joylash uchun shunday yashiklardan nechta kerak bo'ladi?
16. O'quvchilar 55 ta daraxt ko'chati o'tqazdilar. Ko'chatlardan 27 tasini maktab bog'iga, qolganlarini esa har bir qatorga 7 tadan qilib sport maydonchasi atrofiga o'tqazdilar. Sport maydonchasi atrofiga necha qator ko'chat o'tqazdilar?
17. Ekinlarni sug'orish uchun 39 chelak suv tayyorlab qo'yildi. Har bir jo'yakka 4 chelakdan suv quyilgandan so'ng yana 3 chelak suv ortib qoldi. Nechta jo'yak sug'orilgan?
18. Kitob 140 betli. Lola kitobning yarmini va yana 5 bet o'qidi. Lola yana necha bet o'qishi kerak?
19. Sinfda 32 o'quvchi bor. Sinfning to'rtidan bir qismi uch bahosiz o'qiydi. Nechta o'quvchi uch bahosiz o'qiydi?
20. Tomonlari 5 katak va 10 katakdan iborat bo'lgan to'g'ri to'rtburchak chizing. To'g'ri to'rtburchakning yarmini shtrixlang.
21. Bola o'zida bor pulning uchdan biri — 120 so'mga daftar sotib oldi. Bolada avval necha so'm bo'lgan?
22. 8 015 m ... 8 km 150 m | 180 sr ... 1 t 8 sr
 200 min ... 4 soat
23. Uchburchak chizing va uning tomonlari uzunliklarini o'lchang.
24. Maktab hovlisining bo'yi 28 m, eni esa 23 m. Maktab atrofini o'rash uchun necha metr uzunlikdagi devor kerak?

Iqtidorli o'quvchilar uchun tipik topshiriqlar

1. Og'zaki hisoblang:

$640 : 80$

$360 : 90$

$370 + 30 \cdot 4$

$280 - 80 : 20$

$800 : 40$

$380 - 80$

$86 - 0$

$34 \cdot 0$

$17 \cdot 5$

$60 + 370$

2. Amallarni bajaring:

$836 : 4 \cdot 17 - 189 + 1\ 546$

$(5\ 011 - 23 \cdot 65) : 12$

$462 \cdot 208 : 154 + 2\ 382 - 1\ 371$

$10\ 000 + 210\ 656 : 232 \cdot 10 + 1\ 180$

3. Hisoblashlarni og'zaki bajarib, faqat javoblarini yozing:

$64 \cdot 10 : 40 \cdot 7$

$600 : 100 \cdot 30 : 18$

$650 : 5 - 120 + 60$

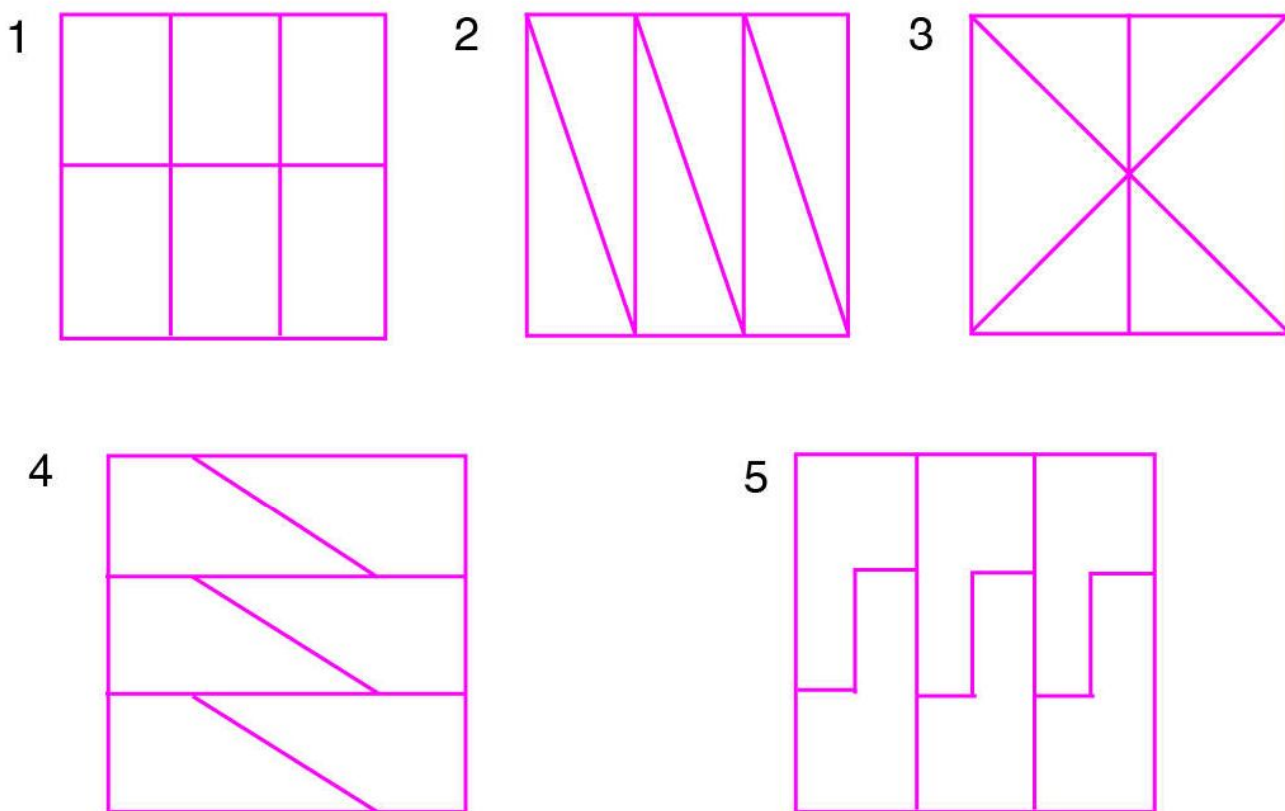
$360 \cdot 2 : 90 \cdot 14 - 12$

4. Usta 8 soat ishlab 96 ta detal tayyorladi. Uning shogirdi 6 soat ishlab shunday detaldan 54 ta tayyorladi. Ular birgalikda ishlab, 2 soatda nechta detal tayyorlaydilar?

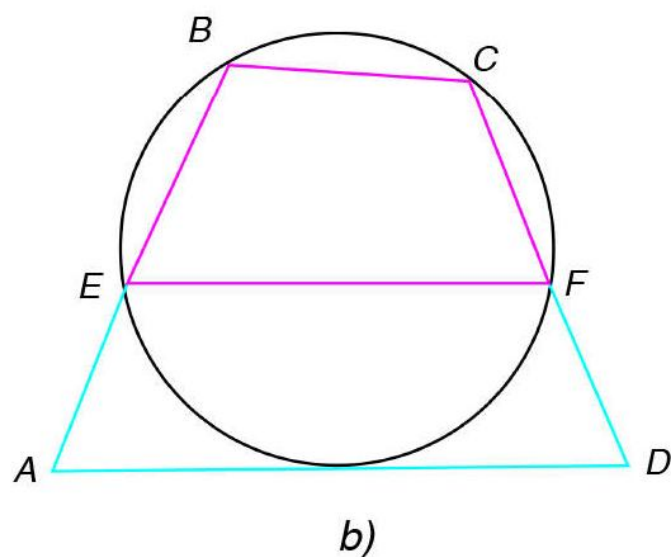
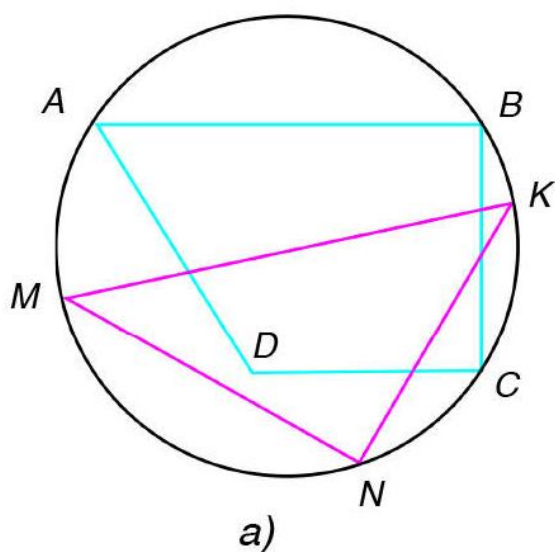
5. Vagondan 380 sr ko'mir tushirildi. Shundan keyin vagonda tushirilganidan 119 sr ko'p ko'mir qoldi. Dastlab vagonda qancha ko'mir bo'lgan?

6. Bir velosipedchi soatiga 12 km tezlik bilan 48 km yo'l yurdi. Ikkinchisi esa shu masofani soatiga 16 km tezlik bilan bosib o'tdi. Birinchi velosipedchi ikkinchi velosipedchiga nisbatan necha soat ortiq yo'l yurgan?

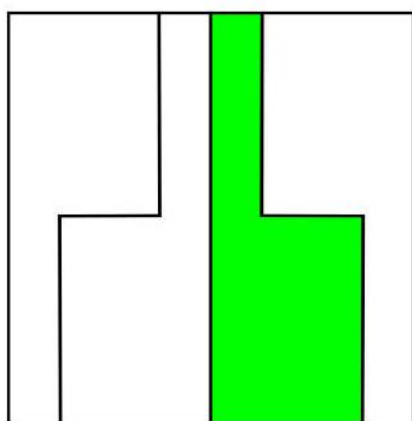
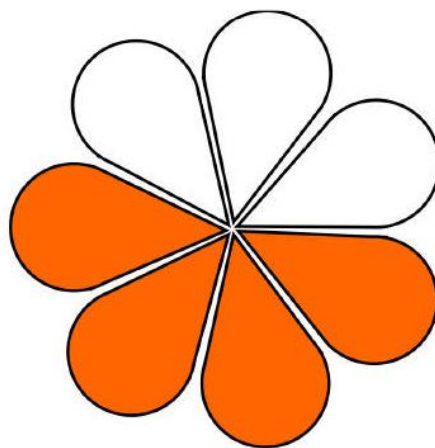
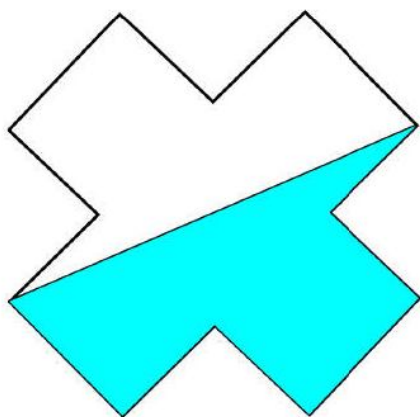
7. Bu shakllarda nima umumiy? 3- shakl boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?

8. Ko'pburchaklardan qaysi biri aylanaga ichki chizilgan (aylananing ichiga sig'adi)?

9. Ikkita qayiqlar to'xtash joyida teng miqdorda qayiqlar turibdi. Ulardan 25 tasi suvga tushgandan keyin birinchi to'xtash joyida 10 ta, ikkinchisida esa 5 ta qayiq qoldi. To'xtash joyida nechtadan qayiq bo'lgan?
10. Avval hamma olmalarning yarmi, so'ng yana 3 tasi yeyilgandan keyin, likopchada 12 ta olma qoldi. Dastlab likopchada nechta olma bo'lgan?
11. Har qaysi shaklning qanday qismi bo'yalgan?

1-4- SINFLAR MATEMATIKA KURSIDAN ASOSIY MA'LUMOTLAR

Arifmetik amallar

	Amalning nomi. Belgisi	Ifoda va uning nomi	Berilgan va izlanadigan sonlar nomi
$\boxed{+}$	Qo'shish «+» (qo'shish belgisi)	$29 + 65$ 29 va 65 sonlarining yig'indisi	$\begin{array}{r} 29 - \text{qo'shiluvchi} \\ + 65 - \text{qo'shiluvchi} \\ \hline 94 - \text{yig'indi} \end{array}$
$\boxed{-}$	Ayirish «-» (ayirish belgisi)	$123 - 84$ 123 va 84 sonlarining ayirmasi	$\begin{array}{r} 123 - \text{kamayuvchi} \\ - 84 - \text{ayriluvchi} \\ \hline 39 - \text{ayirma} \end{array}$
$\boxed{\cdot}$ $\boxed{\times}$	Ko'paytirish «·» yoki «×» (ko'paytirish belgisi)	$97 \cdot 3$ 97 va 3 sonlarining ko'paytmasi	$\begin{array}{r} 97 - \text{ko'paytuvchi} \\ \times 3 - \text{ko'paytuvchi} \\ \hline 291 - \text{ko'paytma} \end{array}$
$\boxed{:}$ $\boxed{\div}$	Bo'lish «:» va « $\div$ » (bo'lish belgisi)	$72 : 8$ 72 va 8 sonlarining bo'linmasi	$\begin{array}{r} 72 - \text{bo'linuvchi} \\ \div 8 - \text{bo'luvchi} \\ \hline 9 - \text{bo'linma} \end{array}$ $\begin{array}{r} 24 \overline{) 5} - \text{bo'luvchi} \\ \underline{20} \quad 4 - \text{bo'linma} \\ 4 - \text{qoldiq} \\ 24 - \text{bo'linuvchi} \end{array}$

Amallarning bajarilish tartibi

Sonli ifodaning xususiyatlari	Amallarni bajarish tartibi	Misollar
Faqat «+» va «-» yoki «×» va «:» ni o'z ichiga olsa	Tartib bilan (chapdan o'ngga)	$48 : 6 \cdot 2 : 4 = 4$ $100 - 70 + 5 - 4 = 31$

<p>Faqat «+» va «-» nigina emas, balki «x» va « : » ni o'z ichiga olsa</p>	<p>Avval berilgan tartib bilan «x» yoki « : » (chapdan o'ngga), keyin «+» yoki «-» (chapdan o'ngga) bajariladi</p>	$\overset{3}{240} - \overset{1}{80} : \overset{2}{4} \cdot 7 = 100$ $\overset{2}{180} + \overset{3}{120} - \overset{1}{90} \cdot 3 = 30$ $\overset{1}{630} : \overset{3}{9} + \overset{4}{20} - \overset{2}{7} \cdot 5 = 55$ $\overset{1}{320} : \overset{3}{8} - \overset{2}{150} : 5 = 10$
<p>Bir yoki bir necha juft qavslar ishtirok etsa</p>	<p>Avval qavsli ifodalarning qiymati hisoblanadi, keyin 1 va 2-qoidalar bo'yicha bajariladi</p>	$\overset{3}{900} - (\overset{1}{200} \cdot \overset{2}{4} + 60) = 40$ $\overset{3}{70} \cdot (\overset{1}{36} - \overset{2}{30} + 4) = 700$ $\overset{3}{40} + (\overset{1}{820} - \overset{2}{800}) \cdot 5 = 140$ $\overset{3}{3} \cdot (\overset{1}{77} - \overset{4}{75}) - (\overset{2}{13} - 9) = 2$

Qo'shish amali xossalari

So'z bilan ifodalanishi	Misollar
<p>Qo'shiluvchilarning o'рни almashtirilsa ham yig'indi o'zgarmaydi</p>	$7 + 6 = 6 + 7$ $48 + 15 + 3 = 15 + 3 + 48$
<p>Ikki qo'shni qo'shiluvchini ularning yig'indisi bilan almashtirish mumkin</p>	$(40 + 28) + 2 = 40 + (28 + 2)$

Ko'paytirish amali xossalari

So'z bilan ifodalanishi	Misollar
<p>Ko'paytuvchilarning o'рни almashtirilsa ham ko'paytma o'zgarmaydi</p>	$3 \cdot 8 \cdot 10 = 3 \cdot 10 \cdot 8$
<p>Ikki qo'shni ko'paytuvchini ularning ko'paytmasi bilan almashtirish mumkin</p>	$9 \cdot (7 \cdot 10) = (9 \cdot 7) \cdot 10$

Yig'indini songa ko'paytirishda har bir qo'shiluvchini alohida bu songa ko'paytirib, chiqqan natijalarni qo'shish mumkin	$(6 + 5) \cdot 8 = 6 \cdot 8 + 5 \cdot 8$
--	---

Qo'shish va ayirishda sonlar orasidagi bog'lanish

Amal	Misollar	So'z bilan ifodalanishi
Qo'shish	$\begin{array}{r} 18 + 70 = 88 \\ 88 - 18 = 70 \\ 88 - 70 = 18 \end{array}$	Agar yig'indidan bir qo'shiluvchi ayirilsa, ikkinchi qo'shiluvchi hosil bo'ladi
Ayirish	$\begin{array}{r} 45 - 31 = 14 \\ 14 + 31 = 45 \end{array}$	Agar ayirmaga ayriluvchi qo'shilsa, kamayuvchi hosil bo'ladi
	$45 - 14 = 31$	Agar kamayuvchidan ayirma ayirilsa, ayriluvchi hosil bo'ladi

Qo'shish va ayirishni tekshirish

Amal	Tekshirish usullari	
	I usul	II usul
Qo'shish	Ayirish bilan	Qo'shish bilan
$\begin{array}{r} + 132 \\ 547 \\ \hline 679 \end{array}$	$\begin{array}{r} - 679 \\ 547 \\ \hline 132 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 547 \\ 132 \\ \hline 679 \end{array}$
Ayirish	Qo'shish bilan	Ayirish bilan
$\begin{array}{r} - 903 \\ 285 \\ \hline 618 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 618 \\ 285 \\ \hline 903 \end{array}$	$\begin{array}{r} - 903 \\ 618 \\ \hline 285 \end{array}$

Ko'paytirish va bo'lishda sonlar orasidagi bog'lanish

Amal	Misollar	So'z bilan ifodalanishi
Ko'paytirish	$\begin{array}{r} 7 \cdot 6 = 42 \\ \hline 42 : 6 = 7 \\ 42 : 7 = 6 \end{array}$	Agar ko'paytmani ko'paytuvchilarning biriga bo'linsa, ikkinchi ko'paytuvchi hosil bo'ladi
Bo'lish	$\begin{array}{r} 28 : 7 = 4 \\ \hline 4 \cdot 7 = 28 \end{array}$	Agar bo'linmani bo'luvchiga ko'paytirilsa yoki bo'luvchini bo'linmaga ko'paytirilsa, bo'linuvchi hosil bo'ladi
	$28 : 4 = 7$	Agar bo'linuvchi bo'linmaga bo'linsa, bo'luvchi hosil bo'ladi

Ko'paytirish va bo'lishni tekshirish

Amal	Tekshirish usullari	
	I usul	II usul
Ko'paytirish $\begin{array}{r} \times 43 \\ 25 \\ \hline 215 \\ + 86 \\ \hline 1075 \end{array}$	Bo'lish bilan $\begin{array}{r} - 1075 \overline{)43} \\ \underline{86} \\ - 215 \\ \underline{215} \\ 0 \end{array}$	Ko'paytirish bilan $\begin{array}{r} \times 25 \\ 43 \\ \hline 100 \\ + 75 \\ \hline 1075 \end{array}$
Bo'lish $\begin{array}{r} - 612 \overline{)34} \\ \underline{34} \\ - 272 \\ \underline{272} \\ 0 \end{array}$	Ko'paytirish bilan $\begin{array}{r} \times 34 \\ 18 \\ \hline 272 \\ + 34 \\ \hline 612 \end{array}$	Bo'lish bilan $\begin{array}{r} - 612 \overline{)18} \\ \underline{54} \\ - 72 \\ \underline{72} \\ 0 \end{array}$

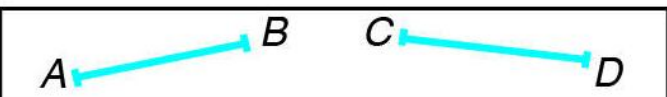
0 soni bilan amallar

Amal	Harf bilan yozilishi	Soʻz bilan ifodalanishi. Misollar
Qoʻshish	$a + 0 = a$ $0 + b = b$	Agar qoʻshiluvchilardan biri 0 ga teng boʻlsa, yigʻindi ikkinchi qoʻshiluvchiga teng boʻladi $7 + 0 = 7$ $316 + 0 = 316$ $0 + 928 = 928$
Ayirish	$c - 0 = c$	Agar sondan 0 ayirilsa, shu sonning oʻzi qoladi $65 - 0 = 65$ $349 - 0 = 349$
	$k - k = 0$	Agar kamayuvchi va ayriluvchi bir-biriga teng boʻlsa, ayirma 0 ga teng boʻladi $946 - 946 = 0$ $78 - 78 = 0$
Koʻpaytirish	$0 \cdot b = 0$ $c \cdot 0 = 0$ $c \cdot b \cdot 0 = 0$	Agar koʻpaytuvchilardan biri 0 ga teng boʻlsa, koʻpaytma ham 0 ga teng boʻladi $0 \cdot 912 = 0$ $348 \cdot 0 = 0$ $564 \cdot 0 \cdot 9 = 0$
Boʻlish	$0 : b = 0$ $(b \neq 0)$ 0 ga boʻlish mumkin emas	Agar 0 ni biror songa boʻlinsa, 0 hosil boʻladi $0 : 54 = 0$ $0 : 987 = 0$ <div style="border: 1px solid magenta; padding: 5px; display: inline-block; margin-top: 10px;"> ~~$b : 0$~~ </div>

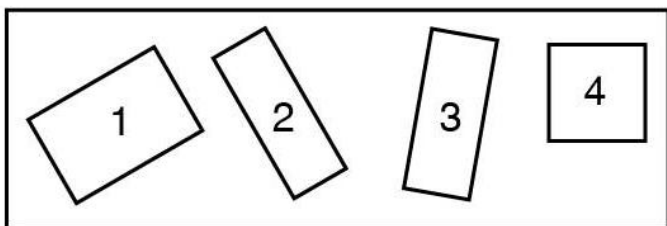
1 soni bilan ko'paytirish va bo'lish

Amal	Harf bilan yozilishi	So'z bilan ifodalanishi. Misollar
Ko'paytirish	$1 \cdot a = a$ $b \cdot 1 = b$	Agar ikkita ko'paytuvchidan biri 1 ga teng bo'lsa, ko'paytma ikkinchi ko'paytuvchiga teng bo'ladi $1 \cdot 89 = 89$ $359 \cdot 1 = 359$
Bo'lish	$k : 1 = k$	Agar son 1 ga bo'linsa, shu sonning o'zi hosil bo'ladi $34 : 1 = 34$ $642 : 1 = 642$
	$c : c = 1$ $c \neq 0$	Agar bo'linuvchi va bo'luvchilar teng bo'lsa, bo'linma 1 ga teng bo'ladi $89 : 89 = 1$ $598 : 598 = 1$

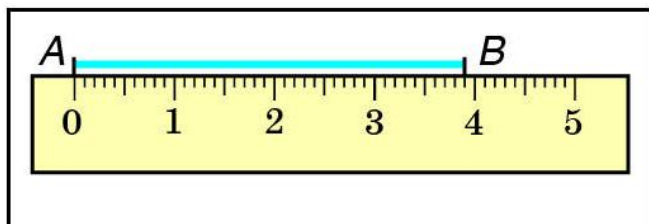
Geometrik shakllar va kattaliklar

Shakllar	Nomi va belgilanishi
	A nuqta, C nuqta
	a to'g'ri chiziq
	b egri chiziq
	c siniq chiziq
	AB kesma, CD kesma

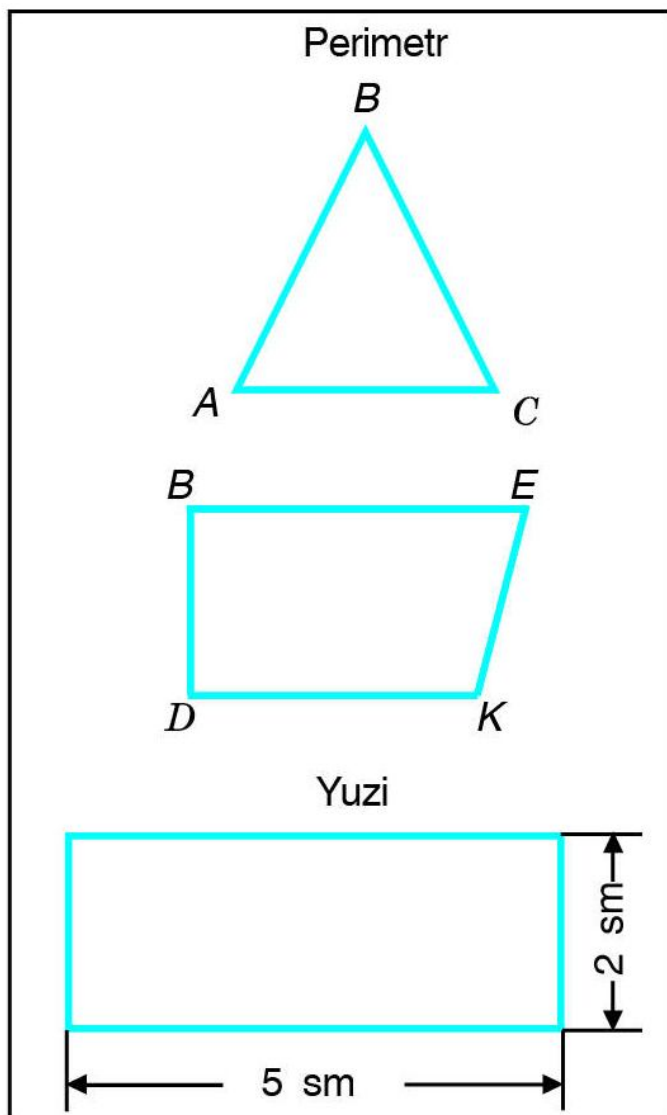
	<p>ABC va DBE to'g'ri burchaklar</p> <p>MNK o'tkir burchak</p> <p>MKC o'tmas burchak</p>
	<p>Ko'pburchaklar: ABC, $DENM$, $KECD$, $KCMD$, $ABCDE$, $MKEDOA$</p>
	<p>Uchburchaklar: A, B, C nuqtalar – uchburchakning uchlari AB, AC, BC kesmalar – uchburchakning tomonlari $\angle BAC$, $\angle ABC$, $\angle BCA$ – uchburchakning burchaklari</p>
	<p>To'rtburchaklar: Burchaklari to'g'ri bo'lgan to'rtburchaklar bor. Bular <i>to'g'ri to'rtburchaklar</i> deyiladi (3 va 4- shakllar)</p>

Tomonlari teng bo'lgan to'g'ri to'rtburchaklar bor. Bular *kvadratlar* deyiladi. Chizmadagi 4- shakl — bu kvadrat

AB kesmaning uzunligi 3 sm 9 mm ga teng

Ko'pburchak tomonlarining yig'indisi uning *perimetri* deyiladi

ABC uchburchakning perimetri 8 sm 4 mm ga teng

$DBEK$ to'rtburchakning perimetri 10 sm 1 mm ga teng

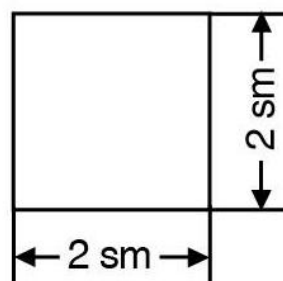
To'g'ri to'rtburchakning yuzi:

$$5 \cdot 2 = 10$$

Javob: 10 sm²

Kvadratning yuzi:

$$2 \cdot 2 = 4$$

Javob: 4 sm²

 <p>Aylanalar</p>	O – aylananing markazi
 <p>Doiralar</p>	OC – doiraning radiusi AB – doiraning diametri O – doiraning markazi

Ilova

Mikrokalkulator bilan ishlashni o'rganing

Mikrokalkulator – ko'p xonali sonlar bilan arifmetik amallarni tez va oson bajaradigan oddiy elektron hisoblash mashinasi.

Sonlar mikrokalkulatorga 0 dan 9 gacha bo'lgan tugmalarni bosib kiritiladi.

Sonlar ustida to'rt arifmetik amal quyidagi tugmalar yordamida bajariladi:

– qo'shish

– tenglik

– o'chirish

– ko'paytirish

– bo'lish

– ayirish

Ikki son bilan arifmetik amalni bajarish, masalan, $6 + 9$ yig'indini topish uchun:

1) **6** tugmasini bosib, birinchi qo'shiluvchi kiritiladi, tabloda 6 raqami ko'rinadi.

2) **+** tugmasi bosilgandan so'ng tabloda 6 sonining ko'rinishi davom etadi.

3) **9** tugmasi bosiladi va ikkinchi qo'shiluvchi kiritiladi, tabloda 9 soni ko'rinadi.

4) **=** tugmasi bosiladi va tabloda javobi ko'rinadi. Bundan keyin o'qiladi, agar kerak bo'lsa, yozib olinadi.

5) **ON/C** tugmasini bosib, tablodagi yozuv o'chiriladi.

Mikrokalkulordan foydalanish malakangizni qo'shish va ko'paytirish jadvallaridan misollar yechib tekshiring.

1) Ifodalarning qiymatini mikrokalkulator yordamida toping:

$$43\,298 + 794 \quad | \quad 9\,004 - 532 \quad | \quad 3\,381 \cdot 32 \quad | \quad 78\,192 : 724$$

2) Mikrokalkulator yordamida amallarni bajaring va tekshiring:

$$532\,648 + 189\,583 \quad | \quad 805\,732 - 568\,847 \quad | \quad 4\,641 \cdot 23 \quad | \quad 7\,362 : 18$$

3) Amallarni bajaring:

$$2\,738 + 1\,076 + 5\,687$$

$$4\,688 + 3\,385 - 6\,956$$

$$435 \cdot 74 : 37$$

$$306 \cdot 24 : 72$$

JAVOBLAR

MINGLIK

3- sinfda o'atilgan materiallarni takrorlash va umumlashtirish

6. 27 m. 8. 108 tup tol. 14. 350 ta tarvuz. 20. 54 kg. 21. $a = 1$; $a = 1$, 2, 3, 4, 5; $a > 72$ ($a = 80, 88, \dots$) 23. 20 ta kitob. 28. 9 ta sigir. 30. 30 ta xaltacha. 36. 5 ta yashik. 42. 59 ta kitob. 43. 30 m. 45. 68 ta tugma.

KO'P XONALI SONLAR

O'nlik sanoq sistemasi

51. 594 kishi. 52. 135 kg. 55. 318; 727; 777; 48; 300; 204.
56. 692; 130; 18; 705. 57. a) 805; 850, 508, 580; b) 888, 555, 880, 885, 808, 858, 588, 550, 558, 505, 585, 855, 800, 500.
58. 21, 42, 63, 84.
61. $V + I = VI$ $XX - X = X$ $XVI : II = VIII$
 $XI - I = X$ $XIX - I = XVIII$ $V \cdot III = XV$
 $XVIII - VIII = X$ $XI - V = VI$ $XII : VI = II$
 $X + V = XV$ $VII + VIII = XV$ $IV \cdot V = XX$
63. 107 I.

Ko'p xonali sonlarni raqamlash

67. 800 ta daftar. 68. 60 ta fotosurat. 71. 705 kg. 75. 45 yashik.
76. 17 nafar o'quvchi. 79. 6 kg og'ir; 2 marta kam. 84. 7 ta jo'ja.
86. 40 km. 95. 1337 so'm. 96. 90 ta gul. 98. 160 o'quvchi.
102. 330; 16. 104. 80 sm. 109. 48 kg ko'p. 110. 8 ta stol. 112. 450 t ko'p. 118. 6 ta qiz bola ko'p. 120. 84 ta qalam. 126. 30 kg; 5 varaq.
127. 24 sm. 132. 400 kg. 138. 4000 so'm. 139. 3 bog'lam. 140. 23 ta qalam.

To'rt arifmetik amal va ularning bajarilish tartibi

143. 17 ta kastum. 144. 34 m. 160. 80 kg. 168. 60 kg.
172. 160 kg. 175. 282 kg.

Qo'shish va ayirish

193. 81 g. 194. 990 m. 200. 18 ta. 208. 560 g. 216. 960 kg. 219. 40 so'm.
220. 1095 kg. 222. 40 ta. 226. 7, 10, 13. 227. 4 ta. 234. 6 soat.
242. 3 marta. 248. 1) 17 ta, 2) 26 ta. 255. 763 xonadon. 261. 140
t. 270. Ikkinchisi, 2 hafta oldin. 277. 70 l. 280. 88 kg. 286. 28 kg.
291. 337 t. 295. 40 kg. 296. 370 ta palto. 298. 180 kg.

Tezlik. Vaqt. Masofa

302. 2 975 l. 305. 20 km/soat ortiq. 312. 1 260 km; 340 km.
315. 42 km. 320. 70 bet. 323. 194 ta kitob.

Bir xonali songa ko'paytirish

329. 24 kg ko'p. 335. 22 varaq. 342. 10 soat. 348. 100 km, 200 km.
349. 272 km. 355. 264 m 60 sm. 356. 29 va 31 o'quvchi. 358. 9 kg
610 g. 364. 2 soatda. 370. Yengil mashina, 24 km/soat ortiq.

Bir xonali songa bo'lish

379. 3 yashik. 387. 40 m va 60 m. 390. 98 km ortiq 394. 3710
so'm, 4770 so'm. 395. 66 ta chipta. 400. 9 kg. 401. 17 sm.
407. 24 so'm; 5 ta shar; 4 ta shar. 408. 7 kun. 410. 4 800 so'm.
414. 80 sm². 417. 1) 4 marta ortiq. 418. 30 xonadon. 423. 7 soat.
429. 25 ta yashik. 438. 24 ta xaltacha, 18 ta xaltacha. 447. 13 m².
453. 1) 5 soat, 6 soat. 2) 28 bet, 42 bet. 456. 9 ta chipta.
462. 7 ta o'yinchoq, 9 ta o'yinchoq. 468. 39 km/soat, 4 marta. 475.
1) 21 km; 2) 3 soatdan keyin; 3) 4 km/soat. 480. 480 km. 481. 5
soatdan keyin. 482. 10 km/soat. 484. 360 ta mashina. 486. 1) 70 km;
2) 45 km. 487. 465 km. 488. 34 km. 491 116 km. 493. 1) 270 km;

2) 3 soatdan keyin; 3) 40 km/soat. **494.** 2 kg 700 g. **496.** 250 km.
499. 800 m². **501.** 13 km/soat. **503.** 280 t.

Nollar bilan tugaydigan sonlarga ko'paytirish

510. 6300 so'm. **515.** 39 ta. **516.** 300 g. **520.** 4 kg. **525.** 3 soat.
529. 215 ta kitob. **530.** 620 ta daraxt. **534.** 54 m. **535.** 100 m².
538. 72 sm². **548.** 74 km. **549.** 713 kg. **552.** 966 ta ko'ylak.
559. 140 ta o'rindiq. **560.** 62 ta televizor. **562.** 73 kg. **563.** 1) 16 kg, 20 kg; 2) 8 ta banka, 10 ta banka. **564.** 135 kg, 180 kg. **566.** 12 km/soat.
571. 960 so'm, 3840 so'm, 5760 so'm. **577.** 144 kg, 120 kg.
578. 119 km.

Nollar bilan tugaydigan sonlarga bo'lish

587. 30 km. **590.** 10 bet. **595.** 657 m. **597.** 6 m. **601.** 3 kanistr, 2 kanistr.
604. 4 ta qo'ydan. **606.** 12 ta. **607.** 1) 10 kg. 2) 675 kg. **608.** 60 qop, 40 qop.
615. 32 l. **620.** 6 qatnov, 10 qatnov. **621.** 30 km. **622.** 10 l. **626.** 300 m². **627.** 72 sm. **629.** 5 kanistr. **640.** 700 m², 1 050 m². **647.** 50 so'm. **648.** 6 km/soat.

Ikki xonali va uch xonali songa ko'paytirish

653. 314 kg. **659.** 200 varaq. **660.** 10 000 kg. **661.** 12 soat. **666.** 288 m, 384 m. **667.** 900 t. **668.** 50 so'm. **673.** 26 km. **675.** 1 200 m², 140 m.
676. 24 t. **679.** 60 km/soat. **681.** 32 l; 48 l. **685.** 1) 220 845 ta. **687.** 1) 100 so'm; 2) 900 so'm, 500 so'm. **691.** 38 o'quvchi. **692.** 3 016 sm². **694.** 576 km, 256 km. **700.** 50 m², 110 m². **701.** 29 kg. **709.** 11 soat, 25 soat 40 min. **711.** 48 102 varaq. **716.** 22 ta ko'ylak, 27 ta ko'ylak. **718.** 512 m². **722.** 45 bet, 54 bet. **723.** 1 400 km, 3 500 km. **727.** 1) 25 t, 15 t; 2) 5 qatnov, 3 qatnov. **728** 1) 400 kg; 2) 300 so'm. **729.** 16 m va 5 m, 8 m va 10 m, 4 m va 20 m, 2 m va 40 m, 1 m va 80 m. **730.** 800 m².

Ikki xonali va uch xonali songa bo'lish

736. 300 kg. **737.** 124 yong'oq. **738.** 960 m². **742.** 1 224 ta o'yinchoq.
745. 3 sutka 11 soat. **749.** 1) 2730 kg, 1 890 kg; 2) 39 qop va 27 qop.
750. $(211 - 126 - 74) \cdot 8 = 88$, $(985 - 396:18) - 819 = 144$. **751.** 100 ta xaltacha. **755.** Bajaradi. **756.** 200 ta televizor kam. **758.** 130 sm, 1 000 sm². **762.** 216 t. **765.** 768 t, 1 056 t. **768.** 1) 4 qatnov, 7 qatnov; 2) 128 t, 224 t. **774.** 1) 39 km, 26 km, 2) 3 soat, 2 soat. **779.** 260 km.
784. 22 juft. **790.** 1) 20 m, 16 m; 2) 10 ta fartuk, 8 ta fartuk. **792.** 441 sm².
798. 205 ta. **805.** 2 530 kg, 2 970 kg. **806.** 5 soat. **808.** 700 sm².
819. 2000 ta ko'chat, 1 280 ta ko'chat. **820.** 3 100 ta g'isht. **826.** 99000 so'm, 197000 so'm. **833.** 1 200 ta. **837.** 160 so'm. **839.** 402 juft. **840.** 18 ta detal ortiq. **842** 2) 5 482, 21 650. **845.** 66. **846.** 1) 144 kg, 90 kg; 2) 48 m², 30 m². **848.** 54 kg. **850.** 190 marta ortiq. **853.** 153 ta. **856.** 53 yashik. **858.** 2 640 m². **859.** 24 ta. **860.** 1) 12 km/min. **863.** 12 ta banka va 20 ta banka. **865.** 15 martadan. **868.** 3 ta, 1 ta. **872.** Birinchi usta, 3 kun oldin. **873.** 210 ta. **874.** 12 soat. **877.** Ayollar kastumi 23 ta ko'p.

MUNDARIJA

MINGLIK	3
3- sinfda oʻtilgan materiallarni takrorlash va umumlash- tirish	3
KOʻP XONALI SONLAR	9
Oʻnlik sanoq sistemasi	9
Raqamlash	13
Toʻrt arifmetik amal va ularni bajarish tartibi	32
Qoʻshish va ayirish	42
Qoʻshish va ayirishning yozma usullari	42
Tezlik. Vaqt. Masofa	64
Koʻpaytirish va boʻlish	71
Bir xonali songa koʻpaytirish	71
Bir xonali songa boʻlish	82
Nollar bilan tugaydigan sonlarga koʻpaytirish	113
Nollar bilan tugaydigan sonlarga boʻlish	125
Ikki xonali va uch xonali songa koʻpaytirish	138
Ikki xonali va uch xonali songa boʻlish	156
Hamma oʻtilganlarni takrorlash uchun mashqlar	183
1—4- sinflar matematika kursidan asosiy maʼlumotlar	192
Javoblar	202

Bikbayeva N. U.

22.1 Matematika. 4. : Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 4-sinfi
B-56 uchun darslik. / N.U. Bikbayeva, E. Yangabayeva, K. M. Girfanova.
2-nash. — Toshkent. : „O'qituvchi“ NMIU. 2013. — 208 b.

ISBN 978-9943-02-615-5

UO'K:372.851(075)51.(075)

KBK 22.1ya71

**NATALYA UMAROVNA BIKBAYEVA,
ENAJON YANGABAYEVA,
KLARA MUXAMETVALIYEVNA GIRFANOVA**

MATEMATIKA

**Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
4- sinfi uchun darslik**

O'zbek tilida

2-nashri

*„O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent — 2013*

Muharrir *N. G'ojpov*

Rasmlar muharriri *G. Shoabdurahimova*

Tex.muharrir *T. Greshnikova*

Kompyuterda sahifalovchi *K. Hamidullayeva*

Musahhah *M. Ibrohimova*

Nashriyot litsenziyasi AIN№161. 14.08.2009. 2013-yil 12-aprelda original-maketdan bosishga ruxsat etildi. Bichimi 70×90^{1/16}. Kegli 14 shponli. AG Helvetika garniturası. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset qog'ozi. Bosma t. 13,0. Shartli b. t. 15,21. Hisob-nashriyot t. 14,8. Adadi 369 490 nusxa. Buyurtma №

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining „O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent — 129, Navoiy ko'chasi, 30- uy. // Toshkent, Yunusobod dahasi, Yangishahar ko'chasi, 1- uy. Shartnoma №07-05-13.

**Ijaraga beriladigan darslik holatini
ko'rsatuvchi jadval**

T/r	O'quvchining ismi va familiyasi	O'quv yili	Darslikning olingandagi holati	Sinf rahbarining imzosi	Darslikning topshirilgandagi holati	Sinf rahbarining imzosi
1						
2						
3						
4						
5						

Darslik ijaraga berilib, o'quv yili yakunida qaytarib olinganda yuqoridagi jadval sinf rahbari tomonidan quyidagi baholash mezonlariga asosan to'ldiriladi:

Yangi	Darslikning birinchi marotaba foydalanishga berilgandagi holati.
Yaxshi	Muqova butun, darslikning asosiy qismidan ajralmagan. Barcha varaqlari mavjud, yirtilmagan, ko'chmagan, betlarida yozuv va chiziqlar yo'q.
Qoniqarli	Muqova ezilgan, birmuncha chizilib, chetlari yedirilgan, darslikning asosiy qismidan ajralish holati bor, foydalanuvchi tomonidan qoniqarli ta'mirlangan. Ko'chgan varaqlari qayta ta'mirlangan, ayrim betlariga chizilgan.
Qoniqarsiz	Muqova chizilgan, yirtilgan, asosiy qismidan ajralgan yoki butunlay yo'q, qoniqarsiz ta'mirlangan. Betlari yirtilgan, varaqlari yetishmaydi, chizib, bo'yab tashlangan. Darslikni tiklab bo'lmaydi.